

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**POLONYA MÜSLÜMAN TOPLULUĞUNUN DİNİ HAYAT ANALİZİ
(POLONYA LİPKA TATARLARI ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aizada IMANKULOVA

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

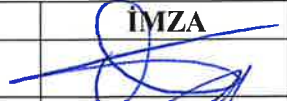

POLONYA MÜSLÜMAN TOPLULUĞUNUN DİNİ HAYAT ANALİZİ
(POLONYA LİPKA TATARLARI ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aizada IMANKULOVA

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

“Bu tez 28.05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Ayden AKTAY	Başarılı	
Prof. Dr. İtacı Musa Taşdelen	Başarılı	
Dr. Öğr. Üy. Gulap KOSBOĞLU	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Aizada IMANKULOVA
Öğrenci Numarası	:	1460Y13014
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyoloji
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	POLONYA MÜSLÜMAN TOPLULUĞUNUN DİNİ HAYAT ANALİZİ (POLONYA LİPKA TATARLARI ÖRNEĞİ)
Benzerlik Oranı	:	%3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

16.05.19
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

16.05.19
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY

Tarih: 15.05.19

İmza:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

ÖNSÖZ

Sosyal ve dini hayatı incelememiz Tatar toplumunu anlama ve toplum yapısını açıklama açısından büyük bir öneme sahiptir. “Polonya Müslüman Topluluğunun Dini Hayat Analizi (Polonya Lipka Tatarları örneği)” adlı bu araştırma günümüz Polonya Cumhuriyet’inde yapılan anket uygulamasına ve kaynaklara dayanarak Tatar toplumunun sosyal ve dini hayatını incelemektedir.

Bu çalışmanın amacı; Polonya’ya yerleşik bulunan Lipka Tatarlarının dini hayatını incelemek, dini ve sosyal karakterli inanç ve tutumlarını tespit etmek, ayrıca göç, değişim ve din ilişkileri ile bu ilişkilerin ortaya çıkardığı karşılıklı etkileşimi sosyal ve bilimsel bakış açısı çerçevesinde incelemek ve araştırmaktır. Ayrıca, bu çalışmanın amacı Polonya Lipka Tatarlarının halen bildikleri veya geçmişten bu yana devam eden gelenekleri ile sosyal yaşama dair tutum ve inanışlarını tespit etmek ve sosyolojik bakış açısıyla incelemektedir.

Polonyalıların ve bir etnik grup olarak bilinen "Polonya Lipka Tatarları" Müslümanlarının altı yüzyıl boyunca bir arada barış içinde birlikte yaşamaları, yerli halklar ve Müslüman göçmenler arasındaki karşılıklı olgunlaşan nefretin Avrupa için bir ders niteliğinde hizmet edebilmesidir.

Polonyalılar, genellikle Tatarları "Bizim Müslümanlar" olarak adlandırıp, onların varlığını ülke tarihiyle ayrılmaz bir biçimde bağlamaktadırlar. Üstelik Avrupa eğilimi haline gelen İslamofobi bile, Polonyalıların Lipka Tatarlarına karşı tavrını değiştirmemiştir.

Çalışmanın her aşamasında beni yönlendiren, destekleyen ve danışmanlığımı yapan hocam Dr. Öğr. Üyesi Sn. Aydın AKTAY’a şükran borçluyum. Ayrıca büyük yardımın gördüğüm Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN’e ne kadar teşekkür etsem de azdır. Yine çalışmanın her aşamasında çok yardımını gördüğüm, verdiği bilgilerle büyük katkı sağlayan Polonya Tatarları Başkanı ve şimdiki Polonya’nın Kazakistan’daki büyükelçisi Sn. Selim Chazbijewicz’e de şükran borçluyum.

Bu çalışmanın, hatasız ve/veya tam bir araştırma olduğu şeklinde bir iddiası bulunmamaktadır. Türkiye’de yapılan uygulamalı din, göç ve azınlıklar sosyolojisi çalışmaları literatürüne mütevazı bir katkı olması dileğimizeyizdir.

Aizada IMANKULOVA

Sakarya / 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ VE METODOLOJİ	1
I. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKAPLAN	7
1.1. Yazılı Kaynaklarda Tatarlar	8
1.1.1. Bulgar-Tatar Etnogenez Teorisi.....	9
1.1.2. Tatar-Moğol Etnogenez Teorisi	11
1.1.3. Türk-Tatar Etnogenez Teorisi Ve Alternatif Bakış Açıları	12
1.1.4. Lipka İsmi'nin Etimolojisi	14
1.2. Polonya'daki Lipkalar'ın Yerleşim Tarihi	15
1.2.1. Lehistan-Litvanya Birliği (1569-1795) Zamanındaki Lipka Tatarlarının Durumu	16
1.2.2. Lipka Tatarlarının Polonya'daki 18.-20. Yüzyıllar Dönemindeki Varlıkları	18
1.3. Lipka Tatarlarının Dil Tarihi Dinamiği	20
1.4. İslamiyet ve Müslümanlarla Temasları	22
1.4.1. Lipka Tatarlarının Camiler Tarihi Dinamiği	25
1.4.2. Lipka Tatarları Tarafından İkrar Edilen Resmi İslam Ayinleri ve İnançları	31
1.4.3. Lipka Tatarlarının Batıl İnançları	33
1.4.4. Hıristiyan Ayınlarının Etkisi	35
1.5. Lipka Tatar Kimliğinin Oluşumu	40
1.6. Lipka Tatarlarının Şimdiki Durumları	44
II. BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI	47
2.1. Örneklem Grubunun Olgusal Özellikleri	47
2.1.1. Cinsiyet	47
2.1.2. Yaş	47
2.1.3. Medeni Durum	48
2.1.4. Evlilik Türü	48

2.1.5. Eğitim Düzeyi	49
2.1.6. Dil Bilgisi	49
2.1.7. Sosyo-Ekonomik Düzey	50
2.1.8. Gelir Oranı	50
2.2. Aile Yapısı ve Akrabalık İlişkileri	51
2.2.1. Aile İçi Terbiye	51
2.2.2. Aile Fertleri	51
2.2.3. Ailede Din Eğitimi	52
2.2.4. Ailenin Dindarlık Düzeyi	52
2.2.5. Ailede Başka Din Temsilcileri	52
2.3. Olumsuz Etki Faktörleri	53
2.3.1. Aile İçi Olumsuzluklar	53
2.3.2. Alkol ve Domuz Eti Tüketimi	53
2.3.3. Stresli Durumlarda Yapılan Dini Etkinlikler	54
2.4. İnanç	55
2.4.1. Allah'ın Varlığı	55
2.4.2. Melekler'in Varlığı	55
2.4.3. Cinler'in Varlığı	56
2.4.4. Şeytan'ın Varlığı	56
2.4.5. Ölümden Sonra Hayat'ın Varlığı	57
2.4.6. Kader'in Varlığı	58
2.4.7. Kuran-ı Kerim'e İman	58
2.4.8. Peygambere İman	58
2.4.9. Muskalar	59
2.4.10. Nazar	59
2.4.11. Cin Çarpması	59
2.4.12. Uğur	60
2.4.13. Ekmeğin kutsallığı	60
2.5. Dini Bilgi	60
2.5.1. Dindarlık Düzeyi	60
2.5.2. Din Bilgisi	62
2.5.3. Dini Konularda Danışma	62
2.5.4. Dini Kitap Varlığı	63

2.5.5. Siyasette Dindarlık Tercihi	63
2.5.6. Dini Eğitim Durumu	64
2.5.7. Dini Bilgi Geliştirmesi	64
2.6. Dini Ayinler	64
2.6.1. Kuran Okuma Becerisi	64
2.6.2. Namaz Kılma	65
2.6.3. Oruç.....	66
2.6.4. İbadethenelere Gitme Durumu	67
2.6.5. Dua Etme Durumu	67
2.6.6. Sadaka Verme Durumu	68
2.6.7. Hac	68
2.7. Dini Tutumlar	69
2.7.1. Allah'a İman	69
2.7.2. Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İman	69
2.7.3. Namaz İbadeti İle İlgili Tutumlar	70
2.7.4. Zekat İle İlgili Tutumlar	70
2.7.5. Sözlü Boşamanın Geçerliliği	71
2.7.6. Miras Paylaşımı	71
2.7.7. Dini Nikah İle İlgili Tutumlar	72
2.7.8. Bu Dünyadaki Sorumluluk	72
2.7.9. Ahiret İnancı	73
2.7.10. Cennete Giden Tek Yol	73
2.7.11. Evlilikte Dinin Önemi	74
2.8. Polonya'da Lipka Tatarlarının Ulusal Kimliği	75
2.8.1. Polonya'ya Tatar Göçü Hakkında Bilgi	75
2.8.2. Günlük Konuşmada Kullanılan Dil	76
2.8.3. Tatar Dili Bilgisi	76
2.8.4. Dernekle Bağlantı	77
2.8.5. Dernek Yayınlarını Takip Etme Düzeyi	77
2.8.6. Polonya'da Bulunan Tatar Köyleri Hakkında Bilgi	78
2.8.7. Tataristan'a Gitme İsteği	78
2.8.8. Tataristan Cumhuriyeti İle Bağlantı	79
2.8.9. Polonya Tatar Gelenekleri İle İlgili Görüşler	79

2.8.10. Birlikte Yaşam	79
2.8.11. Milliyet Temsilcileriyle Evlenme	80
2.8.12. Vatanseverlik Duygusu	80
2.8.13. Vatanseverlik ve Milliyetçilik Eşitliği	81
2.9. Sosyal Davranışlarda Sosyal Normlar	81
2.10. Siyasi Tercihler	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	86
EKLER	92
ÖZGEÇMİŞ	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ASSR	: Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
Bkz.	: Bakınız
bs./ bsm.	: Baskı / Basımı-Basımevi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
LBD	: Litvanya Büyük Dükalığı
LM	: Müslüman Ligi
MÖ	: Milattan Önce
NKVD	: İçişleri Halk Komiserliği
MZR	: Müslüman Dini Birliği
s.	: Sayfa-Sahife
SC	: Sovyet Cumhuriyeti
ss.	: Sayfalar-Sahifeler
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Yay.	: Yayınları – Yayınevi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Cinsiyet	47
Tablo 2 : Yaş Grubu	47
Tablo 3 : Medeni Durum	48
Tablo 4 : Evlilik Türü	48
Tablo 5 : Eğitim Düzeyi	49
Tablo 6 : Dil Bilgisi	49
Tablo 7 : Ekonomik Durum	50
Tablo 8 : Gelir Oranı	50
Tablo 9 : Aile İçi Terbiye	51
Tablo 10: Aile Fertlerinin Sayısı	51
Tablo 11: Ailede Din Eğitimi	52
Tablo 12: Ailenin Dindarlık Düzeyi	52
Tablo 13: Ailede Başka Din Temsilcileri	52
Tablo 14: Ailede Olumsuzluklar	53
Tablo 15: Alkol Kullanımı	53
Tablo 16: Ailede Alkol	54
Tablo 17: Domuz Eti	54
Tablo 18: Stresli Durumlarda Yapılan Davranış ve Tutumlar	54
Tablo 19: Allah'ın Varlığı	55
Tablo 20: Melekler'in Varlığı	55
Tablo 21: Cinler'in Varlığı	56
Tablo 22: Şeytan'ın Varlığı	56
Tablo 23: Ölümünden Sonra Hayatın Varlığı	57
Tablo 24: Yaşam ve Ölümünden Sonra Hayat İnanç İlişkisi	57
Tablo 25: Kaderin Varlığı	58
Tablo 26: Kuran-ı Kerim'e İman	58
Tablo 27: Peygambere İman	58
Tablo 28: Muskalar	59
Tablo 29: Nazar	59
Tablo 30: Cin Çarpması	59
Tablo 31: Uğur	60
Tablo 32: Ekmeğin Kutsallığı	60

Tablo 33: Dindarlık Düzeyi	60
Tablo 34: Yaş ve Dindarlık Düzey İlişkisi	61
Tablo 35: Din Bilgisi	62
Tablo 36: Dini Konularda Danışma.....	62
Tablo 37: Evde Dini Kitap Varlığı	63
Tablo 38: Siyasi Tercihlerde Dindarlığın Etkili Olup Olması	63
Tablo 39: Dini Eğitim Durumu	64
Tablo 40: Dini Bilgi Geliştirmesi	64
Tablo 41: Kur'an Okuma Becerisi	64
Tablo 42: Dini Kitaplar Bulundurma ve Kuran Okuma İlişkisi	65
Tablo 43: Namaz Kılma	65
Tablo 44: Oruç İbadetiyle İlgili Tutumlar	66
Tablo 45: İçki ve Oruç İlişkisi	66
Tablo 46: İbadet Hanelere Gitme Durumu	67
Tablo 47: Dua Etme Durumu	67
Tablo 48: Sadaka Verme Durumu	68
Tablo 49: Hac Yaklaşımı	68
Tablo 50: Allah'a İman	69
Tablo 51: Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç	69
Tablo 52: Namaz Yaklaşımı	70
Tablo 53: Zekat Konsepti Yaklaşımı	70
Tablo 54: Sözlü Boşamanın Geçerliliği	71
Tablo 55: Miras Paylaşımı	71
Tablo 56: Dini Nikah İle İlgili Tutumlar	72
Tablo 57: Bu Dünyadaki Sorumluluk	72
Tablo 58: Ahiret İnanıcı	73
Tablo 59: Cennete Giden Tek Yol	73
Tablo 60: Evlilikte Dinin Önemi	74
Tablo 61: Cinsiyet ve Ortak Din Evlilik İlişkisi	74
Tablo 62: Polonya'ya Tatar Göçü Hakkında Bilgi	75
Tablo 63: Günlük Konuşmada Kullanılan Dil	76
Tablo 64: Tatar Dili Bilgisi	76
Tablo 65: Gdańsk'taki Polonya Tatar Derneği İle İlişkiler	77

Tablo 66: Dernek Yayınlarının Takip Edilme Durumu	77
Tablo 67: Polonya'da Bulunan Tatar Köyleri Hakkında Bilgi	78
Tablo 68: Tataristan'a Gitme İsteği	78
Tablo 69: Tataristan Cumhuriyeti İle Bağlantı	79
Tablo 70: Lipka Tatar Geleneklerinin Yaşamıyla İlgili Düşüncelerin Dağılımı	79
Tablo 71: Birlikte Yaşam	79
Tablo 72: Milliyet Temsilcileriyle Evlenme	80
Tablo 73: Vatanseverlik Duygusu	80
Tablo 74: Vatanseverlik ve Milliyetçilik Eşitliği	81
Tablo 75: Sosyal Davranışlarda Sosyal Normlar	81
Tablo 76: Siyasi Tercihler	82

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	Doktora
Tezin Başlığı: Polonya Müslüman Topluluğunun Dini Hayat Analizi (Polonya Lipka Tatarları Örneği)	
Tezin Yazarı: Aizada Imankulova	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY
Kabul Tarihi: 08.05.2019	Sayfa Sayısı: 118
Anabilim Dalı: Sosyoloji	
<p>Bu çalışmada, Avrupa Kıtası'nda 600 yıllık tarihe sahip olan Lipka Tatarları; yani Polonya Tatarlarının dini hayatı ele alınacaktır. Bu nedenle çalışmanın amacı: Polonya'ya yerleşmiş ve genelde Müslüman olan Tatarların dini hayatlarını incelemek, dini ve sosyal karakterli inanç ve tutumlarını tespit etmek; ayrıca göç, değişim ve din ilişkileri ile bu ilişkilerin ortaya çıkardığı karşılıklı etkileşimi sosyal bilimsel bakış açısı çerçevesinde incelemek ve araştırmaktır.</p> <p>Altı asır boyunca Polonyalılar ve Müslüman Polonya Tatarları bir arada yaşamışlardır. Polonyalılar ile beraber barış ortamında yaşayan "Polonya Tatarlarının" sosyal ve dini hayatlarını incelememiz Tatar toplumunu anlama ve açıklama açısından büyük bir öneme sahiptir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Lipka Tatarları, çok kültürlülük, kimlik, dini hayat, göç	

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis:	Religious Life Analysis of the Polish Muslim Community (Sample of Polish Lipka Tatars)		
Author of Thesis:	Aizada Imankulova Supervisor: Assist. Prof. Dr. Aydın AKTAY		
Accepted Date:	08.05.2019	Number of Pages:	118
Department:	Sociology		
<p>Subject of this research is the Lipka Tatars with 600 years of history in the European Continent ie the religious life of the Polish Tatars will be handled. For this reason, the aim of the study is to examine the religious life of generally Muslim Tatars settled in Poland and to identify their religious and social beliefs and attitudes; as well as the interrelationships of migration, changes and religion relations and examine them in the light of the social scientific frame.</p> <p>For six centuries, Poles and Muslim Polish Tatars lived side by side. Analysis of the social and religious life of the "Polish Tatars" living in peace with the Poles has a great emphasis on understanding and disclosure of the Tatar community.</p>			
Keywords: Lipka Tatars, multiculturalism, identity, religious life, immigration			

GİRİŞ VE METODOLOJİ

Polonya ve Litvanya'daki Tatarlarının hayatı etnik ve dini farklılıklar bağlamında ortaya çıkan tarihi diasporalarının karakteristik süreçleri ile bağlantılı olarak gerçek araştırma ilgisine neden oluyor.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, Avrupa Kıtası'nda 600 yıllık tarihe sahip olan Lipka Tatarları (bundan sonra Polonya Tatarları veya Tatarlar); yani Polonya Tatarlarının dini hayatı ele alınmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu nedenle çalışmanın amacı, Polonya'ya yerleşmiş ve genelde Müslüman olan Lipka Tatarlarının dini hayatlarını, dini ve sosyal karakterlerini inanç ve tutumlarını tespit etmek; ayrıca göç, değişim ve din ilişkileri ile ortaya çıktığı karşılıklı etkileşimi sosyal bilimsel bakış açısı çerçevesinde incelemek ve araştırmaktır.

Bu çalışmanın hedefleri:

1. Polonya Lipka Tatarlarının göç tarihi; Polonya Devleti ile ilişkileri, şimdiki sosyal ve dini hayatlarına dair yapılmış araştırmaları ve konuyla ilgili diğer literatür kaynaklarını incelemek,
2. Toplanan verileri analiz etmek,
3. Anket yaparak verileri toplayıp istatistiksel olarak değerlendirmektir,

Dini azınlık toplumunun; şimdiki sosyal ve dini hayatlarına dair dinin etkisini ele alarak sonuç oluşturmak hedeflerimiz arasında yer almaktadır.

Araştırmamız kuramsal çalışmalara dayanarak ve ampirik din sosyolojisi araştırma metodlarını kullanarak, Polonya Cumhuriyeti'nde din ve toplum ilişkileri sorununu, değişkenlere göre dini tecrübenin ifade şekilleri arasındaki ilişkiyi ele almayı; dini inançlar, tutumlar ve davranışları, betimsel olarak incelemeyi amaç edinmektedir. Günümüzde teknolojik ve toplumsal değişimlerin etkisi altında olduğuna göre Lipka Tatar toplumunun karşı karşıya kaldığı bu değişikliklerin dinamiği altında toplumsal yaşantısı içinde dinin payının ne olduğunu ortaya koymak önem arz etmektedir. Bu araştırma günümüzdeki Polonya Lipka Tatarları toplumunda dini hayatın karşılıklı etkileşimini ortaya çıkarması ve belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Önemi

Altı asır boyunca Polonyalılar ve Müslüman Polonya Lipka Tatarları bir arada yaşamışlar. Polonyalılar ile beraber barış ortamında yaşayan Polonya Tatarlarının dini hayatlarını incelememiz Tatar toplumunu anlama ve açıklama açısından büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye’de Polonya Tatarlarını ele alan çalışmalar pek nadir olmakla beraber, konu üzerindeki ilgi hep var olmuştur. Araştırmamız sırasında ülkedeki Polonya Tatarlarını konu edinen uygulamalı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durumda çalışmamızın Türkiye’deki, Polonya Tatarlarını konu edinmesi nedeniyle bir ilk olduğunu düşünmekteyiz.

Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın problemi adı geçen konu hakkında daha önce Türkçe kapsamlı ve uygulamalı çalışma olmadığını ve altı asır boyunca dini inanç ve kimlik kaybı bakımından özünden kopmaların (asimilasyon) olma olasılığı yadırganmayacak derecede çok olduğunu düşünmekteyiz.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Polonya’da yaşayan Lipka Tatarları oluşturmaktadır. Bu ülkenin seçilmesinde bazı hususlar dikkate alınmıştır: Avrupa kıtasında Polonya Lipka Tatar Türklerin yerleştiği bölgelerdendir. Bu bölgeler Polonya Cumhuriyeti'nin sosyo-kültürel ve politik olarak önemi arttırmaktadır; sosyo-kültürel, jeopolitik, ekonomik ve siyasi açıdan sadece Polonya’nın değil, aynı zamanda Avrupa topluluklarının da cazibe merkezidir.

Polonya’da bugün yaklaşık olarak 4 bin Tatar (sadece Lipkalar değil, tüm Tatarlar için ortak olan veriler) bulunmaktadır. Polonyanın nüfusu ise yaklaşık olarak 40 milyondur (The World Bank’ın 2016 yılı verilerine göre 37,95 milyondur, 2018 yılı verilerine göre ise 38 milyondur). Yerleşimleri kompakt değil ve ülke genelinde dağılmışlardır. Ama yine de tüm Lipka Tatar Müslümanlarının çoğu Bialystok şehri ve çevresinde yaşamaktadır.

Anket soruları 200 kişiye kota örnekleme tekniği seçilerek uygulanmıştır. Katılımcıların bazı sorulara hatalı cevap verdiklerinden dolayı bu sayı 162’ye düşmüştür. Ayrıca, zaman ve finansman nedeniyle, bazı soruları cevapsız bırakılan anketler de analizde yer aldı.

Araştırmanın Yöntemi ve Teknikleri

Araştırmada deskriptif metod kullanılmıştır. Birinci teorik bölümde dokümantasyon-metodu ile topladığımız bilgiler sistemleştirilmiştir, ikinci bölümde ise nicel istatistik metodu ve teknikler aracılığı ile araştırma hipotezleri test edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma Polonya'da Tatarların dini hayatının şimdiki durumu ve onların karşılıklı etkileşimini açıklamaya çalışılacaktır. Araştırma boyunca Polonya Tatarları, sosyal bir grup olarak ele alınacak ve bu sosyal grubun dini hayatı ile sosyal hayatı incelenecektir.

Araştırmanın Hipotezleri

Ön çalışmalardan sonra örneklem grubu üzerinde denetlenecek aşağıdaki hipotezler belirtilenmiştir:

Hipotez 1. Lipka Tatarları günlük konuşmalarında çoğunlukla Lehçe kullanmaktadır.

Hipotez 2. Lipka Tatarlarının içki ve domuz eti tüketimi yüksek seviyededir.

Hipotez 3. Katılımcıların evlilik öncesi dine verdikleri önem cinsiyete göre değişmektedir.

Hipotez 4. Katılımcıların yaşı arttıkça dindarlık düzeyi artmaktadır.

Hipotez 5. Katılımcıların evinde dini kitaplar bulunması Kur'an-ı Kerim okuma becerisi ile ilişkisi vardır.

Hipotez 6. Alkol kullanımı katılımcıların oruç tutmalarını engellemektedir.

Hipotez 7. Katılımcıların yaş oranı arttıkça ahiret inancına bağımlılık artmaktadır.

Araştırmanın Literatür Özeti

Bu konuya ilgi her zaman var olmasına rağmen Lipka Tatarlarının tarihi ve kültürü XIV-XVII. Yüzyılları arası tarih yazımı az sayıda gerçekleşmiştir. Lipka Tatarlarının tarihine 1810 ve 1816'da ilk dikkat çeken T. Czacki (Czacki, 1816), ondan sonra J. Kraszewski (Kraszewski ve Zawadzkiego, 1840), K. Wojcicki (Wojcicki, 1842: 152-248), J. Bandtke'ydi (Bandtke, 1848: 117- 127). XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, Tatarların tarihi ve kültürü A. Osipovich, S. Senitski, M. Tugan-Baranovski, C. Jankowski ve diğerlerin eserlerinde ele alınmıştır (Muchlinski, 1857). Tatarların tarihi ve kültürü hakkında 20. Yüzyılın başlarından 21. Yüzyıla kadar kapsamlı bir bibliyografya L. Kryczynski'nin (Kryczynski, 1936) eserinde sunulmuştur. Bütün eser kronolojik sırada ve en önemli tarihsel olaylara göre bölünmektedir. L. Kryczynski'nin bibliyografyasında sunulan

Tatarlar üzerindeki eserlerin çoğunda XIX. Yüzyılın tarihçileri, oryantalistleri ve etnografları Altın Orda soyundan bağımsız bir etnosu araştırma nesnesi olarak düşünürler (Yu. Bartashevich, E. Bandtke, A. Bruckner, T. Chatsky, F. Dobryansky, A. Muchlinski, T. Narbut, V. Smirnov ve diğ.). Özellikle, Büyük Dük Vitovt zamanından ve XIX Yüzyılın sonuna kadar Tatar sedimantasyonunun tarihin inceleyip yazarın, zengin maddi kaynaklara ve Doğu ülkelerinin kendi seyahat deneyimlerine dayanan "Litvanya Tatarlarının kökeni ve durumu araştırması" A. Muchlinski'nin çalışmasını belirtmeliyiz. Çalışmada Lipka Tatarlarının Litvanya Büyük Dükalığı'ndaki sayımın, sosyal ve hukuki statü ve kültür durumu hakkında ayrıntılı bir rapor içermektedir. (Muchlinski, 1857)

Daha önceki döneme ait yazarların çalışmaları, 14.-16. Yüzyıllarda LBD'deki tarih yazımında sayısal bileşiminin birliği yok olduğundan dolayı Lipka Tatar nüfus sayısı hep dikkat çekmektedir. Bu soru aynı zamanda tarihsel kaynaklar için tipiktir. Örneğin, anonim Litvanya Tatarının (Lipka Tatarların diğer adı) "Risalei-Tatar-I-Leh" çalışmalarında Litvanya Büyük Dükalığı Tatarlarının sayısının 200 bine ulaştığını ifade etmektedir. (Muchlinski, 1858) Chizhevski'nin "Al-Fukran" yazısında, Tatarlara karşı yapılan iftirada 100 bin sayısı verilmektedir. Sonraki tüm araştırmacılar, yukarıdaki rakamların abartılı olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte, mevcut durumun değerlendirilmesindeki tutarsızlıkta çok büyüktür. Örneğin, A. Muchlinski XVI-XVII. Yüzyıllarda Lipka Tatarlarının sayısının 20-25 bin kişi olduğuna inanmaktadır. Bunu J. Alexandrovich da kabul etmektedir. S. Dziadulewicz ise Litvanya Büyük Dükalığı'nda Lipka Tatarların sayısını şöyle bildiriyor: XV. Yüzyılda. 10 bin; XVI. Yüzyılda. 30 bin; XVII. Yüzyılın başında. 40 bin; aynı yüzyılın ikinci yarısında 10 bin kişi (Dziadulewicz, 1929, 28). O. Gorka ise bütün seleflerini eleştirdi ve Litvanya Büyük Dükalığı'nda Tatarlarının XVI yüzyılda 7 bin ve XVII yüzyılda 9 bin kişi yaşadıklarına inanmaktadır. (Gorka, 1935: 184)

Kapsamlı olarak Tatar ethnosu sadece XX. Yüzyılın son on yıllarında incelenmeye başlandı. Polonya, Litvanya ve Belarus Tatarlarının tarihi ve kültürü hakkında özel çalışmalar azdır. Bu ülkelerin Tatarlarının tarihi ve yaşamının bazı yönlerine değinirler. (Muchlinski, 1857) Bu tür çalışmalardan S. Kryczynski'nin "Tatarzy litewscy" (Kryczynski, 1938: 196–197) monografisini vurgulamamız gerekir. Monografide yazar, o dönemin kavramsal sorunlarına işaret edip geniş bir kronolojik dönemi (XIV- XX yüzyılın 30'ları) benimsemiştir. Tatar kültürünün geniş ölçüde temsil edildiği çalışmalarda maddi, ekonomik, dini, geleneksel çalışmalar ve gelenekler gibi özel

bölümler öne sürüldü. A. Muchlinski ve S. Kryczynski'nin temel çalışmaları ile birlikte, önemli olan, çalıştığımız problem hakkında değerli bilgiler sağlayan bazı yayımlar ve makalelerdir. 1927'de Litvanya Tatarları hakkında J. Aleksandrovich'in (Aleksandrovich, 1926 - №2: 77-95; 1927- №4) iki makalesi "Azerbaycan Araştırma ve İnceleme Kurumu Haberleri" adlı akademik koleksiyonunda yayımlandı. Aynı yılı, V. Volski (Volski, 1927: 25-29) ve L. Tsvetkov'un (Tsvetkov, 1927 - №6-7) bir çok ilginç makaleleri Belarus dergileri "Naş Krai" ve "Uzvyşša" da yayımlandı.

Tatarların Orta Çağ'daki sosyo-ekonomik durumu hakkında değerli bilgiler J. Gembitski tarafından verilmiştir. (Gembitski, 1929: 53-64) Ancak, Lipka Tatar konusuna var olan ilgiye rağmen, NKVD genel ve yerel tarihçilerin baskıyla tüm araştırmaları durdurdu. Sadece 80'li yıllarda Beyaz Rusya'nın tarihçileri bu sorunu tekrar ele aldı. 1981 yılında, "Bilimler Akademisi Haberi" akademik dergisinde, Profesör A. Gritskevich tarafından "Beyaz Rusya'da Tatarlarının yerleşim tarihi" adlı ilginç bir makale yayımlandı. (Gritskevich, 1981) 1984'te K. Tarasov'un önemli tarihsel olayların dikkate alınmasında yeni bir yaklaşım benimsemeye çalışan "Efsanenin Hafızası" tarihi ve gazeteci kitabı yayımlandı. Yazarın görüşüne göre, Tokhtamyş Jelal ed-Din'in en büyük oğlu önderliğinde üç tarikat Tatar süvari Grunwald Savaşında önemli bir rol aldı (Tarasov, 1984).

Yalnızca XX. Yüzyılın 80-90'larında Polonyalı tarihçilerin Tatarlar hakkında yayımlanmış çalışmalarına bakarsak, onların sayısı özellikle Belarus tarihçilik ile karşılaştırıldığında, oldukça önemlidir. Onların aralarında J. Sobczak'a (Sobczak, 1984), P. Borawski (Borawski, 1986), J. Tyszkewicz (Tyszkewicz, 1989), M. Baranowski (Baranowski, 1987) ve diğer çalışmalar bulunmaktadır. XV-XX yüzyılları boyunca Polonyalı bilim insanları, Lipka Tatar nüfusun yaşamının farklı yasal, dini, sosyal, Tatar kabile kökenleri ve diğerleri gibi yönlerini değerlendirmeye başladılar. Böyle geniş bir kronolojik araştırma dönemi Polonya'da arşiv kaynaklarına sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Buna ek olarak, tarihi dergilerde basılan bir dizi bilimsel makale Lipka Tatarların tarihi ve kültürü üzerine çalışılan kaynaklar temelini tamamlamaktadır. Bunlar, her şeyden önce, savaş karşıtı dönemin Polonya dergilerindeki yayınlarıdır: "Müslüman revü" (Varşova), "Doğu. Orient" (Varşova), "Tatar Yıllığı" (Zamosc, Vilno, Varşova); hem de Litvanyalı gazetelerdir: "Slowo" (Vilno), "Tatar hayatı" (Vilno) ve Belarus gazetelerdir: "Novogrudok hayatı" (Novogrudok) ve "Lida Arazı" (Lida) aylık dergisidir.

Bu konuyla ilgili yayınlar Gdansk Şehrinde modern "Rocznik Tatarow Polskich" dergisinde de bulunabilir. Bu, Polonya ve Doğu Avrupa Tatarlarının tarihine ve kültürüne adanmış bilimsel, edebi ve kamuya açık bir yayındır. Dergi, 1932-1938'de yayınlanan "Rocznika Tatarskiego" geleneğini sürdürüyor. 1993-2000 döneminde, "Rocznik Tatarow Polskich" dergisinde, genel bilgilerle birlikte Tatar kültürü konulu yeni araştırmalar ve bir dizi makale yayınlandı.

Son yılları Varşova'da tanınmış "Res Publica Multi Ethnika" ("Lehistan-Litvanya Birliği'nin Tüm Halkları") halk fonu tarafından basılmış "Broni i uzbroyeniu Tatarow" (Tatarların silah ve teçhizatı) (Drozd ve diğerleri, 1998), "Meczety i cmentarze Tatarow polsko-litewskich" (Polonya-Litvanya Tatarlarının cami ve mezarlıkları) (Drozd ve diğerleri, 1999) ve "Pismiennictwo i muhiry Tatarow polsko-litewskich" (Polonya-Litvanya Tatarlarının dua ve muhirleri) (Drozd ve diğerleri, 2000) önemli üç dizin eserleri vardır. Bu fon eski Lehistan-Litvanya Birliği halklarının tarihi ve kültürel mirasın kimliğin korunmasına yardım amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. Tatar kültürü: dil, günlük inançlar, din üzerinde "Diyalog" Varşova Akademik Yayınevi de bir dizi kitap yayınladı.

I. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKAPLAN

Kimlik duygusu bir kişinin kim olduğunu anlamasını sağlar ve farklı durumlarda diğer insanlarla sosyal etkileşim sürecinde oluşan kişilik çeşitliliğinin her türlü tezahürünün birleştirmesine izin verir. Kimliğin anlaşılması, yasal olarak E. Erikson'un adı ve çalışmalarıyla ilişkilidir, çünkü onun kimlik anlayışı, sonraki tüm kimlik araştırmacıları için temel konum ve başlangıç noktasıdır. Kimlik; E. Erikson'un bakış açısına göre bireyin bütünlüğünün, bağımsızlığının ve olgunluğunun en önemli özelliği olarak belirlenir. Kimlik, öz kimlikle özdeştir. Kimliğe sahip olmak, bireyin dış dünyayla olan ilişkisinin tüm zenginliği içinde kişisel olarak kabul edilmiş bir imaja sahip olmak, bireyin kendi gelişimine her aşamada kendisinin önünde görünen görevleri çözmeye yeteneği, dış ve içsel değişimlerden bağımsız olarak bir kişinin kendi kişiliğine sahip olma yeterliliği ve istikrarı anlamına gelir. Kimliğe sahip olmak, E. Erickson'a göre, birisinin kendi yaşamının kronolojisini bir bütün olarak deneyimlemek anlamına gelir. Kimlik belli bir şekilde yapılandırılmış ve dini, etnik, sivil, bölgesel ve profesyonel kimlik alt yapılarını içerir.

İnsanlık tarihindeki en çarpıcı kimlik alt yapılarından biri, insan ve toplumun dini anlayışı, dini bağlılığıdır. İnsan, toplumunun oluşumundaki farklı paradigmlar çerçevesinde, bu altyapı tarihi arenasında oldukça farklı şekillerde gösterildi. Dini kimlik, “Birey - Üyelik - Grup” yapıya sahip olan "bir gruba öznel katılım" veya birisinin dini bir topluluğa ait olduğu bireyin öznel bir deneyimi olarak tanımlanır. Bu deneyim çeşitli gerekçelere dayanmaktadır: dini inanç, sembolik dini uygulamalar, doğada resmen dini olmayan, ancak dini bir topluluğa ikincil bağlılıktan gelen bir gruba ait olma; ideolojik mahkûmiyet, gelenekler, değerler vb.” (Vasilevich) Başka bir tanımlamaya göre, “ortak tanrılara, dini fikirlere, ata kültürüne dayanan, en yüksek sadakat biçimi olan dini bir topluluğa ait olma kolektif bir duygudur”. (Shaov, 2009) Dini kimlik psikolojik bir yapı olarak kabul edilir ve belirli bir mezhep ile ilgili değildir. Bu nedenle, aslında, dini topluma aitlik sosyo-psikolojik bir kategoridir. “Dolayısıyla, ait olma kategorisi, dini kimliğin araştırmacısına, sahiplik bağlamında münhasıran, bir konuyu dini alanda aday göstermenin temellerine gelen dini inancın içeriğine ve inancın kendisine de soyut yapma imkânı veriyor.” (Vasilevich) Bu pozisyondan, değişen dini kimliği değerlendirmek en ilginç şeydir.

Etnik kimliğin belli bir psikolojik fenomen olarak ayrılması oldukça uzundu ve modern bilim dünyasında bu noktada bile "etnik kimlik" kavramının içeriğiyle ilgili ihtilaflar var. Literatür incelemesinde, öncelikle bilim adamları tarafından kullanılan "klasik" etnik kimliğin tanımını ayırt edebiliriz. Etnik kimlik - bireyin sosyal kimliğinin ayrılmaz bir parçası, belirli bir etnik topluluğa ait olduklarının farkındalığını ifade eden psikolojik bir kategoridir. (Stefanenko,1999) Psikolojide, bu kimlik, sonuçlarında sosyal kişilik özelliklerinden biri olarak kabul edilir. Etnik kimlik, belirli bir etnik topluluğa ait olmalarının ve diğer etnik gruplardan ayrılmalarının farkındalığıdır. Etnik kimlik, birinin bir etnik toplulukla özdeşleşmesi ve diğerlerinden ayrılmasıdır ve birkaç objektif özellikler ile belirlenir: ebeveynlerin etnik kökenleri, doğum yeri, dil, kültürler. (Sultanbaeva, 2010)

Günümüzde, birçok araştırmacı etno-dini ve etno-kültürel değerler arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Dini kimlik ne zaman ve hangi koşullar altında etnik kimliğe hükmediyor? Bir topluluk aynı anda etnik ve dini kimlik bilincine sahip olabilir mi? Etnik ve dini kimlik düzeylerinin toplumda yapılan ideolojik işlevler arasındaki ilişkisini analiz edersek, birçok açıdan aynı olacaklardır. Etnik dünya görüşünün özü, "... konunun iç konumunu karakterize eden öncü motifler, etnik değerlerin konumundan etno-sosyal etkileşime olan tutumu" olarak tanımlanmaktadır. (Hotinec, 2000) Manevi yaşam olgusu biçimindeki dünya görüşü ayrıca, toplumun gelişimi için belirli tarihsel koşullara dayanan ahlaki normlar, idealler ve inançlar sistemini de içerir. Etnik ve dini inançların ve değer sistemlerinin etkileşimi, dünya algı sisteminin ve insanların tutumlarının dönüşümüne yol açar. Dolayısıyla, benzer temel değer kavramlarına sahip sistemlerin etkileşiminde, "kaplama" süreci gerçekleşir ve bu onların çatışmasız "komşuluklarına" yol açar. Birincil ontolojiyi etnik kökende canlandıran ve aynı zamanda, maksimum gerçekliğe yönelimi veren bir evrensel değer olan dini kimlik, yalnızca etnik değerlerin transandant boyutunu belirler. Sonuç olarak, bir sosyal kimliğin sınırları dahilinde, aynı değerlere sahip olan alt seviyeleri etkileştiğinde, kimliği eşit düzeye getiren durumu yaratılmaktadır Farklı değer sistemlerinin etkileşimi onların karşılaştırılması için bir alan yaratarak, çatışmalara da yol açabilir.

1.1. Yazılı Kaynaklarda Tatarlar

Bir kişinin belirli bir toplumsal gruba (millete/uyruğa) kendisini tahsis etmesi çok önemlidir. Millet anlamı, yerleşim bölgesi, kültür (özellikle de tek bir edebi dil),

antropoloji (vücut ve yüz yapısı) gibi özellikleri içerir. Bu fikrin zemininde, sosyal grupların her birinde, kültürün korunması için bir mücadele verildiğini de söyleye biliriz.

Etnik grup, etnos terimi bizzat millet, ulus ve uyruk gibi aynı dil ve kültür topluluğunu taşımakla, sosyal grubun doğasını veya boyutunu belirtmek zorunda değildir. Bununla birlikte, her bir kişi için herhangi bir etnik gruba mensup olmak halen önemli bir sosyal yöndür.

Peki "Tatar" kelimesi hangi anlamı taşımakta? Tataristan'da bile kendisini Tatar olarak tanımlayan biri Tatar dilinde konuşmamakta ve okumamaktadır. Örneğin, bütün Tatarlar standart bir - Kafkas, Moğol ve Fin-Ugor antropolojik türleri özelliklerinin karışımıdır. Belli bir yüz (surata) özelliğine sahip değildir. Tatarlar arasında Hristiyanlar, ateistler ve kendisini Müslüman olarak gören ve Kur'an'ı da okumayan insanlar vardır. Ancak tüm bunlar, Tatar etnik grubunun dünyadaki en orijinallerinden biri olma ve gelişme göstermesine engel olmamaktadır.

Milli kültürün geliştirilmesi, özellikle uzun süredir bu çalışmayı engelledikleri zamanlarda, milletin tarihinin gelişimini geciktirmektedir. Sonuç, gayri resmi ve bazen resmi yasaklar, bu güne kadar gözlenen Tatar tarihsel biliminin hızlı bir şekilde dalgalanmasına yol açmaktadır. Görüşlerin konuşma özgürlüğü ve olgusal malzeme eksikliği bilinen gerçekleri en fazla sayıda birleştirmek girişiminde, teorilerin katlanmasına yol açmıştır. Sadece tarihi doktrinler değil, aralarında bilimsel bir anlaşmazlığa yol açan birçok tarihi olgu oluşturmuştur.

İlk zamanlar da tarihçiler ve gazeteciler, Tatarların İdil Bulgarlar'ından geldiklerini savunmuşlardır. "Bulgarcılar", ve Tatar milletinin katlama dönemi, Kazan Hanlığı dönemini kabul eden aynı zamanda da bu süreçte Bulgar milliyetinin oluşmasına katılımını reddeden "Tatarcılara" bölündü. Daha sonra ilk iki teorilere zıt gelen, diğer yandan mevcut olan teorileri bir araya getiren "Türk-Tatar" denen teori ortaya çıkmıştır.

1.1.1. Bulgar-Tatar etnogenez teorisi

Dilsel ve kültürel ortaklığa ek olarak, genel antropolojik özelliklerin yanında, tarihçiler devletleşmenin kökenine büyük bir önem vermektedir. Örneğin, Rus tarihinin başlangıcı olarak Slav öncesi dönemin arkeolojik kültürü ve 3-4. Üzyılların Doğu Slav kabilelerin göçü değil 8. Yüzyıl da kurulan Kiev Knezliği sayılmaktadır. Kültürün gelişmesinde önemli rol nasılsa yayılmasına (biçimsel benimsenmesine), 988 yılında Kiev Knezliği ve

922. Yılında İdil Bulgar Hanlığı'nda meydana gelen tek tanrılı din etkili olmuştur. Muhtemelen, Bulgar-Tatar teorisi öncelikle bu ön koşullardan kaynaklanmıştır. (Kakhovski, 2003: 463)

Bulgar-Tatar teorisi Tatar etniğinin temelini 8. Yüzyıl da Orta İdil ve Urallarda yaşayan Bulgar etnik grubu oluşturduğuna dayanmaktadır (son zamanlarda, bu teorinin bazı savunucuları Türk-Bulgar gruplarının oluşması MÖ 8-7. Yüzyıl ve öncesine ait saymaktadır). Modern Tatar (Bulgar-Tatar) halkının ana etnik-kültürel gelenekleri ve özellikleri İdil Bulgar Hanlığı (10-13. Yüzyıllar) döneminde ve daha sonra (Altın Orda, Kazan Hanlığı ve Rus dönemlerinde) sadece dil ve kültüründe küçük değişiklikler yaşanmıştır. Cuci Ulusunun (Altın Orda) bir parçası olan İdil Bulgar Hanlığı'nın (sultanlıklar), önemli siyasal ve kültürel özelliğiydi, Ordunun etno-politik güç ve kültür sisteminin (özellikle edebiyat, sanat ve mimarlık) Bulgar toplumunda önemli bir baskısı olmayan tamamen dışsal bir etkiye sahipti. Cuci Ulusunun egemenliğinin en önemli sonucu, İdil Bulgar Hanlığının birleşmiş halinin bir dizi parçaya ve tek bir Bulgar uyruğunun iki etnik-bölgesel gruba (Mohşi Ulusunun Bulgar-Burtaş ve İdil-Kama Bulgar Hanlığının Bulgarlarına) bölünmesidir. Tatar burjuva milliyetçileri ve Sovyet iktidarı tarafından "Tatar" etnonimi olarak zorla dayatıldığında Kazan Hanlığı döneminde Bulgar ("Bulgar-Kazan") etniği, Moğol öncesi etno-kültürel özelliklerin erken safhalarında birleşerek, 1920'lere kadar geleneksel olarak korunmaya devam etmiştir (kendine özgü "Bulgar" da dahil olmak üzere). (Sabirova, 2009: 352)

Gelen Bulgarların yerel kabilelerin nüfusuna göre daha çok olmaları mümkün mü? Bu durumda, Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Hunlar, Hazarlar zamanında bu topraklarda Türk boylarının Bulgarların gelmesinden önce olmaları fikri daha mantıklı görünmektedir. İdil Bulgar Hanlığı tarihi yabancı kabilelerin devlet kurdurmasından değil - Bulgar, Suvar ve Bilyar -birleşen kabilelerin başkentlerinin İttifağından başlamaktadır. Yerel kabilelerin güçlü eski devletleri, örneğin İskit krallığı ile komşulardı ve eyalet geleneği sadece yabancı kabilelerden gelmemektedir. Buna ek olarak, Bulgarların yerel kabileleri asimile ettirdiği hükmü, Bulgarların kendilerinin Tatar-Moğolları tarafından asimile edilmediği tezine aykırıdır. Sonuç olarak Bulgar-Tatar teorisi, Çuvaşça dilinin Tatar dilinden Eski Bulgarcaya daha yakın olduğu gerçeğini boşa çıkartmaktadır ve günümüzde Tatarlar Türk-Kıpçak lehçesini konuşmaktadır. (Kakhovski, 2003: 463)

Bununla birlikte, teori haktan yoksun değildir. Örneğin, özellikle Kazan Tatarlarının erkeklerinin antropolojik türü, onları Kuzey Kafkasya halklarıyla ilişkili kılar. Bu, yüz özelliklerinin kökeni ile ilgilidir: kemerli burun, Kafkas tipi; onların bozkırdan değil bir dağlık bölgeden çıktıklarının belgesidir.

1990'lı yılların başına kadar Tatar halkının etnogenezindeki Bulgar-Tatar teorisi, A.P. Smirnov, Kh. G. Gimadi, N.F. Kalinin, L.Z. Zaliai, G. V. Yusupov, T.A. Trofimova, A. Kh. Khalikov, M. Z. Zakiev, A. G. Karimullin, S. Kh. Alishev dahil bilim adamları tarafından aktif olarak geliştirildi.

1.1.2. Tatar-Moğol Etnogenez Teorisi

Tatar-Moğol kökenli Tatar halkının etnogenez teorisine göre, göçebe Tatar-Moğol (Orta Asya) etnik gruplarının Avrupa'ya göç etmesi, Cuci Ulusu (Altın Orda) döneminde Kıpçaklar'la karıştırılarak İslam'ı kabul edip Tatarların şimdiki kültürünün temelini oluşturmuştur. Tatar-Moğol teorisinin kökenleri Orta Çağ kroniklerinin yanı sıra halk efsaneleri ve destanlarında da bulunabilmektedir. Cengiz Han, Aksak Timur efsanelerine, Edige destanına göre, Altın Ordu ve Moğol hanları tabanlı en büyük yetkili devletlerinden birisidir.

Bu teorinin destekçileri, Bulgarlar'ın kentsel kültürünün olmadığını ve yüzeysel olarak İslamlaştırılmış bir nüfusa sahip olan gelişmemiş bir devlet olduğuna inanıp Volga Bulgarlar'ın ve onun kültürünün Kazan Tatarları tarihindeki önemini inkar etmekte veya küçümsemektedir.

Cuçi Ulusu döneminde, yerel Bulgar nüfusu kısmi yok edilmiş ya da paganizme inanarak sınırlara doğru taşınıp, kentsel kültür ve kıpçak dilini getiren yabancı Müslüman gruplar tarafından asimile edilmiştir.

Burada, birçok tarihçiye göre, Kıpçakların Tatar-Moğolları ile uzlaşamaz düşmanlar olduklarının belirtilmesinin gerekliliğidir. Tatar-Moğol birliklerinin Subaney ve Batu liderliğindeki iki kampanyasında da Kıpçak kabilelerinin yok edilmesi amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle, Tatar-Moğol istilası sırasında Kıpçak kavimleri yok edilmiş ya da sınırlara doğru sürülmüştür.

İlk önce, yok edilen Kıpçaklar, İdil Bulgarları topraklarında fiziksel bir ulus oluşmasına sebep olmadıklarını, ikinci sebep, onların Türk olmasına rağmen Kıpçakların tamamen

ayrı bir kabile oldukları ve Tatar-Moğollara ait olmadıkları, bundan dolayı da bu teorinin «Tatar-Moğol teorisini» olarak adlandırması mantıksızdır.

Tatar-Moğol teorisi İdil Bulgarlar'ının fethedildiğini ve daha sonra Cengiz Han imparatorluğundan gelen Tatar ve Moğol kavimleri tarafından yerleştirilmesini dikkate alınca kabul edilebilir. (Rashitov, 2001: 285)

Tatar-Moğollarının fethetme dönemindeki Tatar-Moğol'un diğer dinlere hoşgörülü olmaktan çok ağırlıklı olarak onların pagan olduklarını belirtmemiz gerekiyor.

Dolayısıyla, onuncu yüzyılda Cuçi Ulus 'unun İslamlaşmasına, başlıca değil İslam'ı öğrenen Bulgar nüfusu katkıda bulunmuştur.

Arkeolojik veriler, sorunun asıl tarafını tamamlamaktadır: Tataristan topraklarında göçebe (Kıpçak veya Tatar-Moğol) kabilelerin varlığına dair kanıtlar vardır, ancak bunların yerleşimi sadece Tataristan'ın güney bölgesinde gözlenmektedir.

Bununla birlikte, Altın Ordu devleti'nin enkazı üzerine kurulan Kazan Hanlığı Tatarların etnik grubununun oluşumuna taç giydirdiği inkar edilemez.

Ortaçağ için büyük önemi olan ve zaten kesin İslami olan, devlet kalkınmayınca ve Rusya'nın yönetiminde bulunmaları da göz önünde bulundurulunca Tatar kültürünün kurulmasını teşvik etmiştir.

Dilin Türk-Kıpçak grubuna içirilmesi Kazan Tatarlarının Kıpçaklarla akrabalık lehine bir bakış açısı da vardır. Bir başka bakış açısı, halkın adı ve öz-adı - "Tatarlar", muhtemelen Çince "da-dan" kelimesinden, Çin tarihçilerine göre Çin'in kuzeyindeki Moğol (veya Moğollar'la komşu olan) kabilelerinin bir bölümünün adından gelmektedir.

Tatar-Moğol teorisi, 20. yüzyılın başında ortaya çıkıp (N.I. Ashmarin, V.F. Smolin) aktif olarak Tatar (Z. Validi, R. Rahmati, M.I. Akhmetzyanov, R.G. Fakhrutdinov), Çuvaş (V.F. Kakhovsky, V.D. Dimitriev, N.I. Egorov, M.R. Fedotov) ve Başkurt (N.A. Mazhitov) tarihçilerinin, arkeologlarının ve dilbilimcilerinin çalışmalarında gelişim görmüştür.

1.1.3. Türk-Tatar Etnogenez Teorisi ve Alternatif Bakış Açıları

Türk-Tatar teorisi modern Tatarların Türk-Tatar kökenlerini, Avrasya bozkırlarındaki Tatar etniğinin Göktürk Kağanlığı, Büyük Bulgar Hanlığı ve Hazar Kağanlığı, İdil Bulgar

Hanlığı, Kıpçak-Kimek ve Tatar-Moğol etnik gruplarının etnogenezindeki etnopolitik geleneğinin önemli rolünü vurgular.

Türk-Tatar kavramı G.S. Gubaidullin, A.N. Kurat, N.A. Baskakova, Sh.F. Muhamedyarov, R. G. Kuzeev, M.A. Usmanov, R.G. Fakhrutdinov, A.G. Mukhamadieva, N. Davlet, D.M. Iskhakova, Yu. Shamiloglu vs. çalışmalarında gelişiyor. Bu teoriyi savunanlar, diğer teorilerin en iyi başarılarını birleştirir ve Tatar etniğinin oldukça karmaşık içyapısını en iyi şekilde yansıttığına inanırlar (tüm büyük etnik gruplara özeldir). Buna ek olarak, 1951 yılı M.G Safargaliev Tatarların etno-genezi karmaşık doğasına sahip olduğunu ve tek bir ataya indirgenmiş edilemezliğini öncelikli olarak belirtmiştir. 1980'lerin sonunda SSCB Bilim Akademisi oturumunun 1946'daki kararlarının birisi eserlerin yayınlanmasının yasaklanma yasaının ilgisini kaybettikten sonra ve aynı zamanda çok unsurlu etnogenez yaklaşımının "Marksizm dışı" suçlamaları kullanılmaktan çıkarılmış zamanında bu teori birçok yerli yayın tarafından desteklenmeye başladı. Teorinin destekçileri, etniğin oluşumunda çeşitli aşamaları belirttiler.

6-13. Yüzyıllarının ortaları etniğin ana bileşenlerinin oluşum evresidir. Tatar halkının etnogenezindeki önemli rolü İdil Bulgar Hanlığı, Hazar Kağanlığı ve Kıpçak-Kimek ulusal birliğinin oynadıkları kaydedildi. Bu aşamada, bir sonraki aşamada birleşen ana bileşeni oluştu. İslami geleneği, kentsel kùltürün ortaya koyulması ve X. Yüzyıldan sonra en eski yazılı dilin Türk rùnikasının değiştiren Arapça grafiklere dayalı dili kullanmakta İdil Bulgar Hanlığı'nın rolü çok büyüktür. Bu aşamada, Bulgarlar yerleştikleri topraklara kendilerini bağladılar. Yerleşim bölgesi, bir insanın bir halk ile tanınmasının baş kriteridir.

13. Yüzyılın ortasından 15. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar ortaçağ Tatarlarının etno-politik topluluğunun evresidir. O zamanda, Cuci Ulusunda (Altın Ordu), tek bir devlette ilk aşamada şekillenen bileşenlerin birleşme edilmesi halinde gerçekleşti; bir ulus, devlette birleşmiş olan geleneklere dayanan ortaçağ Tatarları, yalnızca devletlerini yaratmakla kalmayıp aynı zamanda etno-politik ideolojisini, kùltürünü ve toplumunun sembollerini geliştirdiler. Bunun tümü, Altın Ordu aristokrasisinin, askeri hizmet bölgelerinin, Müslùman din adamlarının etno-kùltürel konsolidasyonuna ve 14. Yüzyılda Tatar etno-politik toplumunun oluşumuna yol açtı. Evre Ođuz-Kıpçak dilinin temelindeki Altın Orda edebi dilinin (Eski Tatar edebi dili) onay normları soyundan gerçeği ile karakterizedir. Ondan kalan en eski edebi eser örneği Âli Kul Gali'nin «Kıssa-i Yusuf» manzum eseri

13. Yüzyılda yazılmıştır. Evre, XV. Yüzyılda Feodal parçalanmanın sonucunda Altın Orda'nın parçalanmasıyla sona erdi. Yeni kurulan Tatar Hanlıklarında, yeni etnik toplulukların oluşumu başladı: Astrakhan, Kazan, Qasım, Kırım, Sibirya ve diğerkleri. Bu dönemde, Tatarların mevcut olan kültürel topluluğu, şu an için merkezi (Büyük Ordası, Nogay Ordası) bir kalabalık olduğu gerçeği ile eteklerinde bulunan valilerin birçoğu bu ana tahtayı işgal etmeye çalışıyorlardı ya da merkezdeki kalabalıkla yakın ilişkileri kanıtlanabiliriz. (Mustafina, Munkov ve Sverdlova, 2003: 256)

Yerel etnik grupların güçlendirmesi 18. Yüzyılın ortasından 16. Yüzyıla kadar Rus devletinin içinde geçti. Rus devletine İdil, Ural ve Sibirya toprakları katıldıktan sonra Tatar göçü (Oka nehirinden Zakamsk ve Samara-Orenburg topraklarına, Kuban'dan Astrahan ve Orenburg Guberniyasında toplu göç gözlendi), farklı etno-bölgesel gruplar arasındaki etkileşim, onların dilsel katkıda ve kültürel yakınsaklık yoğunlaştı. Bu, tek bir edebi dil, ortak bir kültürel ve dini-eğitim alanının varlığı ile kolaylaştırılmıştır. Bu ölçüde birleştirici faktör olarak Rus devletinin ve Rus nüfusunun etnik grupları ayırmayan tavrıdır. Onların genel bir itiraf kimlikleri "Müslümanlar'dır". O zamanlar diğer devletlere (esas olarak Kırım Tatarları) giren etnik grupların bir kısmı bağımsız olarak gelişti.

Türk-Tatar teorisi önceden incelenen teorilerden en kapsamlı ve yapılandırılmış hali teorisidir. O gerçekten etnikun ve özellikle Tatar etnikun bir bütün olarak katlanmasının birçok yönünü kapsamaktadır.

1.1.4. Lipka İsminin Etimolojisi

Lipka Tatarlarının kökenleri nereden çıktığını öğrendikten sonra Lipka Tatarları kim olduğunu anlayalım. Aslında Lipka Tatar Adı eski Litvanya Kırım Tatar adından türetilmiştir. Oryantal kaynaklar Lipka adının orijinalinin Libka/Lipka, şimdiki Polonya'da kullanan Lipka kelimesinin mümkün kontaminasyon ile Lehçe'deki Lipka "küçük kireç-ağacı" anlamına gelebilmesi bize telkin etmeye izin verir. Bu etimoloji Tatar yazar S. Tuhan-Baranowski tarafından önerilmiştir. (Tuhan-Baranowski, 1936)

Daha az sıklıkla 19. Yüzyılın sonuna kadar kullanılan Leh formu Łubka, Łubka/Łupka olarak doğrulanmaktadır ve Kırım Tatarların Lipkaların ismi olarak kullanılmıştır. Litvanyalı Tatarlar anlamını taşıyan Kırım Tatar Lipka kelimesi daha sonra kendilerini tanımlamak için Lehistan (Polonya)-Litvanya Tatarları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. (Amerikan Etnik Grupların Harvard Ansiklopedisi, s. 990)

16. Yüzyılın başında Kırım Hanlığı ve Polonya arasındaki diplomatik yazışmalarda Lehistan-Litvanya Birliği "Lehlerin (Polonyalılar) ve Lipkalar ülkesi" tanınmaktadır. 17. Yüzyıldan beri Lipka Tatarları terimi Lehistan-Litvanya Birliği'nin resmi belgelerinde de ortaya çıkmaya başladı. (Selim Mirza-Juszeński Chazbijewicz, 1993)

1.2. Polonya'daki Lipkaların Yerleşim Tarihi

Ak Orda Hanlığı, Cengiz Han'ın Moğol İmparatorluğuna devredilen devletlerinden biri olarak 1226 yılında kuruldu. İlk Han Orda Handır, Cengiz Han'ın en büyük oğlu Cuci'nin ikinci oğluydu. Ak Orda, Güneyden Sibiryaya, Ural dağları ve Hazar Denizinden doğusunda Moğolistan'a kadar uzanan bozkırları işgal ettiler.

Ak Orda'nın kalıtsal yöneticisi Toktamış Han, 1380'de batıda Ural üzerinden geçip Ak Orda'yı Coci'nin en büyük oğlu Batu Han tarafından yönetilen Altın Orda ile birleştirdi; 1382'de Ak ve Altın Ordalar Moskova'yı soyup yaktılar. Toktamış, büyük Orta Asya Tatar fetihçisi Tamerlane ile ittifak yaptı ve Rusya'da Moğol gücünü yeniden ortaya koydu.

Eski koruyucusuna karşı başarısız bir askeri kampanyasından sonra, Büyük Tatar savaş ağası Tamerlan Tokhtamış'a karşı çıktı ve ülkeden kovdu, Tokhtamış ve karabetinin tapulusu Litvanya Büyük Dukalığı'nda Büyük Vytautas tarafından sığınma hakkı ve soylu statü verildi.

Litvanya Büyük Dukalığı'ndaki Lipka Tatarlarının 1397'de yerleşmesi Jan Długosz'un Kroniklerinde kaydedilmiştir. İtalyan Cenova şehri, Tamerlan Han'a karşı Toktamış Han ve Grand Dük Vytautas'ın ortak seferini finanse etti. Bu mücadelede, Lipka Tatarlarının ve Litvanya ordularının tabanca ile silahlandırılmış olmasına rağmen önemli bir zafer elde edilmemiştir.

15 Temmuz 1410 yılı Grunwald Savaşı, Lehistan Krallığı ve Litvanya Büyük Dukalığı bir tarafta (39.000 asker) diğer tarafta da Töton Şövalyeleri (27.000 asker) arasında gerçekleşti. Töton şövalyeleri yenip eski etkilerini geri kazandı. Savaşın sona Almanların sadece on binlerce Tatar'ın yardımı ile yenildikleri söylentileri Avrupa'ya yayılmıştı. Savaşta muhtemelen 1.000'den fazla Tatar at okçusu bulunmasına rağmen, Khan Tokhtamysh'nin oğlu Celal ad-Din'in yanında bulunmaktaydı. Savaşın başında Jalal ad-Din, Töton Şövalyelerin topçu mevzilerine karşı Lipka Tatarları ve Litvanya hafif süvarisini bir intihar saldırısı idare etti. Olayın orijinal adı "Hafif Süvari Alayının

Hücumu" (Işık Tugayı'nın Şarjı). Töton Şövalyeleri Büyük Üstadı Ulrich von Jungingen, Lipkaları savaş alanından uzaklaştırmak için kendi ağır dövüşçülerine emrederek, süreçte kendi piyadelerini sallayarak yanıt verdi. Sonuçta, Töton şövalyeleri savaş çizgisinin imhası onların sonraki yenilgilerinde de önemli bir faktör oldu. Nobel ödüllü Henryk Sienkiewicz'in romanının Aleksander Ford'un 1960 yılında uyarlanan aynı adlı Töton Şövalyeleri filminde öne çıkan olaylarından bahsetmektedir. (Tyszkiewicz, 2002)

Profesör Jan Tyszkiewicz soylu ya da ailenin bir üyesinin yaralanması ya da öldürülmesi gerekçesiyle Lehistan (szlachta) ve Litvanya soylularının cezalandırma hakkının 1528 yılı yasal olarak Lipka Tatarlarına kadar uzadığından bahsetmektedir.

1.2.1. Lehistan-Litvanya Birliği (1569-1795) Zamanındaki Lipka Tatarlarının Durumu

1569 yılı Lehistan-Litvanya Birliği, Lublin Birliğinde kurulmuştur. Lipka Tatar hafif süvari birliği Lehistan-Litvanya Birliği'nin askeri gücünün temellerinden birini oluşturdu. Litvanya'daki ikametlerinin başlangıcında Litvanya Tatarları, Lipkalılar olarak biliniyordu. Kaderlerini Lehistan-Litvanya Birliği ile birleştirdiler. Grunwald Savaşı'ndan itibaren her önemli askeri kampanyaya katıldılar.

Israrcı Katolik Sigismund III (1587-1632) ve Karşı Reformasyon hareketi, Lehistan'da Katolik olmayanlara verilen özgürlüklerle, Lipkalara bir takım kısıtlamalar getirdi. Bu, Sultan III. Murad'ın 1591'de Lipkalar'a karşı dini gözlem özgürlüğü sorunu üzerine Polonya kralıyla yaptığı diplomatik müdahaleye yol açtı. Bu Lehistan Kralının İstanbul elçisine eşlik eden Polonya Müslümanlarının isteği üzerine gerçekleştirildi.

Bazı tahminlere göre, 1590-1591 yılları arasında Lehistan-Litvanya Birliğinde yaşayan yaklaşık 200.000 Lipka Tatarı ve yaklaşık 400 cami vardı. Risâle-i Tatar-i Leh'e göre (Çevri: "Polonya Tatarları İlişkin Mesajidir", 1557-8 yıllarında Mekke'ye giden yolda İstanbul'da kalış süresince gizli Polonyalı bir Müslüman tarafından Kanuni Sultan Süleyman için yazılan bir Lipka Tatarının metnidir) Lehistan'da camileri olan 100 Lipka Tatar yerleşimi vardı. En büyük topluluklar Lida, Navahradak ve Iwye kentlerinde varoldu. Bugünkü Belarus Başkenti Minsk'te, Tatarskaya Slabada olarak bilinen bir Lipka Tatar yerleşimi vardı.

Lipka İsyanı, Nobel Ödülü kazanan yazar (1905), kendisini Hıristiyanlaştırılmış Lipka Tatarlarından birisi, Henryk Sienkiewicz'in tarihi Trylogia'sının son cildi olan Pan

Wolodyjowski romanının arka planını oluşturuyordu. 1969'da Jerzy Hoffman'ın yönettiği ve Daniel Olbrychski'nin başrolde Azja Tuhaj-bejowicz oynadığı Pan Wolodyjowski filmi, halen Polonya sinemasının en büyük gişe başarıları arasında yer alıyor.

1674 yılı Lehistan'ın ünlü Chocim zaferinden sonra, Türkiye için Podoli'yi tutan Lipka Tatarları Jan Sobieski orduları tarafından Baro kalesinde kuşatıldı ve Lipkalılar'ın Lehistan tarafına geri döneceğine dair eski haklar ve imtiyazlar iade edilmesi anlaşması yapıldı.

Lehistan-Osmanlı savaşlarına geçici bir son getiren Zurawno Anlaşmasında, Lipka Tatarlarına Osmanlı İmparatorluğu'na ya da Lehistan-Litvanya Birliğine hizmet etmek isteyip istemedikleri konusunda özgürce seçme hakkı verilmesini şart koşulmuştu.

Mart 1677'de Sejm¹, tüm eski Tatar hak ve imtiyazlarını doğrulamıştır. Lipka Tatarlarına, eski camilerini yeniden inşa etmeleri, Hıristiyan emeklerini mülklerine yerleştirebilmeleri ve daha önce Tatarlara ait olmayan asil arazileri satın almalarına izin verildi. Lipka Tatarları da tüm vergilerden kurtuldu.

Lehistan-Litvanya Topluluğuna döndükleri için bir ödül olarak, Lipka Tatarları, 1679 yılı Kral Jan Sobieski tarafından Brest, Kobryn ve Hrodna eyaletlerinde bulunan tevlivete yerleştirdi. Tatarlar, hizmetin sırası ve hizmet süresine göre, önceki yolcuların temizledikleri için arazi başına 0.5 ila 7.5 kilometre kare alan aldılar. (Tyszkiewicz, 2002)

Lehistan-Litvanya Topluluğuna geri dönen Lipka Tatar asillerinin birçoğu daha sonra 1683 Viyana Kampanyasına katılacak. Parkany Savaşı'nın ilk gününde Kral III. Jan Sobieski'nin hayatını kurtaracak olan Samuel Mirza Krzeczowski'nin hafif süvari birliğindeki 60 Polonya Tatarını içerir ve Viyana Savaşı'nın büyük zaferinden birkaç hafta sonra İslami genişlemenin geleceğini Avrupa'ya çevirmek ve Osmanlı İmparatorluğu için sonun başlangıcını işaret etmektedir. Polonya tarafında 12 Eylül ve 1 Temmuz 1683 tarihlerinde Viyana Muharebesi'nde savaşan Lipka Tatarları, Türk tarafındaki Kara Mustafa ile savaşan Tatarlar'dan kendilerini ayırmak için kasklarında saman sapı giydiler. Viyana'yı ziyaret eden Lipkalılar, atalarının Viyana Kuşatmasının kırması anına geleneksel olarak hasır şapkalar giyiyorlardı.

Türk Sultanına sadık kalmış olan Kamieniec merkezli Lipka Tatarlarının bir kısmı, Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan-Litvanya Birliği arasındaki sınırlar boyunca, ayrıca

---

¹ Polonya'da millet meclisine verilen ad

Chocim ve Kamieniec-Podolski çevresi ve Lipcany olarak bilinen kasabada Bessarabia'ya yerleşti.

Lipka Tatarlar'ın Osmanlı kontrolündeki topraklara göç etmesi, Sakson Kralı'na karşı savaşında desteklediği Lipkalılar, Lehistan doğumlu Kral Stanisław Leszczyński'nin Kral II Augustus tarafından kazandığı zaferin ardından, 18. yüzyılın başlarında gerçekleşti.

1672 yılında, Tatar halkının Lehistan-Litvanya Topluluğuna karşı açık isyanı yükseldi ve çokça hatırlanan Lipka İsyanı adını aldı. Tatar askerleri tarafından büyük beğeniyle karşılanan Kral Jan III. Sobieski'nin gayretleri sayesinde, Türk ordusunda sığınma ve hizmet arayan Lipkaların birçoğu komutasına geri döndüler ve 1699'da Karlowitz Antlaşması'na kadar Osmanlı İmparatorluğu ile olan mücadelelere Osmanlı İmparatorluğu için sonun başlangıcını işaretleyen İslami genişlemenin Avrupa'ya dönüşmesini sağlayacak olan Viyana Savaşına (1683) katıldılar.

Polonya Lipkaları, son Kral Stanislas Augustus (1765-95) lehine geri döndü. 1775'de Sejm (Polonya Parlamentonun meclisi), Polonya Litvanya Tatarlarının soylu statüsünü teyit etti. Polonya'nın bölünmesinden sonra, Lipka Tatarları, çeşitli ulusal ayaklanmalara katıldı ve Napolyon Ordusu'ndaki Polonyalıların yanında görev yaptılar.

1.2.2. Lipka Tatarlarının Polonya'daki 18.-20. yüzyıllar Dönemindeki Varlıkları

1919 yılında Polonyalı Lipkalar yeni yaratılan Polonya Ordusu oluşumlarına katıldı; Pułk Jazdy Tatarskiej ve daha sonra, Wilno Uhłans'ın 13. Alayına katıldılar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya devletinin yeniden ortaya çıkmasıyla birlikte, Polonya Ordusunda, kendi üniformaları ve afişleri ile ayırdedilen bir Polonya Tatar alayı yeniden kuruldu.

1939'da Polonya'nın düşüşünden sonra, Wilno Voyvodalık'taki (Vilnius) 13. Süvari Alayı'ndaki Polonya Tatarları, Binbaşı Aleksander Jeljaszewicz'in önderliğinde Alman saldırganlarına karşı savaşta kaydedilen son Polonya Ordusu birimlerinden biriydi.

Bazı Tatarların Litvanya ve Polonya topraklarına göç etmeleri 14. Yüzyılda başlamış ve 17'nci Yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. 1917'de Bolşevik Devriminden sonra Rusya'dan gelecek birtakım Tatar göçmenleri dalgası doğdu, ancak bunlar çoğunlukla siyasi ve ulusal eylemcilerden oluşuyordu.

18. Yüzyılın sonlarından itibaren ve 19. Yüzyıl boyunca Lipkalar daha fazla Polonize oldu. Özellikle üst ve orta sınıflar Lehçe dili ve geleneklerini benimsediler (İslam dinin

tutarak), alt sınıflar ise Ruslaşmış oldu. Aynı zamanda, Tatarlar, 15. Yüzyılda yerleşimlerini teşvik eden ve destekleyen Litvanya Büyük Dük Vytautas'ı, birçok efsaneye, duaya ve folkloruna saygı duyarak (Tatarca Wattad veya "Müslüman olmayanların ülkesinde Müslüman savunucusu") onurlandırdılar. (Tyszkiewicz, 2002)

Polonya'nın parçalanması sırasında Tatar toplulukları Rus yönetimi altındaydı. Tatarların Polonya devletine ve topluma sadakatini zayıflatmak için, Rus yetkililer onlara daha iyi bir kariyer ve yüksek öğretim fırsatları sundular. Dahası, Ruslar, Polonya Tatarları ile diğer Türk İslami gruplar (Kırım ve Azerbaycan) arasındaki iletişimi teşvik etti. O sırada Rus Müslümanlarıyla da temaslar kuruldu. Bu yeni ilişkiler, Polonya Tatarları arasında etnik ve dinsel canlanmaya yol açtı, ancak kendilerini evlat edinen anavatanlarına karşı yönelmediler. Aksine, etnik kutuplarla birlikte Tatarlar, işgalcilere karşı ayaklanmalara ve şiddetle karşı karşıya gelen Ruslaştırma uygulamalarına katıldı.

Polonya'nın 1918'de yeniden kuruluşu ile Tatar topluluğunun hayatında müreffeh bir dönem başladı. Tatar liderleri bağımsız Polonya müftülüğünü kurdular ve Kırım'ın müftülük ile resmi ilişkileri kopardılar. (Leon Bohdanowicz, 2006) Kısa bir süre içinde imamların eğitim seviyesi yükseltildi ve çok sayıda Tatar ve Müslüman dernek kuruldu.

1930'larda Polonya'da dini okulları bulunan 17 cami ve üç dua evi vardı. İslam din adamları ve Müslüman eylemciler, dinî bilgi ve inançlı kişiler arasındaki kimliklerini güçlendirmek için etkin bir şekilde çalıştılar.

İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak, Polonya Tatarları ciddi kayıplar yaşadı. Geleneksel Tatar yerleşimlerinin büyük bir kısmı Sovyetler Birliği topraklarına devredildi. Komünizm altında, iki paralel sosyal süreç gerçekleşti. Müslüman Tatar kimliği önemli ölçüde zayıfladı. Yaşam biçimleri, inançlar, alışkanlıklar, fikirler, Polonya'nın ana akım kültürünü daha fazla yansıtmaya başladı. Diğer Müslümanlarla temasların olmaması ve yeterli bilgi eksikliği, Tatarların savaş sonrası nesillerinde din eğitimini engelledi. Bağımsız dini hareketleri ve dernekleri yasaklayan devlet faaliyetleri, dinin gerilemesine neden olmuştur.

Yeniden aktifleşen Müslüman Dini Derneği'nin etkinliği sınırlıydı. Bununla birlikte, Tatarların kendilerini harekete geçirmeyi sosyal, kültürel ve dini hayatlarını yeniden inşa etmek için çaba sarf ettiklerini belirtmek gerekir. Öte yandan, ayrı bir etnik grup olarak Tatar farklılığı olumsuz koşullara rağmen devam etti. 1960'ların sonlarında Tatar topluluğuna ilgi ortaya çıktı. Bu grubun tarihini ve kültürünü sunan bazı bilimsel ve

popüler makaleler yayınlandı. Tatar geleneğini tanıtan bir müze Sokólka'da kurulup, ayrıca periyodik olarak “Sokólka Orient” etkinliği yapılmaktadır. (Konopacki, 2006: 57)

1990'larda Lipka Tatarları arasında kültürel ve dini bir canlanma yaşandı. Yeni fırsatlar, sadece Litvanya ya da Beyaz Rusya'dan değil, aynı zamanda Türkiye, Tataristan ve Arap ülkelerinden gelen diğer inananlarla ilişkileri yeniden kurmalarını sağladı. Dini uygulamalar daha popüler hale geldi ve İslami reçeteler daha geniş ölçekte itaat etti. Tatarlar hacca gitme imkanına kavuştular. En dinsel ve yetenekli gençler medreselerde okumak için Fransa, Bosna Hersek, Libya, Suudi Arabistan gibi yurt dışı ülkelere gönderildi.

Bununla birlikte, Müslüman olmayan Polonyalılar ile temasları önemli bir gözlemi getirmektedir. Lipka Tatar elitinin bazı temsilcileri, İslam'ın Polonya varyantının eşsizliğini fark ettiler. Tatar topluluğunun kendisinde de benzer duygular ortaya çıktı. Avrupa dışındaki Müslümanlarla, özellikle de Arap ülkelerinden gelen göçmenlerle karşılaşmalar Tatarları, ümmet içinde var olan sembolik sınırların farkına varmalarını sağlar hale getirdi. Kendi dini dünya görüşlerini (ve taşıdığı sosyo-politik çıkarımları) vurgulamak için, bazı Tatarlar İslamlarını ılımlı ortodoks olmayan Avrupalı olarak iddia ediyorlar. Polonya toplumuna ait olduklarını vurgulayarak, ılımlı Müslüman kimliğinin Polonya kimliği ile uyumluluğunun altını çiziyorlar.

1.3. Lipka Tatarlarının Dil Tarihi Dinamiği

14. yüzyıldan itibaren Polonya'ya gelen İslâm takipçileri (Müslümanların Polonya'ya en büyük göçü 16. ve 17. Yüzyıllarda gerçekleşti; bazı kaynaklar Polonya'daki Müslüman sayısını 100 bin olarak değerlendirmektedir. Çeşitli dilleri, kültürleri ve gelenekleri getirdiler. Ancak, kültürleşme ve asimilasyon süreçlerinin bir sonucu olarak, Tatarlar 17. ve 18. Yüzyıllarda ana dillerini (çoğunlukla Kıpçak grubunun Türk dilleri) unutmuşlardır ve bazı Türk sözcük unsurlarıyla birlikte Leh veya Leh-Belarus lehçeyi kullanmaya başlamışlardır. Tatar dili, Polonya veya Belarus çoğunluğu tarafından zorlanmamış ama göçmenlerin bulunduğu koşullara ziyade, aslında tam bir dilsel asimilasyon süreci söz konusudur.

Tatar dili tek tip bir dil değildir. Czesław Łapicz yazdığı gibi: tıpkı Litvanya'daki Tatar yerleşimcilerin etnik kompozisyonları çeşitlendikçe, zamansal, mekansal ve sosyal olarak kullanılan lehçeler, Kıpçak dil grubuna (1986a: 49) ait olmalarıyla birbirine bağlanmıştır.

Ek olarak - Müslümanlar söz konusu olduğunda son derece önemli gördüğüm şey - Oryantal yeni gelenlerin konuştukları dil “kutsal” dilin özelliklerine sahip değildir.

Dinî ayinlerin bazı unsurları ana dilde yapılmış olsa bile, Kur’an’ın diline aşina olmaları yüzeysel olsa da Polonya Tatarlarını içeren tüm Müslümanların dini dili her zaman Arapça olmuştur. Sınırlı bir anlamda, bu işlev, sadece küçük bir eğitilmiş insan grubu içinde bilinmesine rağmen, zengin bir teoloji literatürünün oluşturulduğu Osmanlı Türk tarafından yerine getirilmiş olabilir. Dilin asimilasyonu, aşağıda belirtilen Arap yazısını kapsamadığını belirtmek gerekir.

Bu yüzden Czesław Łapicz ile aynı fikirdeyim. Eski yazarlar tarafından geniş çapta önerildiği gibi, dilin asimilasyonu ve hatta doğrudan ve en önemli nedenleri için katalizör faktörler olarak Tatarların karma evliliklerinin ve askerlik hizmetlerinin rolüne odaklanmaya karşı uyarır. Yazar, Tatarların “ulusal birliğinin” yokluğunu ve “ulusal dil” eksikliğinin altını çizmektedir (1986b: 39-60).

Polonya Tatarlarının tarihi, iki farklı kültürün bir arada yaşamasının mükemmel bir örneğidir. Birbirlerini etkilediler, çeşitli öğeleri ödünç alıp diğerlerini bıraktılar. Tatar dili, asimilasyona boyun eğdi, çünkü bilginin hayatta kalması için çok fazla önemsiz olduğu ortaya çıktı; yerel dilin cehaleti ise yerel toplulukla olan iletişimi son derece zorlaştıracaktı. Halk gelenekleri, çoğunlukla tüm unsurlarının yeni yaşam koşulları için uygun olmadığı için karıştırıldı.

Yine de, din Tatarlar için kendini Müslüman olarak tanımlayan en kararlı belirleyiciydi. Böyle başarılı bir kültürleşme sürecinin, Müslüman komşularına karşı Polonyalıların hoşgörüsüyle etkin olup olmadığı merak edilebiliriz ama Polonya'daki altı yüz yıllık Lipka Tatar tarihi, bazı Polonya ve Litvanyalı yöneticiler tarafından dayatılan bazı yasal kısıtlamalar çok az ayrımcılık belirtisini göstermektedir. Hıristiyanların açıklığı, Lipka Tatarlarının varlığı konusunda hiçbir tehlike hissetmedikleri Müslümanların açıklığını teşvik eden bir faktör olabilir.

Polonya Tatarları tarihinin farkındalığı, çağdaş Avrupa'nın kültürleşme sınırlarıyla ilgili sorusuna cevap vermede yardımcı olabilir: kültürlerarası bir entegrasyon sürecini tam ve/veya başarılı olarak ne zaman (ve ister) değerlendirebiliriz. Batı Avrupa ülkelerindeki Müslüman azınlıklar bu sorunla giderek daha fazla karşı karşıya geliyor. Tarihi ve kültürel durumu açıkça farklı olan Polonya Tatarları, kültürel olarak farklılaşan bir bölgede otururken Müslüman azınlıkların nasıl gelişebileceğine dair örnekler sunabilir.

Bu nedenle, bu grupların anadillerini unutup İngilizce, Fransızca veya Almancayı kabul edeceği, Batı yaşam tarzının ve kültürünün birçok dışsal unsurunu benimsemeleri beklenebilir. Ancak, onların kültürel kimliğini şekillendiren unsurun İslam dini olduğunu ve İslam'ın takipçileri olarak kalacağını akılda tutmak zorundadır. Bu şekilde İslam, gözden kaçırılmaması gereken bir faktör haline gelir. Çağdaş dünyada sürekli olarak gözlemlenebileceği gibi, Hıristiyan kültürünün nadiren ulaştığı bir dereceye kadar, her zaman çok önemli bir entegrasyon rolü oynamaktadır.

Son yıllarda törenlerin güçlü bir “oryantalleşmesi” fark edilebilir ve Müslüman hukukuna ilişkin ortodoks çalışmalarında anlatıldığı gibi görünmektedir. Bu eğilim kısmen, Polonyalı Müslümanların Ortadoğuda Mekke'ye hacca daha sık seyahat etmelerinden kaynaklanmaktadır. Tatar topluluğunun temsilcilerinin Arap ülkelerine gönderilmesi, bu eğilimin bir tezahürü olarak görülebilir. Medine'de bu tür okulları bitiren İmam Ahmad Tomasz Miśkiewicz (Polonya Tatar kökenli) 20 Mart 2004'te Polonya Cumhuriyeti Müslüman Dini Birliğinin 15. Kongresi sırasında müftü olarak atanmıştır.

Bu nedenle, Lehistan-Litvanya Tatar'ının yaşamının etnografik tanımı, esas olarak artık gerçekte olmayan bir dünyanın tanımıdır. Söz konusu olan inançların birçoğu Eski Türk geleneğinde kökenleri bulunmakta ve halk İslamı yavaş yavaş terk edilmektedir. Yeni nesil Müslümanlar atalarının mirasına karşı güncel bilgileri ile doğrularak daha kritiktir. Bu ise, Arap veya Türk İslamıyla birlikte Polonya İslamiyetinin tam bir birleşmesine yol açabilir.

1.4. İslamiyet ve Müslümanlarla Temasları

Polonya-Litvanyalı Birliği'ndeki Lipka Tatarlarının önde gelen işgali, onları orduda sık sık paradoksal durumlara getirmiştir. Katolik Polonya için Töton Şövalyeleri Katolik Devleti'ne karşı savaştılar ve Polonyalı Müslümanlar neredeyse her zaman Sünni Türklere karşı, Polonya krallarının tarafındaydı. Bu, Polonya Tatarlarının yeni anavatanlarına sadakatinin göstergesidir. (Muchlinski, 1858: 251-252)

İlk Tatar yerleşim alanları, Töton Şövalyeleri Eyaleti sınırına yakın inşa edilmişti böylece savaş halinde onları seferber etmek kolay olmaktadır. Bu günlerde Polonya'nın kuzeydoğusundaki geleneksel Lipka Müslüman topluluklarının yerleştirilmesinin nedeni budur.(Mierzwiński, 2003: 103-106)

Polonya ordusunun hem Katolik hem de Müslümanlardan oluşması, her iki grubun da ızdırabına neden oldu. Örneğin, Polonya'nın Katolik düşmanları çoğu zaman, Papa'nın önünde ve Avrupa mahkemelerinde Teutonik Şövalyelerin Polonya karşıtı propagandalarında görüldüğü gibi Polonya ordusundaki Müslümanların varlığını Hıristiyanlığa ihaneti olarak gördüler. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu ile çatışmalar sırasında pek çok Türk, Lipka Müslümanlarının Polonya için savaştığını İslam'ın hainleri olarak görmekteydi. Polonya Lipka Tatarlarının Kırım'daki kardeşlerine 1508 yılında yazmasının nedeni bu olabilir, “Ne Tanrı ne de Peygamberimiz sizi yağmalamaya ve nankör olmaya itiraz etmiyor; sizi yağmacı olarak görüyoruz ve sizi kılıçlarımızla fethediyoruz ve kardeşlerimizi değil hergeleleri öldürüyoruz.” Polonya kralları Polonya ile Kırım Hanlığı ve Türkiye arasındaki savaşlar sırasında garip durumlarda Polonya Lipka Müslümanlarının sadakatini takdir ettiler. (Bartoszewicz, 1860)

Grunwald Savaşı'ndan (Tannenberg 1. Muharebesi) itibaren, Türk halklarına karşı olsa bile (Viyan Savaşı dahil, Osmanlı İmparatorluğu ile mücadeleler gibi) Lipka Tatarının askeri birimleri her önemli Polonya askeri kampanyasında yer almaktadır. Tatar alayı her zaman kendi renklerini ve sembollerini kullanmıştır.

Şimdiki zaman hakkında konuşursak Polonya'daki Tatar topluluğunun liderlerinden biri olan profesör Selim Chazbijewicz, 2006 yılında Entologia.pl web sitesi için bir röportaj yaptı ve Tatar liderliğindeki Müslüman Dini Birliği (Muzułmański Związek Religijny w Rzeczpospolitej Polskiej, bundan böyle MZR) ve Polonya'da yaşayan Arap kökenli Müslümanlar arasındaki ilişkileri aşağıdaki şekilde anlattı:

Bernard Shaw şöyle demişti: Bana şekersiz çay içmeyi öğreten bir arkadaşım vardı, çok uzun zaman aldığı için arkadaşım olmaktan yoruldu. Aynı şekilde Araplar ile bizim [Polonyalı Tatarlar - KP] örneğimizdir. Dürüst Müslüman olmayı öğrettiler fakat yollarımız ayrıldı. (Orzechowski, 2006)

Röportajda sözü geçen ayrılığın sebebi sadece Polonyalı Müslüman topluluğundaki çeşitli gerilimler değil, aynı zamanda, 2001 yılında örgütsel sonuç olarak Müslüman ligin kurulması (Liga Muzułmańska w Rzeczpospolitej Polskiej, bundan sonra LM) ve Polonyalı Araplar tarafından yönetilmesidir.

Polonya'daki Müslüman göçmenler farklı ülkelerden, kültürlerden ve geleneklerden gelmektedir. Çoğu Müslüman, özellikle Orta Doğu'dan gelen göçmenler veya Asya

kökenli göçmenlerdir. Araplar yaklaşık % 50 civarında bir grup oluşturmaktadır, onlardan sonra Türk (ya da Türk-Kürt), Çeçen, Pakistanlı ve İranlı Müslümanlar gelmektedir. Bu çoğulculuk durumunda, bir etnisite hükmetmez. Ulusal bir altyapı, entegrasyon kapasitesi için önemlidir. Müslüman göçmenlerin çoğunluğu Polonya Lipka Tatarları gibi Sünnilerdir, fakat hiçbiri yeni fikirlere ve durumlara en açık olan okul olarak kabul edilen Hanefi mezhebini takip etmez.

Polonyalı Müslümanların yaklaşık % 20'sinin Müslüman azınlık gruplarına ait olduğu tahmin edilmektedir: Şii, Aleviler (Türk), Alawis (Süriye), İsmaili ve Alevilerden hoşlanan Ahmediler, diğer Müslümanlar tarafından sıklıkla Müslüman olarak görülmemektedir. Polonya'daki Şii Müslümanların sayısı Polonya'daki tüm Müslümanların % 10'una karşılık gelmektedir. (Pędziwiatr, 2011: 174)

Belki de bu, Polonya Lipka Tatar inançlarının neden İslam öncesi Türk geleneklerinin ve yerel Slav nüfusundan alınan Hristiyan unsurların bir karışımı olduğunu açıklamaktadır. (Dziekan, 2011: 29) Örneğin, Bohoniki (Szorcowa Góra) yakınındaki bir dağda, belli bir dindar insan olan, yerel bir “aziz” kültü, Polonya Tatarlarının bazı Hristiyan keşişleriyle ilgili bir geleneği özümlediklerini göstermektedir. (Kryczyński, 2000: 117) Sünni İslam'da dört farklı dini okulun bulunması bölünme olarak görülmemesine rağmen, bazı Müslüman göçmenler Polonya Lipka Tatar inançları hakkında “gerçek değil” olarak yorumda bulunmaktadırlar. “Gerçek İslamı” yaymak için çalışan bu Müslümanlar, tüm Müslümanlar için tek geçerli kural sisteminin şeriat yasasına dayalı olduğuna inanmaktadır. Sonuç olarak, Polonya Lipka Tatarlarının önce İslam'ın Allah'ın, doğru anlaşılması, doğru dualar ve kişisel etkileşim gibi, temel ve doğru inançlarını yeniden tanıması gerektiğini düşünmektedirler.

Ülkedeki iki toplum Müslüman Dini Birliği ve Müslüman Ligi arasındaki rekabet ve işbirliğinin temel alanlarını analiz etsek ülkedeki Müslüman nüfus içindeki en güçlü ve en iyi örgütlenmiş gruplar arasında, Tatarlar ve vatandaşlığı alan Arap göçmenler arasındaki ilişkilerde önemli dönüşümler görebiliyoruz. Bu dönüşümlerin sonuçlarından biri, Tatar Müslümanlığının Arap çevrelerinden daha önceki eleştirilerin olmasıdır ve Tatarların kendi topluluklarının dışındaki dindarlıklarıyla ilgili her türlü dile getirilmemesi, şimdi büyük ölçüde, Polonya'da yaşayan Müslümanların ve onların eylemleri ve girişimleri için Tatarlar MZR ve Araplaşmış LM arasındaki sağlıklı rekabetin yerini almıştır. (Warmińska, 1999)

Polonya'da çeşitli Müslüman grupların çıkarlarını temsil eden 11 örgüt bulunmaktadır. Aslında, tüm Müslümanlar adına konuşan iki büyük, MZR ve LM grup vardır. Polonya'daki diğer küçük Müslüman örgütler ise şunlardır:

- Polonya'da Müslüman Öğrenciler Derneği (Stowarzyszenie Studentów Muzułmańskich w Polsce),
- Müslüman Kültür Derneği (Muzułmańskie Stowarzyszenie Kształcenia Kulturalnego),
- Müslüman Birliği Derneği (Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej – Şii Müslüman örgütü),
- Ahl-ul-Bayt - Polonya İslam Meclisi (Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt - Şii Müslüman örgütü),
- Polonya Cumhuriyeti Tatar Birliği (Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej),
- Sufi Öğretileri Okulu (Szkoła Nauk Sufich),
- Ahmediyye Müslüman Derneği (Muzułmańskie Stowarzyszenia Ahmadiyya),
- Mevlana Vakfı (Fundacja Mevlana),
- Tuna Diyaloğu Enstitüsü (Instytut Dialogu Dunaj). (Pędziwiatr, 2011)

1.4.1. Lipka Tatarlar'ının Camiler Tarihi Dinamiği

XIV. Yüzyılın başında (1316 ve 1319 yıllarında Tatarlar, Töton şövalyeleri ile Gediminas'ın muharebeyle yer aldı) Litvanya Büyük Dükalığı (LBD) Tatarlarının toplum yerleşimi aynı zamanda ilk camileri de ortaya çıkarmaya başladı. Tatar yerleşmesinin gerçek organizatörü, Büyük Dük Vitovt (1392-1430) Litvanya Büyük Dükalığı'nda kapsamlı bir militer toplumsal tabaka oluşturma amacı ile Tatar kolonilerini genişletmeye çalıştı. LBD'de hüküm süren hoşgörü, Müslüman Tatarlarına tahsis edilmiş arazilerde cami inşa etmesine, Müslüman okullarının ve medreselerinin açılmasına izin verdi. 1569'dan beri LBD'nin girdiği yer, 1591'de Lehistan-Litvanya Birliği topraklarında yaklaşık 400 cami bulunan 100 bin Tatar yaşamıştır. (Kanapacki, 2000: 159)

Kral III. Sigismund'ün hüküm sürdüğü dönemde, daha önce var olmayan topraklarda yeni camilerin inşası için bir emir uygulaması vardı. Tapınağın inşası için en yüksek izni almak

gerekiyordu. XVI. Yüzyılın sonlarında ve XVII. Yüzyılın başlarında yaşayan Türk Sultan IV. Murad İbrahim Peçevi'nin tarihçisinin ilginç yazıları kalmıştır. "1520'den 1630'a kadar Osmanlı Tarihi" kitabında o: "Şimdiye kadar Polonya'da Tatarlar'ın altmış köyü vardır ve her köyde birer cami vardır, her birinde Sultan adına hutbe okunmaktadır. Bu köyler çok kalabalık ve müreffeh ama kafirler (yani Polonyalılar) bundan daha fazlasını inşa etmeye izin vermiyorlar böylece her köyde birden fazla cami yoktur." yazar. (Muchlinski, 1857: 30) XVII. Yüzyılın başlarında, caminin inşası sadece kralın değil aynı zamanda piskoposun da iznini gerektirirdi. Ancak, Katolik Kilisesi'nin Müslüman karşıtı düşünceleri, özellikle Vilnius piskoposu Benedict, Savaşlar Tatarların kitlesel baskısının sonucuydu. Ölüm tehdidi altında, Müslümanların Hıristiyan kadınlarla evlenmeleri, Hıristiyan görevlilerini işe almaları, sözleşmelerde soylu mülkleri bulundurmaları, yeni camiler inşa etmeleri ve yıkılanların onarmaları yasaklandı. Türkiye bu sınırlamaları gördüğünde Litvanya Tatarları için müdahale etmeye başladı. Adil Girey Han, Litvanya Tatarlarının kaderine katılmayı Porto'yu ikna, Türk bakanları ise, dinlerinde Tatarların sadıkın yüce halifesi olarak Sultan'a bağlı olduğunu iddia ettiler.

Polonya hükümeti daha sonra Tatarların ihanet etmesinden şüphelenmeye başladı ama Müslümanlığı kabul eden Polonya (Lehistan) kökenli Türkiye'nin ilk tercümanı Ali Bey, Türkiye'nin bu önerilerinin Tatarları Polonya (Lehistan) hükümeti suçlu kabul ederse Polonya'ya karşı kışkırtmak amacıyla yapıldığına dair gözlerini açtı. (Kryczynski, 1938: 33-34) Böylece, XVII. yüzyıldaki zulümlerin bir sonucu olarak, birçok Tatar Kırım, Türkiye'ye göç etti ve XVIII. yüzyılın başına kadar Polonya'da yaklaşık 30 bin kişi kalmıştır.

III. Sigismund döneminde gözlenen Tatarların bu durumu, onun ölümüyle sona erdi. VI. Vladislav, Sejm tarafından onaylanan Tatarlara hak ve çıkarlarını geri verdi. Son olarak, 1766'da, Polonya Anayasası Müslümanların eski camilerini onarmasına ve 1775 yıl Anayasası yeni camiler inşa etmesine izin verdi.

Lehistan-Litvanya Birliği'nin üçüncü bölümü (1795) zamanında, Belarus ve Litvanya topraklarında 23 cami ve 65 ibadethane vardı. S. Krichinsky'nin monografisinde verilen listeye göre, camilerin çoğu, geçmişte Tatarlar tarafından en yoğun yerleşim yeri olan Troki voyvodalıktadır (powiattadır). (BSSR Merkez Devlet Tarihi Arşivi) Camiler çoğunlukla köylerde idi. En eskileri, Lida yakınındaki Nekrashuncy (1415) ve Nowogrod yakınlarındaki Lovchitsy'deki cemaatlerdi (1420).

XIX. yüzyılın başında, eski Lehistan-Litvanya Birliği'nin yürürlükte olan camilerin sayısı bir önceki döneme kıyasla azalmıştır. Troki Powiatında camiler sadece Reyzhah, Sorok Tatar, Vinkshup ve Prudyany'da; Vilensky Powiatında Lukishki'de, Nemezh'te; Lidsk Powiatında Nekrashuntsi'de; Oshmyansky Powiatında Dovbuchka'da; Novogrudsky Powiatında Novogrudok ve Lovchitsy'da; Minsk Powiatında Minsk'te; Grodno Powiatında Bagoniki ve Kruszynan'da; Brest-Litovsk Powiatında Studentsy'da kalmıştır. Hepsi, Prudyanskoy (1812 yılında Fransız askerleri tarafından tahrip edildi) ve Studyanskoy (1915 yılında yanmıştır) hariç, İkinci Dünya Savaşının başına kadar sağ kurtulup ve bazıları da bugüne kadar faaliyetlerine devam etmektedir.

Lehistan-Litvanya Birliği'nin Rusya'ya katılımından sonra, Belarus Cumhuriyeti Ulusal Tarih Arşivi'nin belgeleriyle kanıtlandığı gibi, camilerin inşası ve onarımı Rus makamlarının sıkı kontrolü altındaydı. Bu zamana kadar, camilerin inşasını düzenleyen kararnameler yazılmıştı. 1829'da İçişleri Bakanlığı Devlet Ekonomisi ve Kamu Yapıları Dairesi Başkanlığı'nın "Tatar Camilerinin İnşası Hakkında Kurallar Üzerine" bir genelgesi ortaya çıkmıştır (Kryczynski, 1938: 196–197). Daha sonra, camilerin inşası için gerekli tüm şartlar "Yapı Şartında" birleştirildi (1857). İçinde "Müslim camilerin inşası" olarak adlandırılan ayrı bir bölüm var. Tüzüğün 260-265. Maddelerine göre, cami, "cemaatlerden gelen temsillere ve Mohammedan manevi otoritelerine ve rahiplere göre... ve il yetkililerinin onayı ile" (Madde 260) inşa edilmesine izin verildi; en az 200 Müslüman erkeği olan topluluklar cami inşa edebilirdi, cami ve molla finansman masrafları da toplum tarafından tutulmakta (Madde 261); binaların projeleri yerel il kurulları tarafından onaylanmalıdır (Madde 264).

XIX. yüzyılda Kuzey-Batı Bölgesi'nin zaten oluşturulmuş bir Müslüman topluluğu vardı. Hakları ve statüsü, Rus İmparatorluğu tarafından ödünç alınan eski Belarus-Litvanya devletinin yasal normları tarafından belirlendi. Varoluşunun uzun bir döneminde toplum, küçük Tatar etnosunun korunma ve gelişme merkezi olduğu için yeni cami inşa etmek ve eski camileri tamir etmek için büyük çaba sarf etti. Bu çabalar neticesinde, (yaklaşık XIX. yüzyılın ortalarında), İğumen Powiatının iki yerinde (Uzde ve Smilovichi) camilerin ortaya çıkması ve XIX. yüzyılın sonunda (1883-1884 yılları) Slutsk Powiatındaki Kletsck ve Kopyl'de cemaat kurmak için izin verildi.

Müslüman camiler çoğunlukla yerel ustalar tarafından inşa edildi. Bu nedenle, ahşap mimarinin tipik bir örneğiydi. Bazıları Polonya Katolik Kiliselerine (Kruszyniany, Mir,

Kleck, Nkrashuntsy Liakhovich, Reyzhi, Myadel) ya da Ortodoks Kiliselerine (Slonim, Studentsy, Sorok Tatarl, Novogrudok, Ivie, Nemezh) benziyordu. Yahudi ustalarının kurduğu camiler, etrafındaki sinagoglarla (Osmolovo'daki cami gibi) birçok benzerliğe sahipti. Bazı görgü tanıkları bile Çin pagodasıyla (Bagoniki) bir benzeşme yaptı. (Kryczynski, 1938: 214) Bizans veya Ermeni nüfusunun bazı araştırmacılarının cami mimarisi üzerine yaptığı araştırmanın bir sebebi yoktur. Doğu Müslüman camilerinden gelen Belarus, Litvanya ve Polonya Tatarlar'ın camileri mekânın tarikat organizasyon ilkelerini korudu. (Mekke yönünü gösteren mihrap varlığı, minber, Kuran metinleri ya da ünlü doğu camilerinin resimleri). Bu, her şeyden önce, Belarus-Polonya-Litvanyalı Tatarların Doğu Müslümanlardan uzaklaşmasına, onunla bağların giderek zayıflamasına bağlıdır.

Camilerin ve ibadethanelerin mütevazı mimarisi iç mekânlarına da uygulanmaktadır. Genellikle dua için erkek ve kadın bölgelere ayrılmış bir salondan, mihrab ve molla vaazı okuyan yeri munbirden oluşuyordu. Minareler de vardı, ama onlar daha dekoratif ve sembolik öneme sahipti. Genelde, onlar Belarus ve Polonya kiliselerin kulelerine benziyordu. Doğu minare formlarına benzeyen minareler sadece Minsk ve Ivie'deki camilerinde vardı. Büyük ihtimalle eski camilerde minareler yoktu ve Müslümanları namaza davet etmek için müezzin sundurmadan veya sokaklarında yürürken bildirmişti. "Risale ..." yazarı ilginç gerçek olarak camilerde çanların kullanması hakkında da yazmıştır.

Belarus, Litvanya ve Polonya'daki camilerin mimari ve iç mekan dekorasyon özellikleri onun dini yaşamı düzenleme geleneklerine daha aşına araştırdığının anlaşılması sonucunu ortaya koymaktadır. Organizasyon birimi - belirli bir camiye atfeden ve bakımına bağışlayan belirli sayıda Tatar köyler - dinsel örgüt/cemaattır. Büyük Tatar topluluğu kendisini Jamiat olarak adlandırır. XV-XVIII. Yüzyıllarda, Jamiat Polonya, Litvanya ve Belarus Tatarlarının yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Cemaat üyeleri, genel toplantılar veya kongreler için düzenli olarak toplanıp (eğer bir powiat ya da voyvodalığın ölçeğine aitse) çeşitli davalara karar verirdi. P. Chizhevski "Al-Furkan" esserinde (Tatar yergisi, 1616), şöyle yazıyordu: "Tatarlar Sejm ve kendi kongrelerine sahipler ..." (Kryczynski, 1938: 208). Jamiat (cemaat), her şeyden önce, imamların ve mollaların seçilmesinin ayrıcalığına sahipti. Jamiatlar çeşitli asil ayrıcalıklarını doğrulayan tasdikler ve sertifikalar vermektedir.

Rus İmparatorluğuna Lehistan-Litvanya Birliği topraklarının ilhak edilmesiyle arlık hükümeti eski Jamiat (cemaat) sistemini ortadan kaldırmıştır. Yukarıda belirtilen toprakların Tatarları, Müslüman Tauride manevi hkmetine teslim edildi. Alanın yönetimi için bir patronaj sistemi uygulamaya konmuştur. Genellikle, başkanlığa bir memur, devlet hizmetinde olan veya saygın biri olan Tatarlardan tayin edilirdi. İmparatorluğun leğinde, Müslüman itirafı, yabancı itirafların ana departmanının yetkisi altındaydı. Bu kurum Müslüman cemaatlerin büyümesini içermeye çalıştı (23 Ağustos 1756 sayılı Karar) ve ayrıca camilerin inşasına kısıtlamalar getirdi (2 Ağustos 1870 tarihli karar). (BSSR Merkez Devlet Tarihi Arşivi)

Daha sonra, yeniden dirilen Polonya devletinin yönetimi, müslümanlar arasında öz-yönetim geleneklerini yeniden kurmaya çalıştı. 21 Mayıs 1936 yılında, Müslüman toplumların statüsüyle ilgili şart kabul edildi. şart ne cami kurumlarını yönetmeyi ne de cemaatlerin liderlerini ngrmyordu: "Müslüman komnn başkanı imamdır... onun savunucusu ve asistanı mezzinlerdir. İmam ve müezzinler komnyelerinin genel toplantısında seçilir". (Kryczynski, 1938: 196–197)

Kuzeybatı Toprakları'ndaki Tatar Müslümanları, din adamlarının hazırlanması için özel eğitim kurumlarına sahip değildi, bu nedenle imam ve yardımcısının emirleri, Kuran'ı okuyabilecek dini ayinlere ve törenlere aşına olan Müslümanlar tarafından işgal ediliyordu. Bununla birlikte, bu yücelik resmi olarak kullanılmaktadır. Gündelik hayatta, XVI. Yüzyıldan beri Litvanya metriğinin belgelerinde bulunan "molla" kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Büyük camilerin mollaları da baş katip (vaiz) yüceliğine sahiplerdi. Din görevlerine ek olarak, bir kamu görevlisi olarak da görev yapmışlardır, ancak maaşlarını devlet hazinesinden değil, vakıf ve cemaat bağışlarından almaktadırlar.

Litvanya Büyük Dkalık Tatarları sürekli olarak dini özerk olmaya çalıştılar. S. Kryczynski, 1558 tarihli yazı raporuna atıfta bulunarak, Tatar özerkliğinin izleri 17. yüzyılın ikinci yarısında gözlemlendiğini belirtmektedir: "... toprak ve benzeri malların satın alınmasıyla ilgili meselelerde Kur'an yasalarına göre yaşayan Litvanya'nın Tartarları, yerel toprak hanedanlarına bağlıydı". XV-XVI yüzyıllarda. İslam'ın dini hiyerarşisinin yapısında, Belarus Tatarları düşük bir haysiyetle bölge düzeyinde kadı (yargıç), Müslüman vilayet başkanı mft ve İslam dünyasının başı olarak halif karşılanmıştır. Ancak belgelere göre kadı ünvanının son derece nadiren kullanıldığı açıktır, eski eylemlerde sadece bir kez kaydedilmiştir. XVII-XVIII. yüzyılların "Litvanya

Müslümanları" işlerinde Türk müftü ve âlimleri olarak bahsedilmektedir. S. Kryczynski, İbrahim Peçevi'nin 1630 yılında Polonyalı Tatarların bir temsilcisinin Akkerman'a (Belgorod) geldiğini ve o zamana kadar manevi özerkliğin haklarını sağlayan bir dini anlaşmayı sonuçlandırmak üzere bir müfreze teklif ettiğini söyledi. Türk müftüleri mahkeme kararlarını ve dini emirleri (fetvalar) onlara dağıtmayı istemişlerdir. (Kryczynski, 1938: 209)

Rus İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte, Taurian Mohammedan Manevi Yönetim Kurulu ile bağlantı kesildi. Tatarların çoğu (yaklaşık 6 bin) Polonya'ya yerleşti. Diğer dernekleri de örgütlediler, "Müslümanların Yüksek Cemiyeti"nin başına müftüyü seçtiler. Delegeleri cemaatlara seçilen yüce beden Müslüman Kongre olduğundan, bu kurum XX. yüzyılın 20 - 30'larında kuruldu. Kongre her beş yılda bir Vilna'da toplanıp raporlama dönemi için cemiyet üyelerin (dört temsilci, iki manevi ve iki laik) ve baş müftüyü seçiyordu. (Kryczynski, 1938: 209)

İslam dini kurumlar demokrasi ruhuyla doludur, bu nedenle Müslüman din adamları arasında hiyerarşi yoktur. Şeyh, Vaiz, Ulema, vb. örgütsel hiyerarşide pozisyonlardan ziyade özel bir saygıyı ifade ederler. Eğitim ve bilgi düzeylerine bağlı olarak teologlara aittirler.

Dini mahkemelerine gelince, yetkileri Müslümanların dini işlerini, özellikle de ailelerini, mülkiyet ilişkilerini içeriyordu. Mollaların yargısal rolü lehine yapılan argüman, şüphesiz onların İslam hukuku ile (Şeriat) olan tanışıklıklarıydı. Camilerde çeşitli konuları ele almak yaygın bir uygulamadır. XIX. yüzyılın başında Tadeusz Chatsky, din adamları arasındaki düşük eğitim seviyesini belirtmiştir. Bununla birlikte, mollaların adli görevleri de 20. yüzyılda da devam etti.

Camilerin finansmanı (bakım) yakındaki Tatar mahallelerinden veya cemaat bağışlarından elde edilen gelirlerle gerçekleştirilmiştir. Büyük mahallelerde, camilerin ve mollaların bakımı için finansman, fon sağlayan Tatar toprak sahipleri tarafından sağlandı.

Polonya Lipka Tatarlarının çağdaş ideolojisi, farklı kültürel sistemleri tek bir tutarlı sosyal kimliğe birleştirmenin örneği olarak işlev gören bu etnik grubun eşsiz deneyimini vurgulamaktadır. Avrupalı Müslümanlar olarak Lipka Tatarları, İslam'a bağlılıklarını sürdürmeyi, modern Batı fikirlerini, kavramlarını, alışkanlıklarını kabul etmeyi ve Tatarların eşsiz özelliklerini geliştirmeyi başardılar. Modernist İslami fikirlerin kabul edilmesinin sembolik bir kanıtı, reformist An-Nahda hareketinin doğrudan referansıydı.

1990 yılında Gdańsk'ta (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya'daki ilk cami) inşa edilen yeni camiye, İslami modernizmin önemli bir kurucusu olan Jamal ad-Din el-Afghani'nin adı verildi.

Lehistan-Litvanya Tatar sakral mimarlığı da ilginç bir konudur. 20. yüzyıl öncesinde inşa edilen camiler genellikle yeşil renge boyanmış ahşaptan yapılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, Polonya'da bu tarzla yapılmış iki tane camii vardır. Mevcut ikonografik bulgular 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen tapınakları temsil etmekle birlikte, görüşleri idari düzenlemeler ve Tatar olmayan tasarımcılar tarafından etkilenmiş olan, eski Polonya Cumhuriyeti'ndeki bir Tatar camisinin ilk örnek özelliklerini yeniden inşa edebiliyoruz. Yapısı dikdörtgen ya da neredeyse kare şeklinde, ortasında bir imza - minareli dikenli bir çatı ile örtülü, güney duvardaki mihrabı olan kadınlar ve erkekler için ayrı girişlidir. İki oda vardır: namaz odası ve kadın galerisi. (Drozd ve diğerleri, 1999: 16)

Dışarıdan, hilal ve yıldız haricinde Katolik ve Ortodoks kiliselerden farkı yoktur. Müezzin, Ortadoğu'da olduğu gibi namaz vakitlerini dışarıda değil, ibadethanenin içinden ilan etmektedir. Gdansk'taki yüksek minareli çağdaş bir cami Osmanlı tarzında inşa edilmiştir. Polonya'da iki savaş arası döneminde 17 cami vardı ve Varşova'da hiçbir zaman gerçekleştirilmemiş camilerin planları vardı.

1.4.2. Lipka Tatarları Tarafından İkrar Edilen Resmi İslam Ayinleri ve İnançları

İslam dini öğretisinde İslam'ın beş temel direği (Arapça arkan al-İslam veya arkan al-Din) bulunur ve ölüm sonrası hayat, diriltme, Son Yargı, cennet ve cehennem, melekler, şeytanlar ve iblisler hakkındaki inançları da kapsamaktadır. Bu çalışmada, tüm Müslüman dogma ve geleneklerin ayrıntılı bir tanımını yapıp onun Polonya Tatarlarının sürümünden nasıl farklı olduğuna odaklanacağız.

Müslümanlar için en önemli dini zorunluluklardan biri namaz kılmaktır (arabça Salat). Lipka Tatarları, Türk halkına ait olduklarından, çoğunlukla çeşitli Müslüman ayinlerinin adları (veya doğrudan) Türk dilinde olmaktadır. Arapça Salat al-Subh veya al-Fajr sabah namazıdır; öğle namazı salat al-Zuhr – ‘aule’ namaz, öğle sonra namazı - Salat al'Asr ‘akinde’ namazıdır; akşam namazı - Salat al-Maghrib ‘achszam’ namazı, gece - salat al'Asha – ‘jeccy’ namaz.

Bununla birlikte, gün boyunca beş vakit namaz farzı çok sıkı gözlenmemektedir. Polonyalı Tatarlar, İslamın ortak kurallarını uyguluyorlar. Cemaati namaza minareden ezan'ı seslendirip (eğer cami varsa) ya da ibadethanenin (camii) içindeki özel bir balkondan müezzin (Arapça mu'adhdhin) çağırır. Cuma namazı molła yani imam tarafından yönetilir. Böyle kolektif namaz kılmanın ana unsuru, zikir (Arapça dhikr) diye bilinen belirli Kur'an surelerinin okunmasıdır. Adı Sufilerin namazıyla, yani Müslüman mistiklerle ilgilidir. Tatar zikir'in içeriği değişik; Adem'den Muhammed'e tüm İslam peygamberleri, Ali İbn Abi Talib veya diğer İmamlar gibi İslam tarihinin diğer olağanüstü figürleriyle birlikte dile getirilmeleri bir tür kutsaldır.

İslam'da namaz kılmanın birincil şartı Lipka Tatarlarının itaat eden ritüel saflıktır. Küçük kirlilik durumunda Müslümanlar, Arapçada wudu' Tatarlarda ise abdeş (Türkçe abdest), büyük kirlilik ise Arapça ghusl, yani gusül abdesti alınır. Namaz kılma süresinde Mekke'ye bakmalıdır. Bu yönde kible (kybla) - camide özel bir niş, mihrap ile gösterilir.

En önemli Müslüman bayramları, 1. Muharrem'de, Aşure - 10. Muharrem, Hicri Tatili - 1. Rabi' alAwwal, Mawlid alNabi (Peygamberin Doğum Günü), 12. Rabi alAwwal, Miraç kandili (Al-Isra waal-Mir'aj) - Ramazan ayında oruç 27. Rajab, Kadir Gecesi (Laylat al-Qadr) 19, 23, 25, 27. Ramadan, Ramazan Bayramı ('Id al-Fitr), 1. Şevval ve Kurban Bayramı ('Id al-Adha) - 10. Dhûh'İlah'dir (Zilhicce). Polonya Tatarları tarafından kutlanan bu tatillerin en önemlileri Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır.

Ramazan Bayramı üç gün sürüp Müslümanların imam liderliği ile birlikte dua etmesiyle geçmektedir. O dönemde özellikle fakirlere sadaka dağıtılıp bakılıyordu. İmamlar, bu vesileyle özel al-Fitr zekatını toplamaktadır. Kutlamadan sonra Tatarlar mezarlığa giderler; ölenler için dua ederler ve çoğunlukla şekerleme biçiminde bir sadaka verirler.

Müslümanların en büyük bayramı - Kurban Bayramı - benzer biçimde kutlanmaktadır. Mekke'ye hac yolculuğunun sonunda düzenlenen bu tatil, İbrahim'in fedakârlıklarını anmaktır. Müslümanlar için dirilişi simgelemektedir. Parası olan bir Müslüman bu vesileyle bir tane kurban satın alıyor. Kurban sonradan bir ritüelde feda edilir ve paylaşılır. Birçoğu yoksul akrabalarını davet eder ya da ihtiyacı olan herhangi birine yardım edilir.

Yukarıda bahsedilen bayramlardan Polonya Lipka Müslümanları Peygamber'in Doğum Günü (Miewlud) 'da ve Müslüman Yeni Yılı gibi, İmam Ali'nin oğlu Al Hüseyin'in çağdaş Irak'ta (680) Karbala yakınlarında öldüğünü anma Aşure'yi (Aszurejny Bajram olarak

bilinir) sıklıkla gözlemektediriz. Daha önce olduğu gibi, bu bayramlar çoğunlukla Kur'an-ı Kerim değil, aynı zamanda İslam'ın tarihinden dindar hikâyeler içeren toplu dua ve toplantılardan oluşmaktadır.

Lipka Tatar Müslümanları resmi tatilleri daha az kutluyorlar. Bunlar çoğunlukla hayat döngüsüne ayrılmış tatillerdir. Resmî dini bayramları tüm Müslüman topluluklara hayat ritmini verdiği gibi, genellikle "geçiş töreni" olan yaşam döngüsü ayinleri, her bireye ve her aileye ritmini verir.

Ruhen arınma Tatarlar tarafından siunnet denir (Arapça sunna, Türkçe sünnet - gelenek). Bu, genellikle İslam'ın en belirginlerinden biri olarak görülen bir gelenek olmasına rağmen, zorunlu değildir, sadece "tavsiye edilendir". Peygamber genellikle insanları sünnet etmek için değil dönüştürmek için geldiğini alıntılmaktadır. Eskiden, çoğunlukla siunnetdzy denen Yahudiler olan uzman ritüeller tarafından yapılmıştı. 20. yüzyılda bu gelenek, Polonya Tatarları tarafından terk edildi. Kadınların sünnet edilmesi hiçbir zaman yapılmadı.

Öğrencinin Kur'an-i Kerim'in okuma öğretilerinin tamamlanmasında gerçekleştirdiği Lahi töreni aynı zamanda dinsel nitelik taşımaktadır. Böyle bir kursu bitirdikten sonra, Kur'an'ı ezberleyen bir çocuğa kurandzej denir. Öğrenimin tamamlanmasının kutlanması, bir hodza tarafından sınıfta yönetilen ve "La ilaha illa Allah" kelimesinden başlayarak, isminin ardından ismini alan, en önemli unsurlarından biridir.² Sonraki kutlamalar, kurandzej'in ebeveynlerin ziyafet düzenlediği evde kutlanır ve Kur'an-i Kerim hakkındaki bilgileri gösterilir.

1.4.3. Lipka Tatarlarının Batıl İnançları

Halk kültürünün diğer yönleri yukarıdaki muska yüzünden Polonya halkı sıklıkla Tatarları büyücü olarak görüyordu. Lehistan-Litvanya Birliği Tatarlarının "Büyülü" uygulamaları (Drozd ve diğerleri, 1999: 44-47) genellikle çeşitli hastalıklara karşı kullanılan iyileştirici formüllerin sırasında karmaşık prognostik yöntemiydi. "Büyü" konusunda uzman olanlara 'fałdzej' ve 'siufkacz' yani falcı deniyordu. İlk 'fałdzej' terim Arapça falcıdan gelmektedir (Arapça fal - 'kehanet' + Türkçedeki işgalin tanımlayıcı soneki). İkinci 'siufkacz' terimi çıkardığı sese göre isimlendirilen ve uygulamalar

---

² Kryczynski (2000) tarafından (214-217ss.) Kuran bilgisinde belirli başlangıç seviyelerinin detaylı bir açıklaması ve Lahi'nin kutlaması olarak tanımlanmıştır.

sırasında kullanılan belirgin bir üflemeden kaynaklı olmaktadır. Meslekleri nedeniyle çoğu zaman 'fierejler'le temas kurmakla suçlanıyorlardı ve bu nedenle sadece saygı görmelerinin sırasında korkunun sebebi de olmaktadır. Fałdzej, çoğunlukla fałdzej parçalarından gelen chamaiłs kayıtlarında kendilerini desteklediler.

Her türlü kehanette bulunmak Tatarlarda 'fal' (fał) kelimesiyle adlanıyor. Tatarların şifa sihirli yöntemleri, diğer kültürlerde mevcut olanlardan çok farklı değildir. Birinci, Müslüman dualarını okuyup hastaya üflemedir. Bu yöntem, havadan gelen hastalıkları üfleterek "uçurup" vücudu temizlemektir. İkinci popüler yöntem tütsülemektir. Kömürde dua kitabından veya özel olarak yazılan muskanın yakılması ve hasta olan kişinin özel olarak seçilmiş duaları dinlerken dumanı soluması gerekmektedir. Bu, "nazarı" ortadan kaldırmanın bir yoluydu. Yazıların bir diğer kullanımı da yazıları yıkayıp kullanılan suyun içilmesi idi. Birçok muska ve nazarlıklar kişiyi kötü güçlerden korunmasını ima etmektedir. Bunlara 'duajka' ve 'hramotka' (muska) deniyordu ve genellikle kıyafet altında giyilir.

Melekler, şeytanlar ve diğer ruhlara inanma Müslüman ilkeler arasında önemli bir rol oynamaktadır. Melekler ve şeytanların varlığı ve onların insan hayatına etkilebileceği inancı Müslümanlar arasında çok yaygındır. Lehistan-Litvanya Tatarlarının küçük ruhlar hakkındaki inançları biraz farklıdır. Kötü olanlar fierejs iken, en önemli ve iyi ruhlar dzynejs'dir. Fierej, Arap tahilü veya ifrit'in bir karşılığı haline gelirken, "jinn" Tatar inançlarına göre iyi ruhlara bağlanmıştır. Tatarlar çoğunlukla insanlara zarar veren fierejlerden korkarlar. Her canlının, ona hastalığı verebilecek bir fiereji vardır. Ghulaya benzer şekilde, uzak yerlerde, mezarlıklarda ve tapınaklarda yaşamakta olup, akşam namazından sonra çok zararlıdırlar.

Tatarların nifas (Arapça) olarak adlandırılan doğumları önemli bir olaydır, ama cömertçe kutlanmamaktadır (bu ifade tüm Müslüman dünyası için geçerlidir). Tatarların yeni doğanlar hakkında birçok sihirli inançları vardır. Kryczyński'nin yazdığı gibi: Yeni doğan çocuk dışarıya ilk kez Perşembe günü alınabilir. Çivileri bir yıl boyunca kesilmez. Çocuk üzerinden hiçbir nesne geçirilemez. Aynaya bakmaması lazım. Boş beşik sallanmamalıdır. (Drozd, Marek ve Dziekan, 2000: 241)

Çocuk doğumdan kısa bir süre sonra camiye bir kadı tarafından kaydedilir. Çocuğa bir isim vermek – azan töreni - Müslüman topluluğunda sembolik bir kapsama girmektir. Anne-babanın evinde gerçekleşmektedir. Yıkanmış bir çocuk, iki yanan mum, Kur'an,

ekmek, tuz, bal ve peynir bulunan bir masaya konmalıdır. Özel nijet duası (Arab. niya'dan, 'niyet'), çocuğun Adını Kıyamet Gününe kadar hatırlamasını sağlamak için üç kez tekrar edilip bir imam tarafından okunur. Daha sonra çocuğun işaret parmağını alıp Shahada, sağ kulağına adhan ve sol kulağına ise kammiet (Arab. iqama) okunur. Ayın özel bir namazı ile sona ermektedir.

Halkın dindarlığı için gerçekten önemli olmayan, ayinlerin yüzeysel alanı da Hıristiyan kültürünün bazı unsurlarıyla karıştırılmıştır. Tatar halkı yöre halkından birçok batıl inancı benimsemiştir:

Paskalya'dan sonraki ilk Çarşamba günü ve Whitsuntide'dan sonra (paskalya yortusundan sonraki yedinci pazar günü) bitkilerin doludan korunması için bitki yetiştirmekten kaçmışlardır; sütlerini kaybedebileceklerinden korkarak, Yaz Dönümü Günü'nde (Yahya Peygamber günü) inekleri beslememişlerdir. (Borawski ve Dubiński, 1986: 202)

Bu etki iki yönlüdür ve bu nedenle yüzyılında bir kere Polonya köylüleri yağmur çağırma törenlerine katıldılar. Bu tür bir yandan Eski Türk geleneklerine, diğer yanda Eski Arapça ve Müslümanlara ait olan sakral büyümlü eylemlerin etkililiğine inanmaktadır. Namazıyla olan ibadetlere katılan Hıristiyanlar, doğal olarak namazı ayrı kılmışlardı (Borawski ve Dubiński, 1986: 202). Kurban Bayramı sırasında yapılan koç kesilmesi benzer hedeflere sahiptir. Kuraklık durumunda, yağmuru çağırma için "Tatar yöntemi" ile koç kurban edilmektedir (Gawęcki, 1989: 59). Eski Lehistan'da, Polonyalılar sık sık fał-dziej isimdirilen Tatar halk hekimlerinin yardımında bulunmaktadır (Borawski ve Dubiński, 1986: 205).

1.4.4. Hıristiyan Ayinlerinin Etkisi

Geleneksel İslam toplumu olurken, hala dini bayram sırasında camilerde boğaları kurban ederek onların geçmişten göçebe Moğol gelenek ve hurafeleri koruyarak Lipka Tatarların gümrük ve dini pratikleri Beyaz Rusya, Polonya, Ukrayna ve Litvanya'da 600 yıl ikamet sırasında birçok Hıristiyan unsurlarını ağırlamıştır.

İslam'ın temel direklerinden biri de Mekke'ye hac yapmaktır. İslam'ın bu farzı Polonya Müslüman Tatarları için en zor olanıdır; bu nedenle sadece azının kendilerini hacı olarak tanımlama ayrıcalığı bulunmaktaydı. Polonya Litvanya topraklarında yaşayan Tatarların tarihinde sadece birkaç kişi Hicaz kutsal kentlerine ulaşmayı başardı ve bu nedenle genellikle kendi yerel kutsal alanlarına hac yapmaya çalıştılar. Bu tür hac eserlere ziyaret

(Arapça ziyara - 'ziyaret') denir. Bunların en önemlileri Nowogródek şehir bölgesindeki Łowczyce'dir, Ewlija Kontuś olarak bilinen aziz Kontuś (Kontej) mezarlığıdır. Müslümanlar onların büyük bir iyileştirme gücüne sahip olduklarına inanmaktadır, bu nedenle 1920'ler ve 1930'larda Hıristiyanlar ve Yahudiler gibi uzakta yaşayan Tatarlar oraya 'hac' ettiler. Kontuś efsanesi, günümüze kadar sağlam kalan hayat hikâyelerinden biridir. Ortadoğu halk edebiyatından bilinen motifleri içerir (Borawski ve Dubiński, 1986: 238).

Yerel bir "Aziz" kültürü ile ilgili diğer tesis, Bohoniki yakınındaki Szorcowa Góra (Szorc Dağı) adlı bir dağın tepesinde dindar bir adama ibadet edilmeleri. Kryczyński Bohoniki konusunda Tatarların bazı Hıristiyan mazlumlarıyla ilgili gelenekleri asimile etmelerini söylemektedir. (Drozd, Marek ve Dziekan, 2000: 177).

Bir Müslüman'ın yapabileceği en büyük günahlardan biri de imandan ayrılmaktır. Böylece Müslüman hukuku tarafından belirtilen din değişimi için ölüm cezası Lipka Tatarlar arasında nadir olduğu için sonuçları daha az dramatiktir. Dışlama ve düşmanlık ilk etapta "dönüştürülmüş" unsurlardandır.

İslami evlilik bir kutsal varlık değildir, ancak Allah'ın varlığında bir sözleşmedir. Tatarlar töreni evlilikle aynı – nikah (Arab. Nikâh'tan) olarak adlandırırlar. Genellikle gelinin evinde gerçekleştirilmektedir. Evli çiftin ailesinin yanında, törene moġla ve vekil (Arab. wakil, 'tam yetkili') veya şahit (Arap şahid - 'tanıklık') denen iki tanık katılmaktadır. Küçük bir kutlama damadın erkek arkadaşları ve moġla'nın huzurunda damadın evinde düğün töreninden önce yapılmaktadır. Moġla uygun bir dua okur ve sonra damadı masanın etrafın üç kez gezdirir; bu da muhtemelen yerel Slavlardan alınan bir özelliktir (Bohdanowicz ve diğerleri, 1997: 70). Daha sonra, herkes gelinin evine gider, burada misafirleri gelinin bir kadın akraba tarafından ekmek ve tuzla karşılanır; Damat ise - Polonya da tanınmış - gelecekteki refah ve zenginlik anlamına gelen mısır ile yağmurlanır.

Törenin gerçekleştirildiği oda, üzerinde iki mum, su, ekmek ve tuz bulunan bir masa içerir. Moġla ve vekiller, masanın bir tarafında otururken, genç çift karşı tarafta keçe ya da koyun derisinde durmaktadır. Deri Ortadoğu'da ve Mağrip'te halı olarak kullanır. Selim Chazbijewicz'in yazdığı gibi:

Altın Ordunun zamanlarından kalma bir kalıntıdır. [...] Keçe ev [...], zenginlik ve istikrarı sembolize eder. Bu, genç bir evli çiftin ihtiyacı olan şeydir ve özel günlerimize kadar hayatta kalan gelenektir. (Bogdanowicz ve diğerleri, 1997: 70)

Genç çift, güneye doğru Mekke'ye (kabeye) bakmalıdır. Törende molla (moġla), damadın boşanması durumunda gelinin alacağı paranın toplamı olan mal miktarı hakkında sorar. Bu ödeme, "gelin fiyatı" ya da kaġym³, türk terimi ile tanımlanır. Şu anda bu ödeme tamamen sembolik bir karaktere sahiptir. Çiftin konuşmasından sonra, moġla dua edip gelini karar değişimi hakkında uyarır o ise son karar anlamına gelmektedir. Birçok dualar sırasında çift parmakları kavuşan şekilde bir birinin elin tutup dinler ve ardından mevcut olanların dileklerin alırken moġla onlara yüzüklerini verir.

Töreni bitirdikten sonra evli çift damadın evine giderek "kapı" geçme bedelin vermeleri gerektiren, Slav düğün törenlerinden alınan bir unsurdur. Etkinlik geleneksel gelin bayramıyla bitmektedir. Şimdiki zamanda camide evlenmek Hıristiyan geleneğinin etkisi ile çok popüler olduğu görölmektedir.

Yaşam döngüsünde en önemli Müslüman ayini, defin törenidir. Dini hukuka göre (Şeriat), Müslüman ölümünden üç gün içinde gömülmelidir. İlk olarak merhumla yapılması gereken (Tatarlar ona miejt diyorlar, Arab. Mayyit - 'merhum') vücudunun ritüel yıkanmasıdır. Yakın aile üyelerinin de abdest almaları gerekmektedir. Ölen kişinin cesedi özel bir tahtada yıkanır. Yıkamadan sonra, burun ve kulaklar pamuk yünü ile tıkanır ve vücut sawan (Arap. 'Dolap') denilen üç kefen ile örtölür. Hacı, ya da Mekke'ye ümreye giden Müslümanlara hac kıyafeti giydirilir. Eskiden, dualar içeren küçük kâğıt, daġawar sawan altına koyulur. Ceset daha sonra tabut denilen alçak platforma konur ve siyah ya da yeşil bir örtü ile üzeri örtölür. Üzerinde merhumun adı yazılı kefen, genellikle bir molla veya cami için bir hediye olarak kullanılır. Törende bulunan kişi Tatarlar tarafından jasiğn olarak adlandırılan Yasin suresini okuduktan sonra "evden çıkartma duası" (Lehçe: 'wynoşna dua') denilen dua okunur. Ölen kişinin etrafındaki gece nöbeti bu icraatlardan sonra erkekler tarafından kılınan namazla başlar. Mezar öncesi törenin doruk noktası, ihmal edilmiş günlük dualara ve Ramazan orucuna adanmış olan, deur denilen dualardır, Kuran'dan alıntıları da okunmaktadır. Namaz sırasında bulunanlar, ölenlerin günahlarını kabul ederler.

---

³ Bkz. 'evlilik ödemeleri' Staszczak (1987).

İkinci veya üçüncü günde, merhum Tatarların miziar veya zierec dediği bir mezarlıkta toprağa verilir. Müslümanlar tabutsuz gömülmelidir. Bu âdete yıllardır Polonya Tatarları tarafından değer verilip uyulurdu ancak günümüzde yavaş yavaş terk edilmiş gibi görünmektedir. Ölü Mekke'ye doğru yönelen bacaklarıyla gömülür. Müslüman kanununa göre, mezar yerden bir elin genişliğinden daha fazla yüksek olamaz. Bu kısıtlama aslında çok katı tutulmamaktadır ve çağdaş Müslüman mezarlar, semboller ve yazılar hariç Hıristiyan mezarlarına benzemektedir. Polonya'da yedi Müslüman mezarlık bulunmaktadır – Varşova'da üç, Bohoniki'de, Kruszyńiany, Lebieńziew ve Studzińka'da birer tane. (Drozd, Dziekan ve Marek, 1999) En eski mezarlar Orta Doğu'dakilere benzer şekilde biçimlendirilmiştir - bunlar, ölünün yazılı adı ve ölüm tarihi ile basit taşlardır. Hıristiyanların mezarlarına benzeyenler 19. ve 20. yüzyılın sonunda, genellikle kutsal İslam doktrinlere aykırı olan merhumun portrelerini içeren mezarlar olarak ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu ise Lehistan-Litvanya Tatar kültüründe kültürleşme süreçlerinin nasıl işlediğini açıkça gösteren bir unsurdur.

Şeriat devletlerinde kadınların mezara katılmasına izin verilmez ama çağdaş Tatar Müslümanları arasında bu kısıtlamaya önem verilmemektedir. Molla (mołła), ölümler için son cenaze (dżenazie) namazını kılıyor. Mezarlığa götürüldükten sonra, yas tutanlar, mezardan 40 metre uzaklaşır ve ayinini yürüten kişi, ölen kişi hakkında söz söylep ve bir tałkyn (Arapça 'talqın' - öğretim, öğretme) duasını okur. Sonunda, ölenin ailesi gelenlere sadoga (Arapça 'sadaqa' - sadaka) verir. Bu gelenek, mezarın çevresinde gerçekleşen bir geri dönüş eğilimidir. Ölümünden kırk gün sonra, ölenlerin ruhları için jasiońs Kuran ayeti okunur ve 40. günde mezarlığa yakın cenaze töreni tekrarlanır. İslam yasalarına aykırı olsa da, Polonya Müslümanları azizler yortusu günü (All Saints Day) boyunca sevdiklerinin mezarlarını ziyaret ediyorlar.⁴

Din ve kültür konularında Lipka Tatarları diğer birçok İslami topluluktan farklıydı, kadına davranışları; yıllarca Tatar kadınları büyük derecede özgürdü. Erkek ve kadın çocuklarının karma eğitimi norm oldu ve Lipkallı kadınlar evlilik töreni hariç örtü giymemiştir.

Polonya Tatarları için, kadınların yüzlerini örtmek zorunda olmadıkları yanı sıra çok eşliliğin olmadığı da benzersizdir. Julian Talko-Hryńcewicz, Polonya şairi Władysław

---

⁴ Ayrıca bkz: Kryczyński (2000: 245-253); Kołodziejczyk (1998: 25-31); Drozd ve diğ. (1999), Mezarlık gümrüğü ve mezarlıklar

Syrokomla'nın 17. yüzyılda ikinci eşi ile Wolhynia'da evlenen, Niemież köyünden bir göçmen olan ve taraftar arasında kendisini suçlu ve kendisi için ölüm cezasını istemelerini gereksinen bir Tatar hakkında hikâyeyi ortaya çıkartmaktadır (Talko-Hryniewicz, 1924: 43). Lipka Tatarları alkol ile ilgili Müslümanların yasaklarına sıkça itaat etmemektedir, bunun hakkında çeşitli yazarlar tarafından, hatta Tatar kökenli olanlar tarafından bahsedilmektedir.

Bu nedenle ritüellerde Tatarlar orijinal gelenek ve inançlarını korurken, yerel bir kültür tarafından belli bir seviyede etkilenmiş olsa da daha küçük bir oranda kendilerini de etkiliyorlardır. Bu, bir kültürleşme veya kültürlerarası entegrasyon durumuyla ilgilendiğimizi göstermektedir.

Polonya Tatarlarının edebiyatı bu fenomenin mükemmel bir örneğidir (Bkz. Drozd ve diğ., 2000; Dziekan, 2002: 185–191):

— tefsir (Arapça 'tefsir' - yorum) - Kur'an metinlerin Lehçe veya Belarusçaya çevirileri ve ekli yorumlar;

— tedzwid (Arapça 'tajwid' – ezberden okuma) –Kur'an okuma el kitapları;

— kitab (Arapça 'kitab' - kitap) - çeşitli konularda metinler: hadisler, namazlar, ritüel kurallar, efsaneler vb.;

— chamaił (Arapça 'hamala' - taşımak) - Müslüman pratik el kitapları, kitaplardan daha az resmi bir karaktere sahip olan dua kitapları;

— ve sonunda daławar (Türkçe 'dualar') ve hramotkalar (Belarusça yazı). Daławar, dua ve kuran yazılı, ölen birinin örtüsü altına koyulan kâğıt muskasıdır, hramotkalar insanı talihsizlikten korumaktadır.

Küresel ölçekte benzersiz bir fenomen olan Polonya Tatarlarının dini edebiyatı, çoğunlukla yerel diller üzerinde ortaya çıkmıştır ve çoğunlukla Arapça, Osmanlı Türkçesi ve "Tatar" unsurlarını içermektedir. Bununla birlikte, yazılar Lehçe veya Belarusça dillerinin gereksinimlerine göre ayarlanmış Arap harfleriyle yapılmıştır.

Muhirler edebiyat sınırından gelen diğer ilginç fenomendir (Arapça 'muhr' - mühür). Lehistan-Litvanya Tatarlarının kültüründe muhir, dekoratif sembolik ya da gerçekçi bir yazıt ya da tasvir içeren bir tahta veya kumaştır - Tatar'ların inanç sistemi tarafından kutsal ya da sihirli değere sahip olarak görülen bir nesnedir. Müslümanların (genellikle Sünni) mecazi temsil yasağına saygı duyan Tatar dini ve maddi kültüründe, muhirler

Hıristiyan dini tablolarına benzer bir rol oynamaktadır: "kutsal resimler" evlerin ve tapınakların iç kısımlarını süslümesi ve sahibinin ve yazarın dindarlığının bir işaretidir. Ayrıca büyülü bir rolü bulunmaktadır: evi ve oturanlarını talihsizlikten korumaktadır. (Drozd ve diğerleri, 1999: 38)

1.5. Lipka Tatar kimliğinin oluşumu

İslami ve Avrupalı değerleri ve normları birleştiren Polonya Tatarlarının melez bir kimliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunduran önemli faktörlere odaklanalım. Tarih boyunca bu grup Tatarlar, Müslüman ve Polonyalı unsurları barındırmak için etnik sınırlarını değiştirmiştir. Sosyal kimliğin müzakere süreci sadece sınırları genişletmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel revizyonunu da kapsamıştır. Tatarların Müslüman kimliklerinin Polonya (ve geçmişte Litvanya) toplumunun değerleri ve uygulamaları ile uzlaşmaya varma şekillerini tanımak önemlidir.

Tatarlar ana akım Polonya kültüründe büyük ölçüde asimile oldular; bununla beraber Tatar geleneğinin bazı ayırt edici unsurlarını ve İslama olan bağlılıklarını korumayı başardılar.

Polonya Tatarları Katolik kutbunun klişesine meydan okuyan, sosyal dünyanın bir sınıflandırmasını içeren dünyanın sembolik bir modelidir. Tatarlar tarafından oluşturulan bu sosyal temsil, tarihsel bir sürecin sonucudur. Tatarlardan, Litvanya'nın sınır bölgelerine yerleşmelerini talep eden Litvanya Büyük Dükü Witold, onlara dinlerini ve geleneklerini uygulamada özgürlük teklif etmiştir.

Dini kolektif kimliğe dayanan bir devlet kurmayı amaçlamayan kamu otoritelerinin baskısı bulunmamaktadır. Aslında böylece tam bir dini hoşgörü garanti edimştir. Tatarlar yerleşimlerinin başlangıcından itibaren İslama sadık kalmaya çalışmışlardır; her köye cami inşa ettiler, kendi dini eğitim sistemlerini düzenlediler ve İslami bayramları kutladılar.

Witold, Tatarların kolektif hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Efsaneleri ve hikâyelerinde ona (İslam) inancın savunucusu anlamına gelen Vattad adını verdiler. En azından 1930'lara kadar, Tatarlar namaz ve dualarında adından söz ettiler. (Selim M. Chazbijewicz, 1993)

Lipka Tatarlarının kültürleşme ve entegrasyon süreçlerinde aile kurumu önemli rol oynamaktadır. Yeni yerleşimciler sadece erkek olduklarından, din değiştirmeye gerek

kalmadan Hıristiyan kadınlarla evlenmelerine izin verildi ve karma evliliklerden doğan çocuklar genellikle İslam kültüründe büyüdüler. Tatarlarda eşlerinin Hıristiyan soyadlarını benimsemeleri de yaygındı. (Bohdanowicz, 2006) Tatar kimlik sınırlarının yeniden müzakerelerine aracılık eden aile sosyal kurumu Polonya unsurlarının kabulünü kolaylaştırdı.

Tatarlar arasında teklik duygusunun oluşumunu etkileyen ana faktör inançtır. İslamiyet'i korumak İslam ümmetinden ayrılmaktan dolayı zor olsa da Tatarların çoğunluğu kendilerini Müslüman olarak görüyordu. Dini kültür, diğer Türk gruplarının kültürlerini andıran pek çok folklorü, inancı ve ritüelleri korumalarına da yardımcı oldu. (Kryczynski, 1938)

Lehistan-Litvanya Birliği'nde Lipka Tatarları, dünyanın her yerindeki çağdaş Müslümanlar arasında olduğu gibi, dini siyasileştirmek için çaba göstermediler. Tatar liderleri, ne devletin kararlarını etkilemek için kamusal görünen güç yaratmak, ne de Müslümanların kamusal yararı için mücadele etmeyi istemediler. Aslına bakarsak, Polonya Tatarları, 20. yüzyıla kadar ortak bir dini örgüt kurmadı. Sadece belirli bir bölgede yaşayan sadık olanı birleştiren ayrı dini toplulukları vardı. Molla olarak da bilinen imamlar tarafından yönetilen bu yerel yapılar, sosyal ve dini işlevleri yerine getirdi.

Tatar topluluğunun üyeleri, Polonya kimliklerini inşa etmeye isteklidirlerdi. Bu grubun sosyal yapısı, bu fenomeni bir ölçüde açıklayabilir. İlginç bir şekilde, soylular yüzdesi Polonya Tatarları arasında yüksekti. Tatar soyluları, Altın Orda yetkilileri tarafından çıkarılan mektuplara dayanarak Litvanya'da tanındı. Ayrıca, birçok Tatar, devlet hizmetlerine tanınan bir tanıklık belgesi olarak üst tabaka statüsüne layık görüldü. Tatar eliti, Lehistan-Litvanya soylularıyla neredeyse eşit haklara sahipti.

Bu grubun kimliğini inşa etme şeklinin özelliği, Polonya kültürünün tüm unsurlarının seçilmemesidir. Aslında, Polonyalı Tatarların sosyal bilincinin Polonya boyutunu oluşturmak için yalnızca belirli özellikler, kültürel unsurlar ve tutumlar seçilmiştir.

En önemli kültürel kaynak dildir. Tatarlar, 16. yüzyılın ortalarına kadar anadillerini unutmışlardı. Osmanlı Padişah Kanuni Sultan Süleyman için 1558 yılında anonim bir Tatar yolcusu tarafından yapılan bir belge (Risale-i-Tatar-i Leh), Büyük Dükalığı'na geçen Tatarların Tatar dilini bildiğini belirtmektedir.

18. yüzyılın sonuna kadar, Tatar asaleti genel olarak Lehçeyi kullanıyordu, fakat diğer Tatar grupları yerel dilleri benimsediler (Polonya, Belarus, Litvanya Dilleri). Bazı akademisyenler, anadilini bu kadar çabuk kaybetme nedenlerinden birinin Tatar gruplarının kullandıkları lehçelerin çeşitliliği olduğunu ve yerel dilleri kabul etmenin daha kolay iletişim sağladığını ileri sürdüler. (Łapicz, 1986b: 54)

Polonya'daki yerleşiminin başlangıcından bu yana askerlik hizmetlerinin gururla altını çizen Polonya devletine olan güçlü sadakat, Tatarların bir başka özelliğidir. Osmanlı İmparatorluğu diğerleri arasında rakiplerine karşı askeri kampanyalara katılım, Tatarların vatansever tutumlarının bir kanıtı olarak sayılır. Ayrıca Tatarlar, aydınlarının vatanseverliğini hukuk ya da bilim gibi diğer alanlarda da göstermektedir. Bu özel önem grubunun paylaştığı ortak değerler arasında Aydınlanma ve Polonya Romantik hareketinin fikirleri de bulunmaktadır.

Birçok Tatar, Polonyalı ad ve soyadlarını kabul etmiştir. İlginç gerçek, Tatarların iki isim kullanması oldukça normaldir: Biri Doğu, diğeri Slav kökenlidir, ör. Mustafa. Stefan, Ramzan. Roman, Machmet. Maciej. Ayrıca Âdem ya da Jakub gibi hem İslam hem de Hristiyanlık için ortak isimler sıklıkla kullanılmaktadır.

Lipka Tatarlarının etnik ya da ulusal kimliği askeri geleneklerle yakından ilişkilidir. Gururlu, cesaret ve bağımsız Tatarların ataları Orta Asya'daki vahşi bozkırların büyük savaşçıları olarak hatırlanır. Bu Tatar özelliği, 20. yüzyılın ilk yarısında daha da önem kazanmıştır. Rusya'daki Müslümanlarla ilk temastan sonra, milliyetçi ideolojiler, çoğu Kırım Tatarlarının ayrılıkçı hareketine katılan ya da Kırım'da bağımsız Tatar hükümetinin oluşumuna katılan Polonya Tatarları arasında yayıldı (1917-1918 yy). Lipka Tatarlarının yaşamsal ilişkiler arasında günümüzde Türkiye ve Tataristan ile temas halindedir.

Özetlemek gerekirse, bilim adamları, Polonya'daki Tatar etnik grubunun üç özelliğini ayırt ediyorlar. İlk olarak, Tatarlar Polonya'da uzun zamandır tek Müslüman topluluk olarak kalıp büyük ölçüde din sayesinde, kendi kültürlerini ve kimliklerini korumayı başardılar. Ancak, Katoliklik ile uzun süreli temaslar nedeniyle, İslam'ın Tatar versiyonları Sünni Müslümanlar- Orta Doğu akımlarından biraz farklıdır. Örneğin, Tatarlar hacca kural olan Mekke'ye değil, onların salih atalarını gömülü yerlerde ederler ve Polonya Tatarlarının sadece birkaçı Arapça konuşmaktadır (Arapça son zamanlarda çocuklara öğretilmeye başlanmış), Noel'de evlerinde Noel ağacını kurmaktadırlar.

Sınır bölgelerinin çok kültürlü ortamında, dini pratikte özgürlükler korundu, Müslümanları dine dönüştürmek için baskı yapılmadı, fakat aynı zamanda, komşularla etkileşim, karşılıklı etkilere ve kültürel sistemlerde değişikliklere yol açtı. 1679'da Kral III. Sobieski tarafından Lipka Tatarına verilen Kruszyńiany köyüne Cuma günü Tatarlar, Cumartesi Yahudiler ve Pazar günleri Hıristiyanlar günü dini kutlamalarını düzenlediği için trinedielnaja (üçlü-Pazar) adı verildi.

Lehistan-Litvanya Tatarları arasındaki asimilasyon eğilimlerinin bir sonucu, bazı Şeriat kurallarına karşı esnek bir tutumu ortaya çıkmasıydı. Örneğin, domuz ve alkol kullanımını yasaklayan kurallara çok fazla saygı gösterilmemesi gibi.

Dahası, bazı Tatar gelenekleri Hıristiyan komşuları tarafından uygulanan geleneklere benzemeye başladı. Bohoniki ve Kruszyńiany'deki Tatar mezarlıklarında bazı mezar taşları geleneksel mütevazı Müslüman mezarlıklarına benzemez: merhumun fotoğrafları eklenir ve bazen de mumlar yanar. Her iki kültürel sistemin unsurlarını kapsayan senkretik uygulamaların diğer örnekleri şölenler ve kutlamalar arasında bulunmaktadır. Hıristiyanlığın etkisi altında, hem Noel hem de Paskalya, dini unsurları ortadan kaldırılıp Müslüman tatarlar tarafından da kutlanmaktadır.

Lipka Tatarlar ile Polonyalıların arasındaki ana akım, tutumlardaki benzerlikleri kadınlara karşı ilişkilerde de görülebiliriz. Polonya-Litvanyalı Tatar Müslüman kadınların her zaman büyük bir özgürlük derecesine sahip olduklarını belirtmek gerekir. Kadınların ve erkeklerin ortak eğitimi bir norm ve üniversitede kadınların eğitim görmeleri kabul edildi. Müslüman geleneğine göre ayrı odalarda namaz kılsalar da, Tatar kadınları peçe giymiyorlardı. (Bohdanowicz, 2006: 201)

İkincisi, "Tatar" fenomeni hakkında konuşuluyor. Bu terim ile, bilim adamları Tatarların endojamiyi (toplum içindeki evlilikler) önemli bir gelenek olarak uyguladıklarını ima ederler, görünümün belli özellikleri (hafif eğimli gözler, geniş elmacık kemikleri, sağlam vücut, koyu ten rengi ve koyu saç rengi) ile karakterize edilirler ve ortak atalardan geldiğine inanırlar.

Lipka Tatarlarının üçüncü ve son ayırt edici özelliği onların Polonyalıdır. Tatarlar Polonya'da 600 yıl yaşadığı için, Lehçe kendi anadilleri haline geldi, kendilerini Polonya tarihi ile özdeşleştirdiler ve Polonya tarihinin en önemli olaylarında Tatar askerlerinin katılımı ile ilgili kendi askeri mitolojilerini oluşturdular. Bu durumu göstermek için Polonyalı Lipka Tatarlar kendilerini Avrupa ve Asya arasındaki Sınır bölgelerinde

yaşayan, üç yüze ve üç anavatana sahip olan insanlar olarak adlandırıyorlar. (Vorbrich, 1997: 91)

Polonya'nın II. Dünya Savaşı ardından Sovyetler Birliği'ne ilhak edilmesinden sonra Polonya'da yalnızca 2 Tatar köyü, Bohoniki ve Kruszyńiany'le kalmıştır. SSCB'ye bağlı topraklardaki önemli sayıda Tatar, Polonya Gdańsk, Białystok, Varşova ve Gorzów Wielkopolski gibi şehirlerde kümelenerek yaklaşık 3.000 kişi geri döndü. Geri dönen Tatar ailelerinin yeniden yerleştirildiği Gorzów Wielkopolski semtlerinden biri, "Tatar Tepeleri" veya Polonya "Górki Tatarskie" olarak anılmaya başladı.

Yukarıda bahsedildiği gibi 1925 yılında, Müslüman Din Birliği (Lehçe: Muzułmański Związek Religijny), Polonya'da Białystok şehrinde kuruldu. 1992 yılında, Białystok ve Gdańsk'ta otonom şubeleri bulunan Polonya Cumhuriyeti Tatarlar Birliği (Polonya: Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej) faaliyete geçti.

Bugün Polonya'nın Lipka Tatarlarının yarısından fazlası Białystok ilçesinde yaşamakla birlikte başka bölgelere de dağılmıştır: Üç şehir (Gdańsk-Gdynia-Sopot), Mazovia ve batı Polonya (Gorzów Wielkopolski). Tatar kültürünü ve Tatarların kompakt yerleşimlerini görebileceğiniz tek yer vardır, Belarus sınırında iki küçük köy - Bokhoniki ve Krushinany. Bugün Lipkaların nüfusu azalsa da, Tatarların büyük Müslüman bayramlarında, Kurban Bayram ve Uraza Bairam gibi, bir araya geldikleri yer burasıdır. Yaklaşık bin kişi içeren Tatar Birliği Gdańsk'ta kuruldu. Bu eş-başkan, şair ve gazeteci Selim Chazbijewicz tarafından anlatıldı. Birliğin faaliyetleri, Tatar kültürünün yeniden canlandırılması ve geliştirilmesinin yanı sıra, Kırım Tatarları ve Lipka Tatarları ile ilgili yayınların yayınlanmamış siyasi ve kültürel figürlerinin yayınlanmasından oluşmaktadır.

1.6. Lipka Tatarlarının Şimdiki Durumları

Şu anda Polonya, Litvanya ve Belarus topraklarında yaklaşık 20 bin Tatar yaşamaktadır. (Selim Mirza-Juszeński Chazbijewicz, 1996: 4-5) Dünya Savaşları'ndan önce, bu Tatarlar, Lipka olarak da bilinen Lehistan-Litvanya Tatarlarının bir etnik topluluğuna aittir. Günümüzde savaşların, sınır değişikliklerinin ve göçün bir sonucu olarak, yaklaşık beş bin Tatar Polonya'da, özellikle kuzeydoğu bölgesinde Varşova ve Gdańsk'ta yaşamaktadır. Topluluğun ana merkezi ve müftülük (İslami yüksek meclisi) yeri Białystok'tur. Beyaz Rusya sınırına yakın, biri Bohoniki'de (19. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş), ikinci ise Kruszyńiany'de (18. yüzyıl) halen faaliyet gösteren iki tarihi cami

bulunmaktadır. Özellikle Müslüman bayramlarında çok sayıda inananı kendisine çekmektedir. Pek çok Tatar, bu iki caminin yakınında bulunan mezarlıklarda rahmetlilerini İslami kanunlara uygun olarak gömmektedir.

Polonya politikasının, bir bütün olarak Müslüman dünya ile Polonya'nın İslam dini ve politik eğilimler açısından algılayışına egemen olan Arap dünyası arasındaki farklılıkları dikkate alması önemlidir. Polonya politikasının temel ilkeleri, Müslüman inanç ve geleneğine saygılı olmak, modernite için Müslümanlık yolunu desteklemek, Müslüman toplumların modernleşmesini (demokratikleşmeye yönelik çabaların dışında) güçlendirmek ve Polonyalı Müslümanların en aşırı İslami oluşumları reddetmesini ummaktır. Demokratik sistemlere saygı duyan politika yapıcılar, internet yoluyla radikal İslam'ın infüzyonuna karşı uyanık olmalı ve Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da AB ve NATO'nun eylemlerini takip etmelidir. (Boćkowski, 2003: 109-120; Lewandowski R. ve Lewandowski W., 2009: 17-41; Bury, Kołakowska ve Szymański, 2006: 83; Dzisiów Szuszczykiewicz, 2008: 145-182)

Polonya'da, herhangi bir Müslüman giyim eşyası için yasak yoktur ve hijab veya *niqabın* (peçe) giyilmesini kısıtlayan hiçbir düzenleme yoktur. Bazı Polonyalı Müslüman kadınlar, özellikle müslümanlığı kabul eden Polonya kökenliler, halka *hijab* giyerler. Geleneksel Polonyalı Lipka Tatar kadınları sadece namaz sırasında hijab giyerler. (Nalborczyk, 2009: 66)

2002 nüfus sayımı sadece Lipka Tatar uyrukluğunu ilan eden 447 kişi gösterdi. 2011 nüfus sayımına göre, Polonya'da 1916 Tatar bulunmaktadır (örneğin, hem Polonya hem de Tatar olarak tanımlamak üzere, ulusal-etnik karma birliği beyan eden 1251 kişi dâhil). (İdare ve Sayısallaştırma Bakanlığı, 2013)

Ülkedeki İslamofobik duygular, 13 Kasım 2015'te Paris'teki terörist saldırılar, AB'deki göç krizinin başlaması ve Polonya'da muhafazakâr parti "Hak ve Adalet" iktidara geldikten sonra yoğunlaştı.

NYT gazetesine göre, uyrukları ve dinleri yüzünden zor durumda kalan Polonya Tatarları, yeni milliyetçi Polonya hükümeti Avrupa Birliği'ne gelen mültecilerin Polonya'ya yeniden yerleşimine karşı oldukları için ve sağ kanat Polonyalı Hristiyanlar, Polonyalı Müslümanlara saldırmaya başladı.

Bu Müslüman karşıtı duygulara bağlı olarak, hükümetin göç konusundaki pozisyonunu sık sık desteklediklerine rağmen Polonya'daki nefret nesnelere Polonya Tatarları da girmektedir.

"Vzglyad.ru" bilgi portalı Tatarlar, Polonya'ya daha fazla Müslüman göç ederse Polonya'da altı yüzyıla uzanan yaşamlarına tehdit edebileceklerinden ve yerleşmiş kimlikleri ve geleneklerini etkileyeceklerinden korktuklarını yazmaktadır.

Birliğin milletvekillerini parlamentoya aday gösterme fırsatı bulunmakta ve sadece maddi imkânların yokluğu, yaklaşık 100.000 dolar, bu fırsattan mahrum bırakmaktadır. 1992 yılında, Litvanya Tatar Müzesi ile birlikte Tatar Birliği, Bialystok'ta geniş bir resim sergisi, ulusal kültür ve yaşam nesnelere sergiledi ve şimdi Birlik Polonya Tatarları müzesini restore etmeyi ve bir bilgi merkezi düzenlemeyi planlıyor. Ve sanırım, çok önemli, 2010 yılında Gdansk şehrinde Polonya Cumhurbaşkanı Bronislaw Komorowski katılımı ile Lehistan-Litvanya Birliği Lipka Tatarı heykelinin açılış töreni gerçekleştirildi ve Polonya Ordusunun 27. Ulan alayında Tatar filosunun restorasyonuna hazırlanıyor.

II. BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

2.1. Örneklem Grubunun Olgusal Özellikleri

Araştırmanın bu bölümünde sosyal ve dini hayat problemleri yaş, medeni durum, ekonomik durum ve eğitim durumuna göre ele alınmıştır. Polonya Cumhuriyetinde yapılan araştırma iki basamaktan oluşmaktadır ve birinci bölümü kaynaklara dayanarak, ikinci bölüm de anket şeklinde yapılan araştırmadır. Anket formu hipotezleri kanıtlamak üzere düzenlenmiştir ve katılımcıların aile, kültürel, siyasi ve dini yapılarını, eğitim düzeylerini, sosyo-ekonomik, sosyo-demografik durumlarını yansıtan sorulardan oluşmaktadır. Araştırma sürecinde toplanan bilgiler istatistik programı kullanılarak kare testi yapılarak incelenmiştir ve tablolar şeklinde sunulmuştur.

2.1.1. Cinsiyet

Tablo 1 Cinsiyet

	Sayı	%	Toplam %
Erkek	86	53,1	53,1
Kadın	76	46,9	46,9
Toplam	162	100,0	100,0

Cinsiyet değişkenine göre frekans dağılımına bakıldığında cinsiyet farklılığının yeterince yarı yarıya olduğu görülmektedir. Araştırmaya 86 erkek 76 kadın katılmıştır. Buna göre araştırmaya katılanların cinsiyetlerinin frekans dağılımlarına göre birbirlerine yakın oranda temsil edildiği söylenebilir.

2.1.2. Yaş

Tablo 2 Yaş Grubu

	Sayı	%	Toplam %
15-25	37	22,8	22,8
26-35	42	25,9	25,9
36-45	37	22,8	22,8
46-55	18	11,1	11,1
56-65	16	9,9	9,9
66 <	12	7,4	7,4
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 2 de katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. Tüm katılımcıların % 25,9'u 26-35 yaş, % 22,8'u 15-25 ve 36-45 yaş, % 11,1'i 46-55 yaş, % 7,4'ü 66 ve yukarı yaş grubundadır. Katılımcıların büyük bir kısmı 26-35 yaş grubunda olması gençlerin daha aktif olmasından ve araştırmaya gösterilen ilgiden dolayıdır.

2.1.3. Medeni Durum

Tablo 3 Medeni Durum

	Sayı	%	Toplam %
Bekar	64	39,5	39,5
Evli	71	43,8	43,8
Dul	10	6,2	6,2
Ayrılmış	17	10,5	10,5
Toplam	162	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların medeni hal dağılımına bakıldığında çoğunluğun evli olduğu görülmektedir. Katılanların % 43,8 evlilerden oluşmakta olup 71 kişidir. Geriye kalanların % 39,5'i bekar, % 10,5'i ayrılmış, % 6,2 ise duldur. Boşanmış olanların sayısı az olması örneklem grubunun sosyo-kültürel yapısında aile dayanışmasının varlığını göstermektedir ancak toplam nüfus için verilen bilgilerde boşanma oranı oldukça yüksektir.

2.1.4. Evlilik Türü

Tablo 4 Evlilik Türü

	Sayı	%	Toplam %
Sadece Dini evlilik (nikah)	3	1,9	1,9
Dini ve Medeni evlilik.	41	25,3	25,3
Medeni birliktelik	11	6,8	6,8
Dini evliliksiz medeni evlilik	40	24,7	24,7
Evli değilim	67	41,4	41,4
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 4'te katılımcıların evlilik türü gösterilmektedir. Katılımcıların % 41,4'ü evli değil, % 25,3'ü dini ve medeni evlilik, % 24,7'si ise dini evliliksiz medeni evlilik yapanlar, % 6,8'i medeni birliktelik ve sadece dini evlilik (nikah) yapan katılımcıların oranı % 1,9'dur.

2.1.5. Eğitim Düzeyi

Tablo 5 Eğitim Düzeyi

	Sayı	%	Toplam %
Lise öğrencisi veya mezunu	39	24,1	24,1
Lisans öğrencisi veya mezunu	71	43,8	43,8
Yüksek lisans öğrencisi veya mezunu	42	25,9	25,9
Doktora öğrencisi veya mezunu	10	6,2	6,2
Toplam	162	100,0	100,0

Eğitim düzeylerini gösteren frekans dağılımına baktığımızda araştırmaya katılanların yarısından biraz daha az lisans ve dengi okul mezunu olduğu, orta okul veya mezunu, ilk okul öğrencisi veya mezunu ve eğitimsiz katılımcılar yok olduğunu, doktora öğrencisi veya mezunu oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların yine yaklaşık dörtte birinin Yüksek lisans veya mezunu ve Lise veya mezunu oldukları görülmektedir ki bu önemli bir rakamdır. Genel olarak eğitim seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Lıpka Tatarlar her bir göç eden millet gibi çevreye sosyo-ekonomik anlamda uyum sağlayabilmek için eğitime yönelişin kaçınılmaz bir süreç olmasını düşünebilir.

2.1.6. Dil Bilgisi

Tablo 6 Dil Bilgisi

	Sayı	%
Lehçe	154	30,8%
Tatarca	111	22,2%
Rusça	42	8,4%
İngilizce	85	17,0%
Almanca	33	6,6%
İtalyanca	10	2,0%
Fransızca	12	2,4%
Belarusça	14	2,8%
Letonca	16	3,2%
Arapça	11	2,2%
Türkçe	4	0,8%

Ukrainaca	3	0,6%
Kırım tatarcası	1	0,2%
İspanyolca	2	0,4%
İsveççe	1	0,2%
Arnavutça	1	0,2%
Toplam	500	100,0%

Dil bilgisi değişkenine göre araştırmaya katılanların sayısal dağılımı üçte birini çoğunluğu Lehçe, beşte biri Tatarca ve İngilizce, % 10'dan az Rusça ve Almanca, yaklaşık yüzde bir diğerleri şeklinde oluşturmaktadır.

2.1.7. Sosyo-Ekonomik Düzey

Tablo 7 Ekonomik Durum

	Sayı	%	Toplam %
Düşük	8	4,9	4,9
Orta	144	88,9	88,9
Yüksek	10	6,2	6,2
Toplam	162	100,0	100,0

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumu gösterilmektedir. Katılımcıların % 4,9'u kendilerini düşük, % 88,9'u orta, % 6,2 ise kendilerini yüksek ekonomik durumda olarak belirtmektedirler.

2.1.8. Gelir Oranı

Tablo 8 Gelir Oranı

	Sayı	%	Toplam %
500 - 1500 złoty	13	8,0	8,0
1500 - 3000 złoty	49	30,2	30,2
3000 - 4500 złoty	66	40,7	40,7
4500 - 6000 złoty	23	14,2	14,2
6000 - 7500 złoty	6	3,7	3,7
7500 złoty <	5	3,1	3,1
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 8 katılımcıların gelir oranının gösterilmektedir. Gelir oranına göre araştırmaya katılanların gelir oran dağılımı 500 - 1500 złoty arası 13, 1500 - 3000 złoty arası 49, 3000

- 4500 zloty arası 66, 4500 - 6000 zloty arası 23, 6000 - 7500 zloty arası 6 ve 7500 zloty üstü yastakilerin de 5 şeklinde gerçekleşmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların çoğunlukla 3000 - 4500 zloty arası gelir oranına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.2. Aile Yapısı ve Akrabalık İlişkileri

2.2.1. Aile İçi Terbiye

Tablo 9 Aile İçi Terbiye

	Sayı	%	Toplam %
Aile ebeveynliği	107	66,0	66,0
Ulusal ebeveynlik	26	16,0	16,0
Devlet ideolojisi ebeveynliği	12	7,4	7,4
Yaşam koşulları ile ebeveynlik	9	5,6	5,6
Dini ebeveynlik	8	4,9	4,9
Toplam	162	100,0	100,0

Örneklem grubunun % 66'sı aile, % 16'sı ulusal ebeveynliğe göre, % 7,4'ü devletin ideolojisine göre, % 5,6'sı yaşam koşullarına göre, % 4,9'u dine göre terbiye aldıklarını belirtmektedir.

2.2.2. Aile Fertleri

Tablo 10 Aile Fertlerinin Sayısı

	Sayı	%	Toplam %
1-4	109	67,3	67,3
5-9	49	30,2	30,2
10 ve daha fazlası	4	2,5	2,5
Toplam	162	100,0	100,0

Örneklem grubundaki aileler çoğunlukla 1-4 kişiden oluşmaktadır (% 67,3). Fertlerin sayısı 5-9 olan ailelerin oranı % 30,2'dur. 10 ve üstü fertten oluşan ailelerin oranı çok düşüktür (% 2,5'i). Bu durum çok çocuklu ailelerin az olması ve genç bir aile oluştuktan sonra anne-babaları ile yaşamayı tercih etmemeleri ile ilgili olabilir.

2.2.3. Ailede Din Eğitimi

Tablo 11 Ailede Din Eğitimi

	Sayı	%	Toplam %
Evet	36	22,2	22,2
Hayır	97	59,9	59,9
Bilmiyorum	29	17,9	17,9
Toplam	162	100,0	100,0

Dini eğitim gören aile fertleriyle ilgili durum büyük bir öneme sahiptir. Çünkü genellikle ailede dindar insanın olması başka aile fertlerini de etkiler dini bilgilere sahip olurlar. Örneklem grubundakilerin ailesindeki dini eğitim gören kişi olanların oranı % 22,2 olup görmeyenlerin %59,9'dur.

2.2.4. Ailenin Dindarlık Düzeyi

Tablo 12 Ailenin Dindarlık Düzeyi

	Sayı	%	Toplam %
Çok dindar	7	4,3	4,3
Dindar	61	37,7	37,7
Az dindar	74	45,7	45,7
Dindar değil	20	12,3	12,3
Toplam	162	100,0	100,0

Ailelerin dindarlık düzeylerini gösteren frekans dağılımına bakıldığında katılanların % 45,7'si kendi ailesinin dindarlık düzeyini "az" olarak ifade ettiği görülmektedir. Dindar değildir diyenler % 12,3, çok dindar % 4,3, dindar olarak belirtenlerin oranı ise % 37,7'dir. Buna göre ailelerini dindar olarak ifade etme eğiliminin ağır bastığı söylenebilir. Ancak geleneksel yapının çözülmesi ve sekülerleşme sonucunda ailede ve bireyde dindarlık giderek azalmaktadır.

2.2.5. Ailede Başka Din Temsilcileri

Tablo 13 Ailede Başka Din Temsilcileri

	Sayı	%	Toplam %
Evet	79	48,8	48,8
Hayır	74	45,7	45,7
Bilmiyorum	9	5,6	5,6

Toplam	162	100,0	100,0
--------	-----	-------	-------

Ailelerin başka din temsilciler düzeyine bakıldığında katılanların yarısına yakın oranı ailelerinde başka din temsilcisi var olduğunu, ikinci yarısı ise yok olduğunu belirtmektedir.

2.3. Olumsuz Etki Faktörleri

2.3.1. Aile İçi Olumsuzluklar

Tablo 14 Ailede Olumsuzluklar

	Sayı	%	Toplam %
Alkolizm	21	13,0	13,0
Şiddet	6	3,7	3,7
Dini sorunlar	8	4,9	4,9
Kişisel özgürlüğün sınırlandırılması	2	1,2	1,2
Herhangi sorunumuz yok	125	77,2	77,2
Toplam	162	100,0	100,0

Aile toplumun en küçük zümresidir ve ailedeki sorunlar toplumdaki sorunların yansımasıdır. Örneklem grubundan yaygın (% 13) olumsuzluk alkolizmdir. Ailelerin % 4,9'u dini sorunu ile karşılaşmıştır. Şiddet durumuyla karşılaşan ailelerin oranı % 3,7'dir. Kişisel özgürlüğün sınırlandırılması % 1,2'dir. Katılımcıların % 77,2'si ailede sorunlar yok şeklinde cevap vermektedir.

2.3.2. Alkol ve Domuz Eti Tüketimi

Tablo 15 Alkol Kullanımı

	Sayı	%	Toplam %
Hayır	58	35,8	35,8
Az	56	34,6	34,6
Biraz	45	27,8	27,8
Evet, çok	3	1,9	1,9
Toplam	162	100,0	100,0

İçki kullanma Polonya toplumunda Tatarlar, Lehler veya başka milletler olsun hepsinde çok yaygındır. Örneklem grubunda % 34,6 oranda katılımcı çok az, % 27,8 biraz % 1,9 çok alkol kullandıklarını belirtmektedir. Bu bilgilerden gördüğümüz gibi alkol kullanımı toplum içinde oldukça yaygındır. Kullanmayanların oranı ise % 35,8 derecesindedir.

Aşağıdaki tabloda ailede alkol kullananların oranı yüksektir (% 59,3). Polonya’da Lipka Tatarlarının arasında domuz eti tüketimi yaygındır ama düşük oranındadır (% 36,4).

Tablo 16 Ailede Alkol

	Sayı	%	Toplam %
Hayır	66	40,7	40,7
Evet	96	59,3	59,3
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 17 Domuz Eti

	Sayı	%	Toplam %
Yok	103	63,6	63,6
Evet	59	36,4	36,4
Toplam	162	100,0	100,0

2.3.3. Stresli Durumlarda Yapılan Dini Etkinlikler

Tablo 18 Stresli Durumlarda Yapılan Davranış ve Tutumlar

	Sayı	%	Toplam %
Dua ederim, Allah'ın yardımını ararım, Kuran okurum	65	40,1	40,1
Muska / maskot yaparım	4	2,5	2,5
Yemin ederim	22	13,6	13,6
Azizlerin mezarlarını ziyaret ederim	20	12,3	12,3
Birini (örneğin: imamı) Kuran'ı okumasını rica ederim	46	28,4	28,4
Büyü yaparım	2	1,2	1,2
Diğer:			
Dua ederim	1	0,6	0,6
Sorunu çözmeye çalışırım	1	0,6	0,6
Düşünürüm	1	0,6	0,6
Toplam	162	100,0	100,0

Stresli durumlarda yapılan dini karakterli davranışları gösteren tabloya bakıldığında araştırmaya katılanların stresli durumda en çok Allah'ın yardımını aramayı, Kuran okumayı, dua etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bundan başka sırasıyla Kuran'ı okutması (% 28,4), yemin etmesi (% 13,6), Azizlerin mezarlarını ziyaret etmesi (% 12,3), büyü yapması (% 1,2), muska yapması (% 2,5) ve diğerleri görülmektedir.

2. 4. İnanç

2.4.1. Allah'ın Varlığı

Tablo 19 Allah'ın Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	140	86,4	87,0
Yok	1	0,6	0,6
Şüpheliyim	12	7,4	7,5
Bilmiyorum	8	4,9	5,0
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Araştırmamızın en önemli parçası din ve toplum arasındaki etkileşimdir. Sosyal ve dini hayatı incelediğimizde topladığımız din ile ilgili bilgileri ve sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo kültürel durumla ilgili bilgileri yan yana getirip inceleme yapmakta da büyük bir fayda vardır.

Uygulanan anketlerde katılımcıların dini inanç farklılıklarını göz önüne alarak “‘Allah’a inanıyorsunuz” şeklinde sorulmuştur. Yukarıdaki Tabloda görüldüğü gibi tüm katılımcıların % 87’si Allah’a inanmaktadır, % 7,5’i bu konuda şüphelidir, inanmayanların ve bilmeyenlerin oranı ise düşüktür (% 0,6 ve % 5).

2.4.2. Melekler’in Varlığı

Tablo 20 Melekler’in Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	103	63,6	63,6
Yok	9	5,6	5,6
Şüpheliyim	29	17,9	17,9
Bilmiyorum	21	13,0	13,0
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcılara dinin teorik boyutunda büyük öneme sahip olan Meleklerle inanıp-inanmadıkları da sorulmuştur. Bu soruların cevaplarının dini kimliğe göre nasıl bir şekilde dağıldığını da görebilmekteyiz. Meleklerle iman durumu, kadere iman durumu gibi benzer durumdadır. Katılımcıların % 63,6’si meleklerle kesinlikle inandıklarını, %

5,6'sı kesinlikle inanmadıklarını, % 13'ü bilmeyip 17,9'u ise kuşku olduğunu ifade etmiştir.

2.4.3. Cinler'in Varlığı

Tablo 21 Cinler'in Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	78	48,1	48,4
Yok	24	14,8	14,9
Şüpheliyim	29	17,9	18,0
Bilmiyorum	30	18,5	18,6
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Daha önce meleklerle ilgili bilgilere baktığımızda cin olan inancın daha düşük olduğunu görmekteyiz. Katılımcıların % 48,4'ü cinlere inandıklarını belirtmektedir, inanmayanların oranı % 14,9'dur.

2.4.4. Şeytan'ın Varlığı

Tablo 22 Şeytan'ın Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	102	63,0	63,0
Yok	15	9,3	9,3
Şüpheliyim	25	15,4	15,4
Bilmiyorum	20	12,3	12,3
Toplam	162	100,0	100,0

Cinlerin varlığı inancıdan daha yüksek durumda olduğunu görmekteyiz. Katılımcıların % 63'ü şeytana inandıklarını belirtmektedir, inanmayan, şüpheli ve bilmeyen oranı yüzde on civarındadır.

2.4.5. Ölümünden Sonra Hayatın Varlığı

Tablo 23 Ölümünden Sonra Hayatın Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	93	57,4	57,4
Yok	6	3,7	3,7
Şüpheliyim	43	26,5	26,5
Bilmiyorum	20	12,3	12,3
Toplam	162	100,0	100,0

Ahiret inancı da toplumdaki dini durumu ve dini eğitimi anlamak için önemli bir boyuttur. Katılımcıların % 57,4'ü ahirete inandıklarını, % 3,7'si inanmadıklarını, % 12,3'ü bilmediklerini ve % 26,5'i şüpheli olduklarını belirtmektedir.

Tablo 24 Yaş ve Ölümünden Sonra Hayat İnanç İlişkisi

		Ölümünden sonra hayat				Toplam		
		Evet	Yok	Şüpheliyim	Bilmiyorum			
Yaş	15-25	Sayı	19	1	9	8	37	
		%	11,7%	0,6%	5,6%	4,9%	22,8%	
	26-35	Sayı	16	2	19	5	42	
		%	9,9%	1,2%	11,7%	3,1%	25,9%	
	36-45	Sayı	21	2	10	4	37	
		%	13,0%	1,2%	6,2%	2,5%	22,8%	
	46-55	Sayı	13	1	2	2	18	
		%	8,0%	0,6%	1,2%	1,2%	11,1%	
	56-65	Sayı	13	0	2	1	16	
		%	8,0%	0,0%	1,2%	0,6%	9,9%	
	66 <	Sayı	11	0	1	0	12	
		%	6,8%	0,0%	0,6%	0,0%	7,4%	
	Toplam		Sayı	93	6	43	20	162
			%	57,4%	3,7%	26,5%	12,3%	100,0%

$$\chi^2:23,96$$

$$r(162)=-,29$$

$$p=,000 (p < 0,01)$$

$$df:15$$

Tablo 20'de gördüğümüz her bir yaş grubunun çoğu ölümünden sonra hayata inanmaktadır. Ayrıca araştırma grubumuz ne kadar yaşlıysa öbür dünyaya şüphe oranı da azaldığını belirtmeliyiz. Böylece ölümünden sonra hayat inancı ve yaş ilişki arasında istatistik açıdan anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,001$)

2.4.6. Kaderin Varlığı

Tablo 25 Kaderin Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	111	68,5	68,5
Yok	12	7,4	7,4
Şüpheliyim	20	12,3	12,3
Bilmiyorum	19	11,7	11,7
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 19’de gördüğümüz gibi % 68,5’i kaderin varlığına inanmaktadır, % 7,4’ü ise onlara katılmamaktadır. Toplam katılımcıların % 12,3’ü kaderin varlığına şüpheli olup % 11,7’si bilmiyorum olarak cevablamaktadır.

2.4.7. Kur’an-ı Kerim’e İman

Tablo 26 Kuran-ı Kerim’e İman

	Sayı	%	Toplam %
Evet	125	77,2	77,2
Yok	2	1,2	1,2
Şüpheliyim	16	9,9	9,9
Bilmiyorum	19	11,7	11,7
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların % 77,2’si Kuran-ı Kerim’e inanmaktadır. İnananlara katılmayanlar oranı ise çok düşüktür. Katılımcıların % 9,9’u Kuran-ı Kerim’e şüpheli olmaktadır.

2.4.8. Peygambere İman

Tablo 27 Peygambere İman

	Sayı	%	Toplam %
Evet	125	77,2	77,2
Yok	2	1,2	1,2
Şüpheliyim	18	11,1	11,1
Bilmiyorum	17	10,5	10,5
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların % 77,2’si Peygambere inandıklarını, % 1,2’si inanmadıklarını, % 11,1’i şüpheli olduklarını ve % 10,5’ü bilmediklerini belirtmektedir.

2.4.9. Muskalar

Tablo 28 Muskalar

	Sayı	%	Toplam %
Evet	84	51,9	52,2
Yok	32	19,8	19,9
Şüpheliyim	23	14,2	14,3
Bilmiyorum	22	13,6	13,7
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Katılımcıların % 52,2'ü muskalara inandıklarını belirtmektedir, inanmayan, şüpheli ve bilmeyen oranı ise yaklaşık yüzde kırk sekiz civarındadır.

2.4.10. Nazar

Tablo 29 Nazar

	Sayı	%	Toplam %
Evet	84	51,9	51,9
Yok	27	16,7	16,7
Şüpheliyim	28	17,3	17,3
Bilmiyorum	23	14,2	14,2
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların % 51,9'u nazara inandıklarını, diğerleri ise inanmadıklarını, şüpheli olduklarını ve bilmediklerini belirtmektedir.

2.4.11. Cin Çarpması

Tablo 30 Cin Çarpması

	Sayı	%	Toplam %
Evet	72	44,4	44,7
Yok	29	17,9	18,0
Şüpheliyim	32	19,8	19,9
Bilmiyorum	28	17,3	17,4
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Yukarıdaki tabloda katılımcıların % 44,7'si Cin çarpmasına inandıklarını, diğerleri ise inanmadıklarını % 18, şüpheli olduklarını % 19,9 ve bilmediklerini % 17,4 belirtmektedir.

2.4.12. Uğur

Tablo 31 Uğur

	Sayı	%	Toplam %
Evet	88	54,3	54,7
Yok	30	18,5	18,6
Şüpheliyim	23	14,2	14,3
Bilmiyorum	20	12,3	12,4
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Tablo 25'te gördüğümüz gibi % 54,7'si uğurun varlığına inanmaktadır, % 18,6'sı ise onlara katılmamaktadır. Toplam katılımcıların % 14,3'ü uğurun varlığına şüpheli olup % 12,4'ü bilmiyorum olarak cevablamaktadır.

2.4.13. Ekmeğin Kutsallığı

Tablo 32 Ekmek Kutsallığı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	106	65,4	65,4
Yok	16	9,9	9,9
Şüpheliyim	16	9,9	9,9
Bilmiyorum	24	14,8	14,8
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 26'da gördüğümüz gibi büyük kısmı % 65,4'ü ekmek kutsallığına inanmaktadır.

2.5. Dini Bilgi

2.5.1. Dindarlık Düzeyi

Tablo 33 Dindarlık Düzeyi

	Sayı	%	Toplam %
Dinle ilgilenmiyorum	7	4,3	4,3
Düşük (kendimi dine ait olduğumu düşünüyorum ama dini uygulamıyorum)	59	36,4	36,4

Orta (inançlarımaya uyan kuralları ve şartları takip ediyorum)	79	48,8	48,8
Yüksek (tüm kurallara takip ediyorum)	17	10,5	10,5
Toplam	162	100,0	100,0

Dini bilgi düzeylerinin dağılımına bakıldığında katılımcıların yarıya yakını bilgi düzeyini orta (inançlarımaya uyan kuralları ve şartları takip ediyorum) olarak belirtmiştir. Düşük düzeyde olarak ifade edenler de önemli orandadır. Dinle ilgilenmeyenlerin ve yüksek dindarlık düzeyi ise çok düşüktür (% 4,3 ve % 10,5). Buna göre araştırmaya katılanların önemli bir kısmı dini bilgi düzeyi açısından kendisini yeterli görmektedir.

Tablo 34 Yaş ve Dindarlık Düzey İlişkisi

			Dindarlık düzeyiniz				Toplam
			Dinle ilgilenmiyorum	Düşük (kendimi dine ait olduğumu düşünüyorum ama dini uygulamiyorum)	Orta (inançlarımaya uyan kuralları ve şartları takip ediyorum)	Yüksek (tüm kurallara takip ediyorum)	
Yaş	15-25	Sayı	0	18	17	2	37
		%	0,0%	11,1%	10,5%	1,2%	22,8%
	26-35	Sayı	4	17	15	6	42
		%	2,5%	10,5%	9,3%	3,7%	25,9%
	36-45	Sayı	2	13	20	2	37
		%	1,2%	8,0%	12,3%	1,2%	22,8%
	46-55	Sayı	0	4	11	3	18
		%	0,0%	2,5%	6,8%	1,9%	11,1%
	56-65	Sayı	1	5	8	2	16
		%	0,6%	3,1%	4,9%	1,2%	9,9%
	66 <	Sayı	0	2	8	2	12
		%	0,0%	1,2%	4,9%	1,2%	7,4%
Toplam		Sayı	7	59	79	17	162
		%	4,3%	36,4%	48,8%	10,5%	100,0%

$$x^2:16,54$$

$$r(162)=,166$$

$$p=,03 (p<0,05)$$

$$df:15$$

Dindarlık düzey yaşı 15 yaş ve 66 ve yukarı arasında dağılım göstermektedir. Dinle ilgilenmeyen araştırma grubunun oranı çok düşüktür. Katılımcılarımızın büyük bir kısmı (% 48,8) 15 ve 66< yaş arasında dindarlık düzeylerini orta olarak belirtmişti, 26-35 (% 22,8) ve 36-45 (% 25,9) yaş grupları en aktif katılımcılar grubu olmaktadır. Tablo 12'da

gördüğümüz gibi dindarlık düzeyi ve yaş ilişkisi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,05$)

2.5.2. Din Bilgisi

Tablo 35 Din Bilgisi

	Sayı	%	Toplam %
Yeterli bilgiye sahibim	46	28,4	28,4
Bazı bilgilerim var	94	58,0	58,0
Fazla bilgim yok	17	10,5	105
Hiçbir şeyi bilmiyorum	5	3,1	3,1
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların % 58'i bazı, % 28,4'ü yeterli bilgiye sahiptir. Araştırmaya katılan bazı kişilerin fazla bilgisi olmadığını belirtmiştir. Din bilgisi değişkenine göre % 3,1'i İslam dini hakkında hiçbir şeyi bilmediklerini belirlemektedir.

2.5.3. Dini Konularda Danışma

Tablo 36 Dini Konularda Danışma

	Sayı	%	Toplam %
Aile üyeleriyle	43	26,5	26,5
İmam ile	28	17,3	17,3
Dini kitapları okuyorum	38	23,5	23,5
Müftü ile	4	2,5	2,5
İnternete bakarım	49	30,2	30,2
Toplam	162	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların dini konularda danışma mercileri ile ilgili tabloya bakıldığında ailenin ve internetin çoğunlukla danışma mercii olarak ilk sırada geldiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak grup üyeleri nezdinde aile içi eğitimin önemli olarak algılandığı söylenebilir. Bundan başka sırasıyla imama ve dini kitaplara başvurulmaktadır. İmama başvurma durumunun, Müftüye veya Müftülüğe başvurmaya göre daha çok görülmesi, imamın daha yakın bilinmesi veya tanınmasıyla açıklanabilir. Müftü genelde resmiyeti temsil etmekte ve daha az tanınmaktadır. Kitaplara başvuranların oranı, imama başvurma oranına yakındır. Eğitim seviyesinin yüksek oluşunun bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.4. Dini Kitap Varlığı

Tablo 37 Evde Dini Kitap Varlığı

	Sayı	%	Toplam %
Dini kitap yoktur	68	42,0	42,2
Kuran ve anlam açıklaması	68	42,0	42,2
İnanç, ibadet ve ahlak kitapları	16	9,9	9,9
Hadis kitapları	5	3,1	3,1
Din tarihi kitapları	4	2,5	2,5
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Dini kitap varlık düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında katılımcıların % 42'si Kuran-ı Kerim ve mealini okudukları görülmektedir. Bunu hadis kitapları, ilmihal ve İslam Tarihi ile ilgili eserler çok düşük düzeyle takip etmektedir. Burada kitap çeşitleri belirlenirken genellikle evlerde bulunması muhtemel kitaplar içerik açısından düşünülmüş ve genel olarak adlandırma yapılmıştır. Aynı zamanda evlerinde dini kitabı bulunmayan katılımcıların düzeyi de çok yüksek olduğunu kabul etmek zorundayız.

2.5.5. Siyasette Dindarlık Tercihi

Tablo 38 Siyasi Tercihlerde Dindarlığın Etkili Olup Olması

	Sayı	%	Toplam %
Evet	33	20,4	20,4
Hayır	88	54,3	54,3
Bilmiyorum	41	25,3	25,3
Toplam	162	100,0	100,0

Siyasi tercihlerde dindarlığın etkili olma durumunun dağılımına bakıldığında dindarlığın tercihini etkilemeyeceğini belirtenler ve bu soruya hayır cevabı verenler beraber düşünüldüğünde, araştırmaya katılanların çoğunluğunun siyasi tercihlerinde dindar olma şartı aramadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle seçimde siyasi tercihlerde dindarlığın etkili olmamaktadır. Buna karşılık, katılanların % 20,4'ü, tercih edeceği kimselerin dindar olmasının gerekli olduğunu % 25,3'ü ise tarafsız olduklarını belirtmektedirler.

2.5.6. Dini Eğitim Durumu

Tablo 39 Dini Eğitim Durumu

	Sayı	%	Toplam %
Evet	7	4,3	4,3
Evet, kısmen	20	12,3	12,3
Yok	135	83,3	83,3
Toplam	162	100,0	100,0

Dini eğitimi düzeylerinin dağılımına bakıldığında katılımcıların % 4,3'ü dini eğitilmiş olduklarını belirtmiştir. Dini eğitimi yok olan düzey de önemli yüksek orandadır (% 83,3). Ayrıca araştırmaya katılanların % 12,3'ü kısmi eğitilmiş olduğunu görmekteyiz.

2.5.7. Dini Bilgi Geliştirme

Tablo 40 Dini Bilgi Geliştirme

	Sayı	%	Toplam %
Hiçbir şey yapmıyorum	50	30,9	30,9
Hafta sonları veya diğer boş zamanımda dini kurslara gidiyorum	16	9,9	9,9
Dini metinleri okuyorum ya da televizyon programlarını izliyorum	92	56,8	56,8
Dini eğitimi için medreseye giderim	4	2,5	2,5
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların yaklaşık üçte biri din bilgilerini geliştirmek için hiçbir şey yapmadıkları üzücü bir gerçeklik olduğunu kabul etmeliyiz. Yine de katılımcıların % 56,8 oranını dini metinleri okumakta veya televizyon programlarını izlemektedir. Katılımcıların onda biri boş zamanda dini kurslara gitmektedir. Medreseye giden katılımcıların oranı da düşüktür.

2.6. Dini Ayinler

2.6.1. Kur'an Okuma Becerisi

Tablo 41 Kur'an Okuma Becerisi

	Sayı	%	Toplam %
Evet	21	13,0	13,0
Hayır	115	71,0	71,0

Az okuya biliyorum	26	16,0	16,0
Toplam	162	100,0	100,0

Tablo 42 Dini Kitaplar Bulunma ve Kuran Okuma İlişkisi

			Kuran'ı okumayı biliyor musunuz?			Toplam	
			Evet	Hayır	Az okuya biliyorum		
Evinizde dini kitaplar var mı?	Dini kitap yoktur	Sayı	0	65	3	68	
		%	0,0%	40,4%	1,9%	42,2%	
	Kuran ve anlam açıklaması	Sayı	19	31	18	68	
		%	11,8%	19,3%	11,2%	42,2%	
	İnanç, ibadet ve ahlak kitapları	Sayı	1	13	2	16	
		%	0,6%	8,1%	1,2%	9,9%	
	Hadis kitapları	Sayı	1	1	3	5	
		%	0,6%	0,6%	1,9%	3,1%	
	Din tarihi kitapları	Sayı	0	4	0	4	
		%	0,0%	2,5%	0,0%	2,5%	
	Toplam		Sayı	21	114	26	161
			%	13,0%	70,8%	16,1%	100,0%

$$x^2:53,29$$

$$r(161)=,04$$

$$p=,62 (p>0,05)$$

$$df:8$$

Kuran okumak çoğu kez ibadet olarak bilinmektedir. Diğer ibadetlerden, yapıma amacı açısından farklı olsa da Kuran okumayı bilmek genelde istenilen bir durumdur. Kuran okuma bilgi ve becerisini gösteren tablolar incelendiğinde biraz okuyabilenlerinin oranı okumayı bilenlerinin oranına fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık çoğunluk Kuran okumasını bilmemektedir. Dini Kitaplar bulunma ve Kuran okuma ilişkisi farklılık görülmemiştir. ($p>0,05$)

2.6.2. Namaz Kılma

Tablo 43 Namaz Kılma

	Sayı	%	Toplam %
Günde 5 kere	17	10,5	10,5
Günde iki veya üç kere	4	2,5	2,5
Günde 1 kere	5	3,1	3,1
Haftada bir kere	15	9,3	9,3
Sadece bayram namazları	20	12,3	12,3
Kılmıyorum	101	62,3	62,3

Toplam	162	100,0	100,0
--------	-----	-------	-------

Yukarıdaki tabloda ibadetin dağılımı gösterilmektedir. Hiç ibadet etmeyenlerin oranı % 62,3'tür. Günde beş vakit ibadet edenlerin oranı % 10,5'tir. Bayram ibadetleri en çok yapılan ibadetlerdir. Bayram ibadetlerine % 12,3'ü, Haftada bir kere ibadet edenler ise %30,4 oranındadır.

2.6.3. Oruç

Tablo 44 Oruç İbadetiyle İlgili Tutumlar

	Sayı	%	Toplam %
Tüm Ramazan ayı	29	17,9	17,9
Bazen	49	30,2	30,2
Hiçbir zaman tutmadım	82	50,6	50,6
Diğer:	Sağlık problemlerimden dolayı tutmuyorum	1	0,6
	Pazar ve Perşembeler	1	0,6
Toplam	162	100,0	100,0

Değişkenlere göre tablolar incelendiğinde oruçla ilgili tutumlarda farklılaşma olmadığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların oruç ibadetini her iki kişiden biri yerine getirmektedir. Oruç tutmadığını belirtenlerin oranı % 50,6'dır. İçki ve Oruç ilişkisi anlamlı bulunmuştur. ($p<0,01$)

Tablo 45 İçki ve Oruç İlişkisi

		Oruç tutuyor musunuz?						Toplam
		Tüm Ramazan ayı	Bazen	Hiçbir zaman tutmadım	Sağlık problemlerimden dolayı tutmuyorum	Pazar ve Perşembeler		
İçki içiyormusunuz?	Hayır	Sayı	21	15	21	0	1	58
		%	13,0%	9,3%	13,0%	0,0%	0,6%	35,8%
	Az	Sayı	5	22	29	0	0	56
		%	3,1%	13,6%	17,9%	0,0%	0,0%	34,6%
	Biraz	Sayı	3	11	30	1	0	45
		%	1,9%	6,8%	18,5%	0,6%	0,0%	27,8%
Evet, çok	Sayı	0	1	2	0	0	3	
	%	0,0%	0,6%	1,2%	0,0%	0,0%	1,9%	
Toplam		Sayı	29	49	82	1	1	162

	%	17,9%	30,2%	50,6%	0,6%	0,6%	100,0%
$\chi^2:28,7$	$r(162)=,3$		$p=,000$ ($p<0,01$)				$df:12$

2.6.4. İbadet Hanelere Gitme Durumu

Tablo 46 İbadet Hanelere Gitme Durumu

	Sayı	%	Toplam %
Hiç gitmedim	25	15,4	15,4
Yılda 2-3 kere	30	18,5	18,5
Yılda bir kere	65	40,1	40,1
Her iki ayda bir kere	18	11,1	11,1
Ayda bir kere	3	1,9	1,9
Haftada bir kere	18	11,1	11,1
Her gün	3	1,9	1,9
Toplam	162	100,0	100,0

Katılımcıların % 15,4'ü ibadethanelere hiç gitmemektedir, % 18,5'i yılda 2-3 kere, % 40,1'i yılda bir kere, % 11,1'i iki ayda bir kere, % 11,1'i haftada bir kere ibadethanelere gitmektedir.

2.6.5. Dua Etme Durumu

Tablo 47 Dua Etme Durumu

	Sayı	%	Toplam %
Etmiyorum	46	28,4	28,4
Özel durumlarda (olumlu durumlarda)	10	6,2	6,2
Stresle karşılaştığımda	58	35,8	35,8
Her zaman	48	29,6	29,6
Toplam	162	100,0	100,0

Dua etme durumu ile bilgiler yukarıdaki tabloda verilmektedir. Dua etmeyenler oranı % 28,4 her zaman dua edenlerin oranı % 29,6'dır. En büyük kısım ise sıkıntılı durumlarda dua ettiğini belirtmektedir. Sıkıntılı durumlarda dua edenlerin oranının büyük olması psikolojik bir olaydır. İnsanlar kendilerinin çözemeyeceği bir sorunla karşılaştıklarında yüce güçlerden yardım istemektedirler.

2.6.6. Sadaka Verme Durumu

Tablo 48 Sadaka Verme Durumu

	Sayı	%	Toplam %
Hayır	36	22,2	22,2
Özel durumlarda (olumlu durumlarda)	34	21,0	21,0
Stresle karşılaştığımda	45	27,8	27,8
Her zaman	47	29,0	29,0
Toplam	162	100,0	100,0

Sadaka kelimesini asıl manası insanın kendi seçimi veya arzusu ile verdiği maddi ve manevi yardımdır. Günümüzde Polonya Tatar toplumu sadakayı dine ait bir şey olarak görmektedir. Geleneksel olarak Tatar toplumu sadakayı dini kurumlara vermeyi tercih ederler. Genellikle camilerde sadaka verdikten sonra dua edilir böylece insan sadakanın doğru yere verildiğinden daha emin olur. Hiç sadaka vermeyenlerin oranı % 21,2, her zaman sadaka verenlerin oranı ise % 29'dur. Stress ve olumlu durumlarda sadaka oranı neredeyse aynı durumda olmaktadır.

2.6.7. Hac

Tablo 49 Hac Yaklaşımı

	Sayı	%	Toplam %
Bir kere gittim.	12	7,4	7,4
Bir kezden fazla gittim.	1	0,6	0,6
Gitmedim. Zenginler gitmeli.	76	46,9	46,9
Gitmedim. Böyle bir şeye ihtiyacım olmadığını hissediyorum.	17	10,5	10,5
Hayır ama planlıyorum.	56	34,6	34,6
Toplam	162	100,0	100,0

İslam'ın beş esasından biri olan ve belli bir maddi imkan sahibi olmayı gerektiren hac ibadeti, özel şartlara bağlı olduğundan herkesin yerine getirmesi gereken bir ibadet değildir. Bunun için öncelikle belli bir maddi imkana sahip olmak gereklidir. Haccın namaz ve oruç ibadetlerine göre sosyal yönü daha belirgindir. Hacca gitmek, öncesi ve sonrasında kişilerde önemli etkiler meydana getiren özel bir eylemdir.

Hacca en az bir defa gidenlerin oranı % 7,4'tür. Bir den fazla giden katılımcılarımız vardır. Genel olarak bakıldığında, haccı zenginlerin yapması gereken bir ibadet olarak

ifade edenler ile beraber düşünülduğünde, hac ibadetini benimseyenlerin oranı oldukça fazladır. Katılanların % 10,5'i hacca gitmenin gerekli olmadığını düşünmektedir.

2.7. Dini Tutumlar

2.7.1. Allah'a İman

Tablo 50 Allah'a İman

	Sayı	%	Toplam %
Herşeyi yaratan bir Allah olduğuna kesinlikle inanıyorum.	75	46,3	46,3
Allah'ın varlığına inanıyorum, ama anlamadığım şeyler var.	50	30,9	30,9
Allah herşeyi yarattı ama dünyadaki olayların gidişatına karışmaz.	17	10,5	10,5
Ailemin ve halkımın inandığı şeye inanıyorum.	19	11,7	11,7
İnanmıyorum	1	0,6	0,6
Toplam	162	100,0	100,0

Yukarıdaki tabloda farklı değişkenlere göre Allah'a inanma durumu görülmektedir. Allah'ın varlığına kesinlikle inananların oranı % 46,3, kısmen inananların oranı ise % 30,9 olmaktadır. Allah'ın yaratıcı olduğunu ancak dünya işlerine karışmayacağını belirtenler ailelerin inançını devam edenlerin oranı yaklaşık aynı durumda olduğunu söyleyebiliriz.

2.7.2. Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İman

Tablo 51 Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç

	Sayı	%	Toplam %
Ben Hz. Muhammed'in son peygamber ve Allah'ın hizmetkarı olduğuna inanıyorum.	127	78,4	78,4
Muhammed önemli bir tarihi figürdür.	16	9,9	9,9
Bunun hakkında çok az şey biliyorum.	19	11,7	11,7
Toplam	162	100,0	100,0

“Allah'ın kulu ve peygamberidir” diyenler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bununla beraber peygamberi, tarihi bir şahsiyet olarak tanıyanlar ve hiç bir şeyi bilmeyenleri de önemli bir oranı oluşturmaktadır. Peygamberler hakkındaki bilgi yetersizliği veya sadece sözlü kaynaklardan öğrenmiş olma gibi nedenlere bağlı olarak bu inanışların ortaya çıktığı söylenebilir. Verilere genel olarak bakıldığında araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun (yaklaşık % 88) Hz. Muhammed'i bir şekilde tanıdığı anlaşılmaktadır.

2.7.3. Namaz İbadeti ile İlgili Tutumlar

Tablo 52 Namaz Yaklaşımı

	Sayı	%	Toplam %
Her zaman namaz kılırım. Namaz kılmak Allah'ın emridir.	38	23,5	23,5
Namaz kılmak zor ve yorucudur.	9	5,6	5,6
Namaz kılmayı başlamam lazım ama yapamam.	60	37,0	37,0
Namaz kılmıyorum.	55	34,0	34,0
Toplam	162	100,0	100,0

İslam'da en önemli ibadet olan namaz kılma ile ilgili % 5,6 tutumlar namazı zor ve yorucu buldukları görülmektedir. Namazın bir kulluk görevi olduğunu belirtenler ile kılınması gerektiğine inananlar beraber düşünüldüğünde namazın yapılması gerekli bir dini görev olduğunu düşünenler % 23,5 ve % 37 oranlardadır. Araştırmaya katılanların % 34'ü namazı kılmadığını belirtmektedir.

2.7.4. Zekat ile İlgili Tutumlar

Tablo 53 Zekat Konsepti Yaklaşımı

	Sayı	%	Toplam %
Dine göre, bu zenginler tarafından yapılması gereken ibadettir.	78	48,1	48,4
Zekata gerek yoktur. Devlet tarafından toplanan vergiler zekat sayılabilir.	4	2,5	2,5
Zekat sadece ibadet değil, sosyal dayanışma ve muhtaç insanlara yardım etmek açısından önemlidir	75	46,3	46,6
Zekata gerek yoktur.	4	2,5	2,5
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Zekat ibadeti, hacda olduğu gibi belli bir maddi imkana sahip olmayı gerektirir. Bu nedenle herkesi ilgilendirmeyen bir ibadettir. Zekatın zengin için ibadet olduğunu düşünenler ile gerekli olmadığını düşünenler % 48,4 oranlardadır. Katılanların % 46,6'si zekatın sadece ibadet değil, sosyal dayanışma ve muhtaç insanlara yardım etmek açısından önemli olduğunu düşünürken, % 2,5'i vergilerin zekat yerine geçeceğini düşünmektedir.

2.7.5. Sözlü Boşamanın Geçerliliği

Tablo 54 Sözlü Boşamanın Geçerliliği

	Sayı	%	Toplam %
Evet, yasal sayılır. Bir kadın boşanmış sayılır	9	5,6	5,6
Mahkeme dışında çıkartılan kararlar geçersizdir.	105	64,8	65,2
Evliliğin sözlü feshedilmesi anlamsızdır.	36	22,2	22,4
Tüm dini kararlar yasal sayılır.	11	6,8	6,8
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Araştırmaya katılanların sözlü boşamanın geçerliliği hakkındaki tutumlarını gösteren tablo incelendiğinde; katılanların çoğunluğu bu tür boşamanın geçerli olmayacağını belirtmiştir. Bu seçeneğe mahkeme ile boşanmanın gerekli olduğu seçeneğini de eklediğimizde katılanların yaklaşık % 85'inin sözlü boşamanın geçerli olamayacağı kanaatini taşıdıkları görülmektedir. Buna karşılık bu tür boşamanın geçerli olacağını belirtenlerin oranı yaklaşık % 13'te kalmaktadır. Dini nikah'ın yüksek oranda gerekli olduğu düşüncesine karşılık burada çoğunluk, sözlü boşamanın geçerli olamayacağını düşünmektedir. Nikahta ortaya çıkan geleneksel tutumlar, boşanma konusunda görülmemektedir. Boşanmanın aileyi sarsan bir olay olması, sözlü boşamanın keyfilik barındırabilme ihtimali, boşanmanın önemli sonuçlar doğurması ve hukuken anlamı olan boşanmanın, mahkemece yapılan boşama olması bu durumda etkili olabilir. Nikahta her iki tarafın rızası vardır ancak boşanmada bir taraf mağdur olabilmektedir. Boşanmada tamamen seküler hukuk ağırlığı vardır.

2.7.6. Miras Paylaşımı

Tablo 55 Miras Paylaşımı

	Sayı	%	Toplam %
Medeni Kanun ve mahkemenin kararına göre.	132	81,5	81,5
İslam'a göre yetkili makamlar mirası incelemeli ve paylaşımı yapmalı.	11	6,8	6,8
Akrabaların mutabakatı ile kendi aralarında bölünmelidir.	19	11,7	11,7
Toplam	162	100,0	100,0

Miras paylaşımının nasıl yapılacağına dair tutumları gösteren tablo incelendiğinde mirasın dini hükümlere göre yapılması gerektiğini ifade edenlerin sadece % 6,8 oranında olduğu, medeni kanun hükümleri ve mahkeme kararına göre paylaşılması ise % 81,5 oranı göstermektedir. Katılanlardan % 11,7'si paylaşımın kişilerin kendi aralarında anlaşarak yapılması gerektiğini düşünmektedir. Dini nikahla ilgili tutumlara zıt gelen burada geleneksel yapının ağırlığının olmadığını söyleyebilir.

2.7.7. Dini Nikah ile İlgili Tutumlar

Tablo 56 Dini Nikah ile İlgili Tutumlar

	Sayı	%	Toplam %
Evet. Dini evlilik kesinlikle gereklidir.	67	41,4	41,6
Hayır. Resmi evlilik yeterlidir.	41	25,3	25,5
Ayrıca yapılmalıdır.	52	32,1	32,3
Diğer: Duruma göre	1	0,6	0,6
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Araştırmaya katılanların dini nikah ile ilgili tutumlarını gösteren frekans dağılımına bakıldığında verilen cevapların yaklaşık aynı oranlarda olduğu görülmektedir. Katılanların % 41,6'sı dini nikahın mutlaka yapılması gerektiğini, % 25,5'i de resmi nikahın yeterli olacağını düşünmektedir. Dini nikahın ayrıca yapılması gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 32,3'tür. Bir katılımcı ise müstakil olarak duruma göre olarak cevaplamaktadır. Burada nikahın birbirinden farklı iki türü değil sadece şekil ve hukuki değer farklılığı söz konusudur. Nikah'ın dini merasim şeklinde yapılması gerektiğini düşünenlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Din toplumsal yapıyı etkilemekte ve dini nikah burada dini bir vecibe durumuna bürünmektedir. Bunun yapılmaması durumunda nikahın eksik kalacağı düşüncesi yaygındır.

2.7.8. Bu Dünyadaki Sorumluluk

Tablo 57 Bu Dünyadaki Sorumluluk

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	42	25,9	26,3
Katılmıyorum	2	1,2	1,3

Tarafsızım	41	25,3	25,6
Katılıyorum	64	39,5	40,0
Kesinlikle katılıyorum	11	6,8	6,9
Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

"İnsanlar bu dünyadaki her şeyden sorumludur ve öbür dünyada herkes hesaba çekilecektir" ifadeye katılan oranı % 40'tır. Kesinlikle katılmayan ve tarafsız katılımcılar oranı yaklaşık dörtte bir olmaktadır.

2.7.9. Ahiret İnancı

Tablo 58 Ahiret İnancı

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	52	32,1	32,7
Katılmıyorum	6	3,7	3,8
Tarafsızım	37	22,8	23,3
Katılıyorum	53	32,7	33,3
Kesinlikle katılıyorum	11	6,8	6,9
Toplam	159	98,1	100,0
Cevabı yok	3	1,9	
Toplam	162	100,0	

"Ahirette herkes hak ettiği şeyi alacak" ifadeye katılan ve kesinlikle katılmayan oranı yaklaşık üçte birdir. Tarafsız kalan katılımcıların oranı % 23,3'tür. Katılmayan ve kesinlikle katılan katılımcıların oranı düşüktür.

2.7.10. Cennete Giden Tek Yol

Tablo 59 Cennete Giden Tek Yol

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	20	12,3	12,5
Katılmıyorum	19	11,7	11,9
Tarafsızım	53	32,7	33,1
Katılıyorum	41	25,3	25,6
Kesinlikle katılıyorum	27	16,7	16,9

Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

"Benim dinim cennete giden tek yoldur" ifadeye katılan oranı % 25,6'dır. Tarafsız kalan katılımcıların oranı % 33,1, kesinlikle katılmayan % 12,5, katılmayan % 11,9, kesinlikle katılan ise % 16,9'dur.

2.7.11. Evlilikte Dinin önemi

Tablo 60 Evlilikte Dinin Önemi

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	29	17,9	18,2
Katılmıyorum	16	9,9	10,1
Tarafsızım	54	33,3	34,0
Katılıyorum	35	21,6	22,0
Kesinlikle katılıyorum	25	15,4	15,7
Toplam	159	98,1	100,0
Cevabı yok	3	1,9	
Toplam	162	100,0	

"Farklı milletlerin temsilcilerinin evliliği sadece ortak bir dine sahip oldukları takdirde kabul edilebilir" ifadeye katılanların oranı % 22'dir. Tarafsız kalan katılımcıların oranı % 34, kesinlikle katılmayan % 18,2, katılmayan % 10,1, kesinlikle katılan ise % 15,7'dir.

Tablo 61 Cinsiyet ve Ortak Din Evlilik İlişkisi

			"Farklı milletlerin temsilcilerinin evliliği sadece ortak bir dine sahip oldukları takdirde kabul edilebilir"					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Tarafsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	16	6	36	16	12	86
		%	10,1%	3,8%	22,6%	10,1%	7,5%	54,1%
	Kadın	Sayı	13	10	18	19	13	73
		%	8,2%	6,3%	11,3%	11,9%	8,2%	45,9%
Toplam		Sayı	29	16	54	35	25	159
		%	18,2%	10,1%	34,0%	22,0%	15,7%	100,0%

$x^2:6,6$

$r(159)=,039$

$p=,63 (p>0,05)$

$df:4$

"Farklı milletlerin temsilcilerinin evliliği sadece ortak bir dine sahip oldukları takdirde kabul edilebilir" açıklamaya cevap veren erkek ve kadın sayısı 86 ve 73'tür. Araştırmaya katılan erkekler ve kadınların yanıtları eşit dağıtılmıştır. Böylece Cinsiyet ve Ortak Din Evlilik İlişkisi farklılık görülmemiştir. ($p>0,05$)

2.8. Polonya'da Lipka Tatarlarının Ulusal Kimliği

2.8.1. Polonya'ya Tatar Göçü Hakkında Bilgi

Tablo 62 Polonya'ya Tatar Göçü Hakkında Bilgi

	Sayı	%	Toplam %
Evet	71	43,8	43,8
Kısmen	66	40,7	40,7
Yok	25	15,4	15,4
Toplam	162	100,0	100,0

Polonya'ya göçler sonucunda gelerek yerleşmiş bulunan tatarların bu durumla ilgili bugünkü bilgi düzeyi önem arz etmektedir. İnsanların kendi geçmişleriyle ilgili bilgi sahibi olması beklenen bir durumdur. Bu itibarla göç ile gelenlerin şimdiki nesli olan örneklemimize sorulan bu soru ile Lipka Tatarların Polonya'ya göçlerin ne kadar bilindiğinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Burada göç hakkında bilgiden kastedilen ayrıntılı bilgi değil, kişilerin göçler hakkında genel anlamda ne bildiklerini ve buna dair bir tutumlarını tespit edebilmektir. Bilginin azlığı veya çokluğu değil, kendisi önemli olduğundan, soru genel kalıpla sorulmuştur.

Araştırmaya katılanların % 43,8'i göçler hakkında bilgi sahibi olduğunu, % 15,4'ü ise bilgisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Geriye kalan çoğunluk % 40,7 ise kısmen bilgiye sahip ettiklerini beyan etmiştir. Yaptığımız gözlem ve mülakatlardan ortaya çıkan durum gösteriyor ki göçler hakkında genelde bilgi edinilmektedir.

Göçlerle ilgili bilgiler daha çok sözlü aktarıma dayalı olarak edinilmektedir. Bu durumun şimdiki kuşak temsilcilerinin bununla pek ilgilenmemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak dernek türü sosyal birlikler sayesinde bu konuda mesafe alınmaya başlandığı görülmektedir.

2.8.2. Günlük Konuşmada Kullanılan Dil

Tablo 63 Günlük Konuşmada Kullanılan Dil

	Sayı	%	Toplam %
Lehçe	154	95,1	95,1
Tatarca	7	4,3	4,3
Kırım Tatarcası	1	0,6	0,6
Toplam	162	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların günlük konuşma dili kullanma düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında Lehçe konuşmayı tercih edenlerin oranı % 95,1 civarında olduğu görülmektedir. Geriye kalanlar ise Tatarca'yı kullanmaktadırlar. Ayrıca bir katılımcı Kırım Tatarcasını kullanmaktadır.

2.8.3. Tatar Dili Bilgisi

Tablo 64 Tatar Dili Bilgisi

	Sayı	%	Toplam %
Başlangıç	29	17,9	18,1
Ortalamanın altında	61	37,7	38,1
Ortalama	46	28,4	28,8
Ortalamanın üstünde	21	13,0	13,1
Akıcı	3	1,9	1,9
Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

Yukarıdaki tabloda katılımcıların Tatarca dil bilgi seviyesi düşük olduğunu görmekteyiz. Günlük Lehçe dil kullanımı buna bir sebep olmaktadır. Katılımcıların % 18,1'i başlangıç, % 38,1'i ortalama altında, % 28,8'i ortalama ve % 13,1'i ortalamanın üst seviyesinde Tatar dilini bilmektedir. Tatar dilinin akıcı seviyede bilen katılımcı oranı çok düşüktür (% 1,9).

2.8.4. Dernekle Bağlantı

Tablo 65 Gdańsk'taki Polonya Tatar Derneği ile İlişkiler

	Sayı	%	Toplam %
Derneğin üyesiyim	27	16,7	16,7
Birşey duymuştum	102	63,0	63,0
Hayır, bunun hakkında hiçbir fikrim yok	33	20,4	20,4
Toplam	162	100,0	100,0

Polonya Tatarları arasında dernekleşme şeklinde bir araya gelme ve ortak kültür ve kimliği korumada bundan yararlanma durumu yaygındır. Araştırmaya katılanların dernekle ilişkilerini gösteren tabloya bakıldığında çoğunluğun dernekle ilgisinin bulunduğu görülmektedir. Sadece % 20,4 oranında katılımcı dernek hakkında hiçbir şey bilmediklerini belirtmiştir. Burada, derneğe gidip gitmeme sorusu dernek faaliyetlerini takip etme ve bunlara katılma şeklinde anlaşılmaktadır. Dernekleşmenin Tatarlarca benimsendiği ve ilgi gördüğü söylenebilir. Çevrede bulunan tatar köyleri arasında iletişimin sağlanması konusunda da derneğin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Derneklerin kuruluş amaçları doğrultusunda belli faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlar genelde Tatar kimliğinin yasatılmasına yönelik toplu etkinlikler şeklinde gerçekleştirilir.

2.8.5. Dernek Yayınlarını Takip Etme Düzeyi

Tablo 66 Dernek Yayınlarının Takip Edilme Durumu

	Sayı	%	Toplam %
Evet, her zaman	9	5,6	5,6
Bazen	68	42,0	42,0
Hayır, ilgilenmiyorum	85	52,5	52,5
Toplam	162	100,0	100,0

Dernek yayınlarından maksat periyodik olarak yayınlanan bülten, dergi gibi materyaller ile çeşitli kitapçıklardır. Araştırmaya katılanların yarısı dernek yayınlarını takip etmektedir. Düzenli olarak ve ara sıra takip edenler birlikte düşünülürse katılımcıların tam yarısı dernek yayınlarıyla ilgilenip yarısı ise ilgilenmemekte olduğu görülmektedir.

2.8.6. Polonya’da Bulunan Tatar Köyleri Hakkında Bilgi

Tablo 67 Polonya’da Bulunan Tatar Köyleri Hakkında Bilgi

	Sayı	%	Toplam %
Biliyorum, sık sık giderim.	51	31,5	31,7
Bazılarını biliyorum ama ziyaret etmiyorum	76	46,9	47,2
Bilmiyorum	34	21,0	21,1
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Lipka Tatarları için önemli bir iskan merkezi olan Białystok ve çevresinde birçok Tatar köyü bulunmaktadır. Bu köylerin kuruluşu yaklaşık yedi asırlık geçmişe sahiptir. Bu itibarla göç olayını yaşamış ve ortak bir geçmişe sahip olan insanların birbirleriyle olan ilişkileri önem arz etmektedir.

Araştırmaya katılanların çevrede bulunan Lipka Tatar köyleri hakkında bilgi düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında büyük çoğunluğun bu köyler ile ilgili bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bilgi sahibi olmadığını söyleyenlerin oranı ise % 21,1’dir. Lipka Tatarları kendi bölgelerinde bulunan diğer tatar yerleşmelerini bilmektedirler.

2.8.7. Tataristan'a Gitme İsteği

Tablo 68 Tataristan'a Gitme İsteği

	Sayı	%	Toplam %
Evet	144	88,9	89,4
Hayır	17	10,5	10,6
Toplam	161	99,4	100,0
Cevabı yok	1	0,6	
Toplam	162	100,0	

Tataristan'a gitme istegini gösteren tabloya bakıldığında katılanların çoğunun gitmek istediği, çok azının ise bunu düşünmediği görülmektedir. Bir bakıma ana yurt olan Tataristan'a gitme isteğinin fazla olması normaldir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu gitme isteği turistik bir gezi niyetinden öteye geçmemektedir.

2.8.8. Tataristan Cumhuriyeti ile Bağlantı

Tablo 69 Tataristan Cumhuriyeti ile Bağlantı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	44	27,2	27,2
Evet, kısmi	59	36,4	36,4
Yok	41	25,3	25,3
Bilmiyorum	18	11,1	11,1
Toplam	162	100,0	100,0

Polonya'ya Lipka Tatar göçü yaklaşık 600 yıl önce olmasına rağmen katılımcılarımızın Tataristan Cumhuriyeti ile bağlantı hissi kayıp olmamaktadır. Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi kısmen veya tamamen Tataristan Cumhuriyeti ile bağlantıyı hissetmektedir.

2.8.9. Polonya Tatar Gelenekleri ile İlgili Görüşler

Tablo 70 Lipka Tatar Geleneklerinin Yaşamalarıyla İlgili Düşüncelerin Dağılımı

	Sayı	%	Toplam %
Evet	107	66,0	66,0
Hayır	6	3,7	3,7
Bilmiyorum	49	30,2	30,2
Toplam	162	100,0	100,0

Araştırmaya katılanlara “Tatar geleneklerinin Polonya'da hala yaşadığını düşünüyor musunuz?” şeklinde yöneltilen soruya % 66 oranında evet cevabı verilmiştir. Buna karşılık geleneklerin yaşamadığını düşünenler azınlıktadır. Aynı zamanda geleneklerin yaşayıp yaşamadığını bilmeyenlerin oranı da % 30,2'dir.

2.8.10. Birlikte Yaşam

Tablo 71 Birlikte Yaşam

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	21	13,0	13,1
Katılmıyorum	20	12,3	12,5
Tarafsızım	38	23,5	23,8
Katılıyorum	60	37,0	37,5
Kesinlikle katılıyorum	21	13,0	13,1

Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

"Bir milletin temsilcileri, kendi milliyetinin üyeleriyle birlikte yaşamalıdır" ifadeye katılanların oranı ikide birdir, araştırma grubunun tarafsız kalan oranı % 23,8'dir, katılmayanların oranı ise dörtte birdir.

2.8.11. Milliyet Temsilcileriyle Evlenme

Tablo 72 Milliyet Temsilcileriyle Evlenme

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	23	14,2	14,5
Katılmıyorum	15	9,3	9,4
Tarafsızım	40	24,7	25,2
Katılıyorum	55	34,0	34,6
Kesinlikle katılıyorum	26	16,0	16,4
Toplam	159	98,1	100,0
Cevabı yok	3	1,9	
Toplam	162	100,0	

Araştırmaya katılanlarının yarısı "Bir milletin temsilcileri soyu devam ettirmek için milliyetlerinin temsilcileriyle evlenmelidir" ifadeye olumlu, yaklaşık dörtte biri olumsuz bakmaktadır.

2.8.12. Vatanseverlik Duygusu

Tablo 73 Vatanseverlik Duygusu

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	18	11,1	11,3
Katılmıyorum	33	20,4	20,6
Tarafsızım	36	22,2	22,5
Katılıyorum	43	26,5	26,9
Kesinlikle katılıyorum	30	18,5	18,8
Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

Örnekleme grubunun çoğunluğu "Ben öncelikle Polonya vatandaşıyım ondan sonra Tatar milletinin bir temsilcisiyim" açıklamaya katılıp, % 22,5' tarafsız kalıp, yaklaşık üçte biri katılmamaktadır.

2.8.13. Vatanseverlik ve Milliyetçilik Eşitliği

Tablo 74 Vatanseverlik ve Milliyetçilik Eşitliği

	Sayı	%	Toplam %
Kesinlikle katılmıyorum	5	3,1	3,1
Katılmıyorum	49	30,2	30,6
Tarafsızım	55	34,0	34,4
Katılıyorum	11	6,8	6,9
Kesinlikle katılıyorum	40	24,7	25,0
Toplam	160	98,8	100,0
Cevabı yok	2	1,2	
Toplam	162	100,0	

"Vatanseverlik, milliyetçilikle aynı anlama gelir" ifadesi katılımcılarımızın arasında tarafsız açıklaması araştırma grubumuzda bir çoğunluk cevabı alamadı. Açıklamaya olumlu, tarafsız ve olumsuz bakan katılımcıların sayısı üçte birdir. Bundan yurtseverlik ve milliyetçilik duygusunun yüksek bir seviyede olma ihtimalinin yüksek olduğunu, her Tatar'ın tanımlamanın bir parçası olarak yapışkan olduğunu takip ediyor. Bundan, her bir Lipka Tatar'da, kimliğinin bir parçası olarak, vatanseverlik ve milliyetçilik duygusu yüksek bir seviyede olduğu sonucuna varır.

2.9. Sosyal Davranışlarda Sosyal Normlar

Tablo 75 Sosyal Davranışlarda Sosyal Normlar

	Sayı	%	Toplam %
Hukuk normları	22	13,6	13,6
Ahlaki normları	112	69,1	69,1
Siyasi normları	1	0,6	0,6
Dini normları	13	8,0	8,0
Bilmiyorum	14	8,6	8,6
Toplam	162	100,0	100,0

Din ve sosyal hayat arasında etkileşim dinin gündelik hayata nasıl bir şekilde katıldığının belirlenmesidir. İnsan, davranışlarını belli bir düşünce ve prensiplere göre kurmaktadır. Bu davranışlar dine, hukuğa ya da toplumda belirlenen sosyal normlara dayanabilir. Örneklem grubundakiler en önemli sosyal norm olarak ahlak normlarını seçmişler (% 69,1). En düşük öneme sahip olan norm siyasi normdur. Hukuk normları önemli diyenlerin oranı % 13,6'dır, dini normları tercih edenlerin oranı % 8'dir. Ahlak normları genellikle dini normlara dayanmaktadır. Bu sebeple dini normlara başka normlardan daha çok ilgi duyulduğunu söyleyebiliriz.

2.10. Siyasi Tercihler

Tablo 76 Siyasi Tercihler

	Sayı	%
Dünya	38	17,0
Polonya (Polonya'nın iç siyaseti)	76	33,9
Polonya ve Avrupa	24	10,7
Polonya ve Rusya (Tataristan)	6	2,7
Polonya'nın dünya siyaseti	40	17,9
Siyasetle ilgilenmiyorum	40	17,9
Toplam	224	100,0

Katılımcıların % 17,9'u siyasetle ilgilenmediklerini, % 10,7'si Polonya ve Avrupa siyasetle ilgilendiklerini belirtmiştir. Katılımcıların % 34,8'i Polonya'nın dünya siyaseti ile ilgilenmektedir. Örneklem grubunun % 17'si dünya siyaseti ile, % 2,7'si Polonya ve Rusya (Tataristan) arasındaki ilişkiler ile, % 33,9'u Polonya'nın iç siyaseti ile ilgilenmektedir.

SONUÇ

Yüz yıllar boyunca Polonya'nın kuzey-doğu bölgesinde yaşayan Lipka Tatarlar, yalnızca Polonya tarihinin değil, aynı zamanda genel Dünya tarihinin çok önemli bir sayfasını temsil etmektedir. Polonya Müslüman Lipka Tatarları topluluğu, kendi kültürünü ve kimliğini koruyarak Avrupa'ya ait olan Müslüman topluluğunun faydalı bir modelidir ve bu geniş toplulukların gelişimine olumlu katkıda bulunur.

Polonya Lipka Tatarlarının tarihi, iki farklı kültürün bir arada bulunmasının mükemmel bir örneğidir. Birbirlerini etkilediler, çeşitli öğeleri alıp diğerlerini dışladılar. Tatar dili asimilasyona yenik düştü, çünkü bilgisi hayatta kalmak için çok önemli değildi, yerel dili bilmemek yerel halkla bağlantı kurmayı çok zorlaştıracaktır. Muhtemelen bütün unsurlar yeni yaşam koşullarına uygun olmadığından halk gelenekleri karışık hale geldi.

Araştırmanın birinci kısmında bahsettiğimiz gibi Czesław Łapicz (1986b: 39-60) dilin asimilasyonu, Tatarların “ulusal birliğinin” yokluğunu ve “ulusal dil” eksikliği hakkında yazmaktadır. Araştırmanın ‘Lipka Tatarlar günlük konuşmalarda çoğunlukla Lehçe kullanmaktadır.’ hipotezini istatistik bulgularla doğrulayabiliriz. Araştırmaya katılanların günlük konuşma dili kullanma düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında Lehçe konuşmayı tercih edenlerin oranı % 95,1 civarında olduğu görülmektedir. Geriye kalanlar ise Tatarca’yı kullanmaktadırlar.

Çok uluslu bir çevrede yüz yıllar boyunca yaşayan Polonya-Litvanyalı Tatarlar doğal asimilasyon süreçlerinden etkilendiler. Tatar dili, Tatar aristokrasisinin arasında Rusça ya da Lehçe veya halk arasında Belarusça ile değiştirildi. Tatar yazısı ve diğer ulusal kültür özellikleri de günlük hayattan kayboldu.

Bununla birlikte, din hala oradaydı, Tatarlar için özdeşleşmenin en dayanıklı belirleyicisi Polonyalı Müslümanları olarak kaldı. Polonya'daki altı yüz yıllık Tatar tarihi, çoğunlukla Polonyalı ve Litvanyalı yöneticilerin uyguladığı yasal kısıtlamalar çok az ayrımcılık belirtisi göstermektedir. Hristiyanların açıklığı, varlıklarını tehlikeye sokmadıklarından, Müslümanların açıklığını teşvik eden bir faktör olabilir.

Polonya Tatarları tarihinin bilincinde olmak, çağdaş Avrupa'nın kültürleşme sınırlarıyla ilgili sorusunu yanıtlamaya yardımcı olabilir. Kültürlerarası bir entegrasyon sürecini ne zaman (ve olup olmadığını) tam veya başarılı olduğunu görebiliriz. Batı Avrupa ülkelerindeki Müslüman azınlıklar giderek bu sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bununla birlikte, tarihi ve kültürel durumu açıkça farklı olan Polonya Lipka Tatarları, kültürel olarak farklı bir bölgeye yerleşirken Müslüman azınlıkların nasıl gelişebileceğinin bir

örneğini sağlayabilir. Bu nedenle, bu grupların ana dillerini unutacağını ve İngilizce, Fransızca ya da Almanca kabul edebileceğini ümit edebilir. Batı yaşam tarzının ve kültürünün birçok dış unsurunu benimsemeleri beklenebilir. Ancak, onların İslam'ın, kültürel kimliklerini şekillendiren dinin takipçileri olarak kalacaklarını akılda tutması gerekir. Bu şekilde İslam, gözden kaçırılmaması gereken bir faktör haline gelir. Çağdaş dünyada sürekli olarak gözlemlenebileceği gibi, Hristiyan kültürü tarafından nadiren ulaşılan bir dereceye kadar, her zaman son derece önemli bir entegrasyon rolü halen oynamaktadır.

Son yıllar boyunca, törenlerin güçlü bir "oryantalizasyonu" farkedilebilir ve bunlar, Müslüman hukuku ortodoks eserleri tarafından tarif edilenlere benziyor. Bu eğilim kısmen, Polonyalı Lipka Müslümanların Ortadoğu'ya daha çok Mekke'ye seyahat etmelerinden kaynaklanıyor.

Bu nedenle, Polonya Litvanyalı Tatar'ın yaşamının etnografik tanımı, esasen artık varolmayan bir dünyanın tanımıdır. Sözü edilen inançların birçoğunun kökeni Eski Türk ve tıpkı folk Hristiyanlık gibi yavaş yavaş terkedilmiş olan folk İslam geleneğindedir. Yeni nesil Lipka Tatar Müslümanlar atalarının mirasına karşı daha kritiktir ve mevcut bilgileri ile doğrulanıp Polonya İslamının Arapça ya da Türk İslamı ile bütünleşmesine yol açabilir. Katılımcılarının içki tüketimi yüksek ve Oruç ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Domuz eti tüketimi yaygın ama düşük oranında olduğunu görebiliriz. Onunla birlikte katılımcıların yaşı arttıkça dindarlık düzeyi ve ölümden sonra hayat inancı de artmaktadır. Ayrıca katılımcılarımız Cinsiyet ve Ortak Din Evlilik, evlerinde Dini Kitapların bulunma ve Kuran okuma beceri ilişkisi farklılığı görülmemiştir.

Tatarlar, Hanafi Sünniler'dir. Marek M. Dziekan çalışmasında onların inançları, kısmen bazı Türk İslam öncesi geleneklerinden ve ayrıca yerel Slav nüfusundan alınan bazı Hristiyan unsurlardan oluştuğunu söylemiştir. Bununla birlikte, Orta Doğu'daki Müslüman dini hayat merkezleriyle teması seyrek olsa da, bu etkiler bu etnik dini grubun Müslüman doğasını kısmen bile olsa azaltmak için yeterli olmadığını açıkladı. (Dziekan, 2011)

Polonya topraklarında 600 yıllık süre varolan aynı zamanda Müslüman cemaatten binlerce yıllık coğrafi bölünmenin yarısı ile yabancı kültürlerin etkisi - tipik bir diaspora durumudur. "Azınlığın" sosyolojik tanımlamalarının çoğu karakteristik özelliklerinden biri bu gibi durumlarda ortak olan asimilasyon ve kültürelleşme süreçlerine yönelik tutumun olduğunu tamamlamaktadır. Polonya Litvanya Tatarları söz konusu olduğunda

ulusal, etnik veya dini bir azınlık olup olmadığı sorusu doğmaktadır. Bu konu birçok kez ele alınmıştır ancak herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır (bkz. Kamocki 1993; Gawęcki 1989; Miśkiewicz 1990: 159-163; Jasiewicz 1980; Warmińska 1999). Buna rağmen, Polonya Tatarları ilk önce dini bir azınlıktır. Dinsel faktör, bu etniğin tarihindeki en dayanıklı faktör olduğu ortaya çıktı. Tatarlar asla kapalı bir topluluk değildi ve başlarından beri yerel kadınlarla evlendiler. Bu nedenle, Tatar kültürü yavaş yavaş yerlilerden etkilenerek İslam medeniyetine ait birçok dış belirleyicinin kaybolmasına yol açtı.

KAYNAKÇA

- Aleksandrovich J. (1926 - №2), *Litovskiye Tatory. Izvestiya obşestva obsledovaniya i izuçeniya Azerbajjana*, [Litvanyalı Tatarlar. Azerbaycan araştırma ve inceleme topluluğunun haber bülteni], Baku, ss: 77-95.
- Aleksandrovich J. (1927- №4), *Litovskiye Tatory. Kratkii istoriko-etnografiçeskii oçerk*. Izvestiya obşestva, [Litvanyalı Tatarlar. Kısa tarihsel ve etnografik deneme. Toplum Haberleri] (veritabanı).
- Amerikan Etnik Grupların Harvard Ansiklopedisi, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, "Polish or Lithuanian Tartars", Harvard University Press, s. 990
- Bandtke J.W. (1848), O tatarach, mieszkancach Krolewstwa Polskiego, Album Literackie, [Polonya Krallığı sakinleri Tartarlar hakkında], T.I, Warszawa ss: 117- 127.
- Baranowski M. (1987), *Swiat islamu* [İslam dünyası], Łódź.
- Bartoszewicz J. (1860), *Pogląd na stosunki Polski z Turcją i Tatarami na dzieje Tatarów w Polsce osiadłych, na przywileje im nadane, jako też wspomnienie o znakomitych Tatarach polskich* [Polonya'daki Tatarların tarihine ilişkin olarak Polonya'nın Türkiye ve Tatarları ile olan ilişkilerine, yerleşim, onlara verilen ayrıcalıklara ve olağanüstü Polonyalı Tatarların anısına bakış açısı], Warszawa, Gebethner i Wolff.
- Boćkowski D. (2003), "Polska polityka zagraniczna" [Polonya dış politikası], ss: 109-120;
- Bohdanowicz L. (2006), *The Polish Tatars, The Polish Tatars Yearly*, vol. 11, a lecture delivered to the Royal Anthropological Institute, 7 December 1944, s. 201.
- Bohdanowicz L., *Chazbijewicz S., Tyszkiewicz J.* (1997), *Tatarzy Muzułmanie w Polsce* [Polonya'daki Tatar Müslümanlar], Gdańsk, ss: 66-70.
- Borawski P. (1986), *Tatarzy w dawnej Rzeczy Pospolitej* [Eski Lehistan-Litvanya Birliğindeki Tatarlar], Warszawa.
- Borawski P., Dubinski A. (1986), *Tatarzy polscy: dzieje, obrzedy, legendy, tradycje* [Polonya Tatarları: tarih, törenler, efsaneler, gelenekler], Warszawa, ss: 202-238.
- BSSR Merkez Devlet Tarihi Arşivi, F. 299, op. 5, d. 85.
- Bury J., Kołakowska A., Szymański A. (2006), *Polska a Szerszy Bliski Wschód (BMENA). Stosunki i perspektywy współpracy* [Polonya ve Daha

Geniş Orta Doğu (BMENA). İlişkiler ve işbirliğinin bakış açıları],
Polski Przegląd Dyplomatyczny 6, no. 2, s. 83.

Czacki T. (1816), O tatarach [Tatarlar hakkında], Dziennik Wilenski, T. 3.

Dobrianski F. (1906), *Predisloviye. Akty Vilenskoy archeografičeskoj komissii* [Önsöz. Vilna Arkeografik Komisyonu'nun Eylemleri], Wilno, T. 31, ss: XV-XX.

Drozd A., Dziekan M., Majda T. (1998), Broni i uzbrojenia Tatarow [Tatarların Silahları], Warszawa.

Drozd A., Dziekan M., Marek M. (1999), Meczety i cmentarze Tatarow polsko-litewskich [Polonya-Litvanya Tatarlarının Cami ve Mezarlıkları], Katalog zabytkow tatarskich, T.2, Warszawa, ss: 16-38.

Drozd A., Dziekan M., Marek M. (2000), Pismiennictwo i muhiry Tatarow polsko-litewskich [Polonya-Litvanya Tatarlarının namaz ve muhirleri], T. 3., Warszawa, ss: 177-241.

Dziadulewicz S. (1929), Herbarz rodzin tatarskich w Polsce [Polonya'da Tatar ailelerinin habercisi], Wilno, s. 28.

Dziekan M. (2002), *‘Einige Bemerkungen über die islamische Literatur der polnisch-litauischen Tataren’* [Polonya-Litvanyalı Tartarların İslam Edebiyatı Üzerine Bazı Açıklamalar], S. Leder, editörlüğünde, *Studies in Arabic and Islam*, ss: 185–191.

Dziekan M. (2011), “History and culture of Polish Tatars”, in *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam*, ed. K. Górak-Sosnowska, Warszawa: University of Warsaw Faculty of Oriental Studies, s. 29.

Dzisiów Szuszczykiewicz A. (2008), “Bliski Wschód -wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej?” [Orta Doğu - Polonya dış politikası için bir zorluk mu?], *Bezpieczeństwo Narodowe* 7-8, no. 1-2; ss: 145–182.

Fakhrudinov R.G. (2000), *İstoriya tatarskogo naroda i Tatarstana (Drevnost i srednevekove)* [Tatar halkının ve Tataristan'ın tarihi. (Eski ve Orta Çağlar)], Ortaokullar ve liseler ders kitabı. Kazan: Magarif, s. 255.

Gawęcki M. (1989), Ethno-cultural Status of the Polish Tatars. *Central Asia Survey*, 8(3), s. 59.

Gembitski J. (1929), Belarus Tatarlarının Orta Çağ'da Sosyo-Ekonomik Durumu Sorunu, Beşeri Bilimler Bölümü Notları, Belarus Bilim Akademisi, 8. Kitap, Tarih dersi çalışmaları, T 3, Minsk, ss: 53-64.

- Gorka O. (1935), Uwagi orientacyjne o Tatarach polskich I obcych [Polonya ve yabancı Tatarlar hakkında oryantasyon notları], Tatar yıllık dergisi, Zamość, T. 2, s. 184.
- Grinblat M.Ya. (1968), *Belorusy. Oçerki istorii proishojdeniya i etniçeskoj istorii* [Belaruslar. Menşe tarihi ve etnik tarih üzerine yazılar], Minsk, ss: 169-173.
- Grishin Ya. (1995), Polonya-Litvanya Tatarları (Altınordu'nun mirasçıları), Kazan.
- Grishin Ya. (2000), Polonya-Litvanya Tatarları: Geçmiş Asırlara Bakış, Tarihsel Denemeler, Kazan.
- Gritskevich A. (1981), Belarus'taki Tatarlarının tarihçesinden, Bilim Akademisi'nin dergisi, Sosyal Bilimler Serisi, №3.
- Hotinec V.Ju. «Jetnicheskoe samosoznanie», Biblioteka social'noj psihologii, SPb.: Aletejja, 2000
- Hotinec V.Ju. «Jetnicheskaja identichnost' i tolerantnost'» – Ekaterinburg, 2002
- Jasiewicz Z. (1980), Tatarzy polscy. Grupa etniczna czy etnograficzna? [Polonya Tatarları. Etnik veya Etnografik Grup], Lud, s.64.
- Kakhovski V. (2003), Çuvaş halkının kökeni, Cheboksary: Çuvaş kitap yayınevi, s.463.
- Kołodziejczyk A. (1998), Cmentarze muzułmańskie w Polsce [Polonya'daki Müslüman mezarlıkları], Warszawa, OOZK.
- Kamocki J. (1993), Tatarzy polscy jako grupa etnograficzna [Etnografik bir grup olarak Polonya Tatarları], Rocznik Tatarow Polskich.
- Kanapacki I., Smolik, A. (2000), Historyja i kultura biejaruskich tatar [Belarus Tatarlarının tarihi ve kültürü], Minsk, s.159.
- Konopacki A. (2006), *Muzułmanie na ziemiach Rzeczypospolitej* [Lehistan-Litvanya Birliği topraklarında Müslümanlar], Białystok, ELKAM, s. 57.
- Kraszewski J., Zawadzkiego A. (1840), Wilno od poczatkow jego do roku 1750 [Başlangıcından 1750 yılına kadar Wilno], ed. A. Zawadzkiego, Wilno.
- Kryczynski L. (1936), Biblijografja do historji tatarow polskich [Polonya Tartarlarının Tarihi Bibliyografyası], Zamość.
- Kryczynski S. (1938), Tatarzy litewscy [Litvanyalı Tatarlar] Próba monografii historyczno-etnograficznej, Warszawa, ss: 33-214.
- Kryczyński S. (2000), “Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej,” [Litvanyalı Tatarlar. Tarihsel-etnografik monografiye girişim], Rocznik Tatarów Polskich, 5, s. 117.

- Łapicz Cz. (1986a), *Kitab Tatarów litewsko-polskich (paleografia, grafia, język)* [Polonya-Litvanya Tatarlar Kitabı (paleografi, grafik, dil)], Toruń, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, s. 49.
- Łapicz Cz. (1986b), *Losy językowe Tatarów litewsko-polskich* [Polonya-Litvanya Tatarlarının dil kaderi], *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, ss: 39-60.
- Lewandowski R., Lewandowski W. (2009), “Konsekwencje zaangażowania Polski w Iraku” [Polonya’nın Irak’a katılımının sonuçları], *Bezpieczeństwo Narodowe* 9-10, no. 1-2, ss: 17–41.
- Mierzwiński H. (1997), “Osadnictwo tatarskie na Podlasiu za Jana III Sobieskiego” [Jan III. Sobieski zarfinda Podlaskie’de Tatar yerleşimi], *Podlaski Kwartalnik Kulturalny* 2, ss: 40-49.
- Miśkiewicz A. (1990), *Tatarzy polscy 1918-1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne* [Polonya Tatarları, 1918-1939. Sosyal, kültürel ve dini yaşam], Warszawa, s. 159-163.
- Muchlinski A. (1858), *Zdanie sprawy o tatarach litewskich*. [Litvanya Tartarları vakasının gözden geçirilmesi], *Teka Wileńska*, № 4-6; ss: 5-252.
- Muchlinski A. (1857), *Litvanya Tatarlarının kökeni ve durumu hakkında araştırma*, SPb, s. 30.
- Mustafina G., Munkov N., Sverdlova L. (2003), *Tataristan Tarihi XIX. Yüzyıl*, Kazan, Magarif, s. 256.
- Muzafaraj R. (1966), *Belarus Tatarları* // *Polymya*, №1, ss: 150-154.
- Nalborczyk A. (2009), “Muslim women in Poland and Lithuania: Tatar tradition, religious practice, hijab and marriage”, in: *Gender and Religion in Central and Eastern Europe*, ed. Adamiak, Poznań: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Adama Mickiewicza, s. 66.
- Orzechowski K. (2006), *Wywiad z Selimem Chazbijewiczem*. [Selim Chazbievich ile röportaj], *Wywiad z Selimem Chazbijewiczem, któregonagrania dokonałem w jego domu służbowym na ul. Żołnierskiej w Olsztynie dnia 20 lutego 2006 r.*, <http://www.etnologia.pl/polska/teksty/wywiad-z-selimem-chazbijewiczem.php> (alıntı 23.07.2012).
- Pędziwiatr K. (2011), “Muslims in Contemporary Poland”, in *Muslims in Visegrad Countries*, ed. J. Bureš, Prague: Anna Lindh Foundation and Visegrad Fund.
- Pędziwiatr K. (2011), “The Established and Newcomers in Islam in Poland or the intergroup relations within the Polish Muslim community”, in *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European*

Discourse on Islam, ed. K. Górak-Sosnowska, Warszawa: University of Warsaw Faculty of Oriental Studies, s. 174.

Podhorodecki Z. (1987), Chanaat Krymski [Kırım Hanlığı], Warszawa.

Rashitov F. (2001), Tatar halkının tarihi, Moskova, Çocuk kitabı, ss: 285.

Sobczak J. (1984), Polozenie prawne ludności tatarskiej w Wielkim Księstwie Litewskim [Tatar nüfusunun Litvanya Büyük Dükalığı'ndaki yasal statüsü], Warszawa-Poznań.

Sabirova D. (2009), Tataristan tarihi. Eski çağlardan günümüze, ders kitabı, Sabirova D.K., Sharapov Ya.Sh., Moskova, KNORUS, s.352.

Selim Mirza-Juszeński Chazbijewicz (1993), "Szlachta tatarska w Rzeczypospolitej" [Polonya-Litvanya Topuluğu'ndaki Tatar Asaleti], Verbum Nobile no 2, Sopot, Poland.

Selim Mirza-Juszeński Chazbijewicz (1996), I Konferencja Tatarów Nadbałtyckich [1. Baltık Tatarları Konferansı], Swiat Islamu, vol. IV(15), no. 2, ss: 4-5.

Staszczak Z. (1987), Słownik etnologiczny: terminy ogólne [Etnoloji sözlüğü: genel terimler], Państw. Wydaw. Nauk. Warszawa.

Stefanenko T.G. «Jetnopsihologija» – M.: Institut psichologii RAN, «Akademicheskij proekt», 1999

Sultanbaeva K.I. Kurs lekcij po discipline «Jetnopedagogika i jetnopsihologija» – Abakan, 2010

Tagirov I. (2000), Tatar halkının ve Tataristan'ın milli devletinin tarihi, Kazan, s. 327.

Talko-Hryncewicz J. (1924), Muślimowie, czyli tak zwani Tatarzy Litewscy [Müslümanlar veya sözde Litvanyalı Tartarlar], Kraków-Dębniki, Księgarnia Geograficzna „Orbis”, s. 43.

Tarasov K. (1984), Efsanelerin hatırası, Minsk.

The World Bank (2016), www.worldbank.org, The World Bank in Poland, <https://www.worldbank.org/en/country/poland/overview>

Tuhan-Mirza Baranowski S. (1936) Ed. ; Polonya Cumhuriyeti Polonya Tatarları Birliği. Podlasie Şubesi; Polonya Cumhuriyeti Tatarlarının Kültürel ve Eğitim Derneği. Şubesi (Vilnius).

Tyszkewicz J. (1989), Tatarzy na Litwie i w Polsce: Studia z dziejów XII-XVIII w. [Litvanya ve Polonya'da Tatarlar: 12. ve 18. yüzyılların tarihi üzerine çalışmalar], Warszawa.

Tyszkiewicz J. (2002), Z dziejów Tatarów polskich: 1794–1944 [Polonya Tatarlarının Tarihinden: 1794-1944], Pułtusk.

Tsvetkov, L. (1927), Minsk Tatarları hakkında, Naş krai, №6-7.

Ulusal ve etnik azınlıklar. İdare ve Sayısallaştırma Bakanlığı. mac.gov.pl. [erişim 10 Eylül 2013].

Vasilevich N.V. «Social'nyj aspekt religioznoj identichnosti» // <http://churchby.info/rus/59/>

Volski V. (1927), Belarus'un Tatarları, Naş krai, №4, ss: 25-29.

Vorbrich R. (1997), Miğdzy Zachodem a Orientem. Kimlik arayışında Polonya-Litvanyalı Tatarlar, The Polish Tatars Yearly, vol. 4, s. 91.

"Vzglyad.ru" bilgi portalı, <http://islamreview.ru/news/polskih-tatar-gonat-iz-polsi/>

Warmińska K. (1999), Tatarzy polscy. Tożsamość religijna i etniczna [Polonya Tatarları. Dini ve etnik kimlik], Kraków, Universitas.

Wojcicki K. W. (1842), Tatarzy [Tatarlar], Wilno, ss: 152-248.

EK 1

Ankieta

Badanie to jest częścią "Społeczności muzułmańskiej w Polsce. Sprawa Lipka Tatarów". Praca dyplomowa magisterki. Jedynym wymogiem jest być Muzułmańskim tatarzem żyjącym na terytorium Polski. Ta praca nie ma żadnej konotacji politycznej i ma ściśle naukowy cel. Uzyskanie informacji zwrotnej ma zasadnicze znaczenie dla przeglądu życia społeczno-religijnego polskich Tatarów. Niech Twój głos będzie słyszany. Dziękujemy za poświęcenie twojego czasu na wypełnienie poniższej ankiety. Powinno to zająć około 30 minut twojego czasu. Wszystkie odpowiedzi są dobrowolne i będą poufne. Odpowiedzi nie zostaną zidentyfikowane przez osoby fizyczne. Wszystkie odpowiedzi będą zebrane i analizowane jako grupa. Jeśli masz pytania lub wątpliwości, skontaktuj się z Aizada Imankulova, studentką Magisterki Uniwersytetu Sakarya, Turcja lub na adres e-mail aizada.iman92@gmail.com

Dziękuję,

1. Płeć
  - a) Mężczyzna
  - b) Kobieta

2. Wiek
  - a) 15-25
  - b) 26-35
  - c) 36-45
  - d) 46-55
  - e) 56-65
  - f) 66 <

3. Stan cywilny
  - a) Singiel
  - b) Żonaty/a
  - c) Wdowiec/a
  - d) Rozwiedziony

4. Rodzaj małżeństwa
  - a) Według religii (i.e. nekah)
  - b) Zarejestrowano oficjalnie I odbyła się ceremonia religijna
  - c) Małżeństwo cywilne
  - d) Zarejestrowani oficjalnie bez ceremonii religijnych
  - e) Nie żonaty

5. Edukacja
  - a) Brak
  - b) uczeń szkoły podstawowej lub ukończył studia
  - c) uczeń szkoły średniej lub ukończony
  - d) uczeń szkoły liceum lub ukończony
  - e) ukończył studia licencjackie
  - f) ukończył studia magisterskie

- g) doktorant lub ukończył studia
6. Ile języków znasz (wielokrotnego wyboru) język polski
- a) język tatarski
  - b) język rosyjski
  - c) język angielski
  - d) język niemiecki
  - e) język włoski
  - f) język francuski
  - g) język białoruski
  - h) język łotewski
  - i) język arabski
  - j) Inne:
7. Status ekonomiczny
- a) Niski
  - b) średni
  - c) Wyższe
8. Stawka wynagrodzenia
- a) 500 – 1500 złoty
  - b) 1500 – 3000 złoty
  - c) 3000 – 4500 złoty
  - d) 4500 – 6000 złoty
  - e) 6000 – 7500 złoty
  - f) 7500 I wiğcej
9. W jakiej atmosferze rodzicielstwa dorastałaś/eśRodzicielstwo rodzicielskie
- a) Narodziny rodziców
  - b) Ideologia państwa
  - c) Prąd rodzicielstwa
  - d) Rodzicielstwo religijne
10. Liczba członków rodziny
- a) 1-4
  - b) 5-9
  - c) 10 i wiğcej
11. Twój poziom religijności
- a) Nie wyznawaj religii
  - b) Niski (zwróć się do religii, ale nie praktykuj)
  - c) Środek (przestrzegaj niektórych zasad, nie wszystkich gigantów itp., Które pasują do mojej wizji)
  - d) Wysoki (przestrzegaj wszystkich zasad, olbrzymiej wiary itp.)
12. Czy masz kogoś, kto ma wykształcenie religijne w swojej rodzinie
- a) Tak
  - b) Nie
  - c) Nie wiem

13. Jaka jest twoja wiedza religijna

- a) Mam wystarczającą wiedzę
- b) Mam jakieś informacje
- c) Nie mam wiele wiedzy
- d) Nic nie wiem

14. Wierzy

Wierzy	tak	nie	Ma wątpliwości	Nie wie
Istnienie Boga				
Istnienie aniołów				
Istnienie Djinnsa				
Istnienie istnienia diabła (shaitan)				
Życie po egzystencji				
Istnienie przeznaczenia				
Uwierz w Koran-I Karim				
Wierz w Prorok				
Amulety				
Złe oko				
Posiadanie				
Fortuna				
Świętość chleba				

15. Z kim konsultujesz siğ z kwestiami religijnymi

- a) Wraz z członkami rodziny
- b) Z Imamem
- c) książki religijne
- d) z Mufti
- e) Internet
- f) Inne: .....

16. Czy masz w domu książki religijne

- a) Nie ma ksiąg religijnych
- b) Koran i jego wyjaśnienie sensu
- c) Zwięzły podręcznik wiary, kultu i etyki
- d) książki Hadisa
- e) Historia religii

17. Czy twoja religijność jest skuteczna z powodu twoich preferencji politycznych?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie jest ważne

18. Jeśli człowiek zdecyduje się na rozwód, wyrok ustny (talaq jako odrzucenie) zostanie uznany za prawne rozwiązanie małżeństwa?

- a) Tak. To ważne. Kobieta może być uważana za zmarłych
- b) Wszystkie tryby poza sądem są nieważne.
- c) Brak jest postanowienia o ustnym wyroku.
- d) Każda rzecz, którą religia mówi, można uznać za ważną.

e) Inne (Podać) .....

19. Jaka jest wasza religijność rodzinna?

- a) Bardzo religijni
- b) Religijne
- c) mniej religijny
- d) nie religijni

20. Czy macie przedstawicieli innych religii w rodzinie?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

21. Jak należy dzielić jedno dziedzictwo?

- a) zgodnie z kodeksem cywilnym i postanowieniem sądu.
- b) Według islamu, właściwe władze powinny nauczyć się udziału spadku i odpowiednio podzielić się nimi.
- c) muszą być dzielone między sobą.
- d) inne (proszę podać) .....

22. Czy para żonatyh ma małżeństwo religijne (nikah) oprócz oficjalnej ceremonii małżeństwa?

- a) Małżeństwo religijne jest absolutnie konieczne.
- b) Nie. Oficjalne małżeństwo jest wystarczające.
- c) Należy również wykonać.
- d) inne (określić) .....

23. Twoja opinia w zależności od sytuacji:

	Zdecydowanie nie zgadzam	Nie zgadzam	Neutralny	Zgadzam	Zdecydowanie siğ zgadzam
"Ludzie są odpowiedzialni za wszystko, co w tym świecie, a w życiu ostatecznym konto zostanie wycofane ze wszystkich".					
"Wszyscy dostaną to, na co zasługują w życiu ostatecznym"					
"Moja religia jest tylko jedną drogą do nieba"					
"Przedstawiciele jednego narodu muszą mieszkać z członkami własnej narodowości"					
"Przedstawiciele jednego narodu muszą poślubić członków ich narodowości, aby kontynuować krewnych"					
"Po raz pierwszy jestem obywatelem Polski i po przedstawiciele narodu tatarskiego"					
"Patriotyzm oznacza taki sam nacjonalizm"					

"Małżeństwo przedstawicieli różnych narodowości może być dopuszczalne tylko wtedy, gdy mają religię wspólną"					
--	--	--	--	--	--

24. Czy wiesz, jak czytać Koran?
- Tak
  - Nie
  - Trochę
25. Jak często modlicie siğ?
- 5 razy dziennie
  - dwa lub trzy razy dziennie
  - 1 razy dziennie
  - Raz w tygodniu
  - Modlitwy kapłańskie
  - Nigdy nie robiğ
26. Który z poniższych wskazówek jest odpowiedni do twojej wiary w Boga?
- mocno wierzę, że jest Bóg, który uczynił wszystko bezwartościowym
  - wierzę w istnienie Boga, ale są rzeczy, których nie potrafię zrozumieć.
  - Bóg stworzył wszystko, ale nie ingeruje w świat.
  - wierzę w to, w co wierzą moja rodzina i moje otoczenie.
  - inne (proszę podać) .....
27. Czy pościsz?
- Cały miesiąc Ramadan
  - Czasami
  - Nigdy nie wolno
  - Inne: .....
28. Jak często pójdziesz do miejsca kultu (tj. Meczetu)?
- Nigdy nie idź
  - 2-3 razy w roku
  - Raz w roku
  - Raz na co dwa miesiące
  - Raz w miesiącu.
  - Raz w tygodniu
  - Każdego dnia
29. Które z poniższych stwierdzeń opisują Twoją wiarę w Proroka Mahometa?
- Mocno wierzę, że Muhammad jest sługą Boga i ostatnim prorokiem.
  - Muhammad jest ważnym historycznym człowiekiem.
  - Nie wiem o tym wiele.
30. Czy modlisz siğ (do dua)?
- Nie robie dua.
  - W specjalnych sytuacjach
  - W przypadku niebezpieczeństwa
  - Zawsze

31. Czy czynisz dobroczynność (sadaka)?
- Nie
  - W specjalnych sytuacjach
  - W przypadku niebezpieczeństwa
  - Zawsze
32. Czy masz wykształcenie religijne?
- Tak
  - Tak, częściowo
  - Żadne
33. Z czym masz do czynienia wewnątrz rodziny?
- Alkoholizm
  - Akty przemocy
  - Kwestie dotyczące religii
  - Ograniczenie wolności osobistej
  - Nie mamy problemów
34. Czy pijesz?
- Nie
  - Za mało
  - Trochę
  - Tak. Robię dużo
35. Czy członkowie rodziny piją alkohol?
- Nie
  - Tak
36. Czy jesz wieprzowinę?
- Nie
  - Tak
37. Jakie normy społeczne uważasz za najważniejsze w zachowaniach społecznych?
- Normy prawa
  - Normy moralne
  - Normy polityczne
  - Normy religijne
  - Nie wiem
38. Co robisz, aby poprawić swoją wiedzę religijną?
- Nic nie robiğ
  - Chodzę na kursy religijne w weekendy lub w innych czasach wolnych
  - Czytam teksty religijne lub oglądam programy telewizyjne
  - Studiuję w Medrese
  - Inne
39. Który z poniższych wskazań jest odpowiedni dla twojego stosunku do modlitwy (namaz)?
- Zawsze to robię. Modlitwa jest obowiązkiem służby i nakazem Boga.
  - Modlitwa jest trudna i męcząca.

- c) Muszę, ale nie mogę.
- d) Nie modlę siğ.

40. Który z poniższych wskazówek jest odpowiedni dla twojego pojęcia zekat?

- a) Według religii jest to kult, który bogaty musi spełnić
- b) Nie ma potrzeby zekatu. Podatki pobierane przez państwo mogą być liczone jako zekat.
- c) Ważne jest nie tylko kult, lecz solidarność społeczna i pomoc potrzebującym ludziom
- d) Nie ma potrzeby zekatu.

41. Jaka jest twoja sytuacja z Hajj?

- a) Raz poszedłem.
- b) Poszedłem więcej niż jeden raz.
- c) Nie poszedłem. Bogaci muszą iść.
- d) Nie poszedłem. Czuję, że nie potrzebuję czegoś takiego.
- e) Nie, ale planuję

42. Jeśli byłeś w sytuacji stresowej, co byś zrobił

- a) Módl się, wezwij do Boga, czytaj Koran
- b) Zrób amulet / talizman (muska)
- c) Zrób ślub
- d) Odwiedzić grobowce
- e) Poproś kogoś (tzn. Imam) o przeczytanie Koranu
- f) Rzucić zaklęcie
- g) Inne (Określ) .....

43. Czy wiesz coś o migracjach Tatarów do Polski?

- a) Tak
- b) Częściowo
- c) Nie

44. Jakiemu językowi zazwyczaj używasz podczas codziennych rozmów?

- a) język polski
- b) język tatarski
- c) inne: .....

45. Czy ma Pan / Pan związek z Polskim Stowarzyszeniem Tatarów w Gdańsku?

- a) Jestem członkiem stowarzyszenia
- b) Słyszałem o tym
- c) Nie, nie mam pojęcia o tym

46. Czy publikujesz publikacje stowarzyszenia (miesiğczny biuletyn itd.)?

- a) Tak, zawsze robiğ
- b) Czasami
- c) Nie, nie jestem zainteresowany

47. Czy znasz jakieś tatarskie wioski w Polsce?

- a) Wiem, często chodzę.
- b) Znam niektóre z nich, ale nie odwiedziłem

c) Nie wiem

48. Chcesz pojechać do Tatarstanu, jeśli znajdziesz możliwość?

a) Tak

b) Nie

49. Czy czujesz się związany z Republiką Tatarstan?

a) Tak

b) Tak, pośrednio

c) Nie

d) Nie wiem

50. Czy uważasz, że tradycje Tatarów wciąż żyją w Polsce?

a) Tak

b) Nie

c) Nie wiem

51. Znajomość języka tatarskiego:

a) Początkujący

b) Bezpośredni

c) Pośredni

d) Górny-pośredni

e) Zaawansowany

52. Preferencje polityczne (wielokrotne)

a) Świat

b) Polska (cała polityka)

c) Polska wobec Europy

d) Polska wobec Rosji (Tatarstan)

e) Polska wobec świata

f) Nie zainteresowany polityką

g) Inne:.....

EK 2

Anket

Bu anket ‘‘Polonya Müslüman Topluluğunun Dini Hayat Analizi (Polonya Lipka Tatarları rneği)’’ adlı yüksek lisans tez çalışmasının bir parçasıdır. Anketi doldurmak için tek gereklilik, Polonya topraklarında yaşayan Müslüman Lipka Tatar olmaktır. Bu çalışmanın hiçbir siyasal çağrışımı yoktur ve kesinlikle bilimsel amacı taşımaktır. Geri bildirim almak, Polonya Tatarlarının sosyal ve dini yaşamını gözden geçirmek için çok önemlidir. Sesinizi duyurunuz. Aşağıdaki anketi tamamlamak için zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz. Bu anketin doldurulması yaklaşık 30 dakika alır. Tüm cevaplar gönüllüdür ve gizlidir. Yanıtlar kişi tarafından belirlenmeyecek. Tüm cevaplar bir grup olarak toplanacak ve analiz edilecektir. Herhangi bir sorunuz veya ilginiz varsa, lütfen Aizada Imankulova, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans ğrencisi veya aizada.iman92@gmail.com e-posta adresi ile iletişime geçebilirsiniz.

Teşekkür ederim

1. Cinsiyet
  - a) Erkek
  - b) Kadın
2. Yaş
  - a) 15-25
  - b) 26-35
  - c) 36-45
  - d) 46-55
  - e) 56-65
  - f) 66 <
3. Medeni durum
  - a) Bekar
  - b) Evli
  - c) Dul
  - d) Ayrılmış
4. Evlilik türü
  - a) Sadece Dini evlilik (nikah)
  - b) Dini ve Medeni evlilik
  - c) Medeni birliktelik
  - d) Dini evliliksiz medeni evlilik
  - e) Evli değilim
5. Eğitim durumunuz
  - a) Yok

- b) İlk okul öğrencisi veya mezunu
- c) Orta okul öğrencisi veya mezunu
- d) Lise öğrencisi veya mezunu
- e) Lisans öğrencisi veya mezunu
- f) Yüksek lisans öğrencisi veya mezunu
- g) Doktora öğrencisi veya mezunu

6. Kaç dil biliyorsunuz (çoktan seçimli soru)

- a) Lehçe
- b) Tatarca
- c) Rusça
- d) İngilizce
- e) Almanca
- f) İtalyanca
- g) Fransızca
- h) Belarusça
- i) Letonca
- j) Arapça
- k) Diğer:

7. Ekonomik durum

- a) Düşük
- b) Orta
- c) Yüksek

8. Gelir oranınız

- a) 500 - 1500 złoty
- b) 1500 - 3000 złoty
- c) 3000 - 4500 złoty
- d) 4500 - 6000 złoty
- e) 6000 - 7500 złoty
- f) 7500 złoty <

9. Hangi ebeveynlik atmosferinde büyüdünüz?

- a) Aile ebeveynliği
- b) Ulusal ebeveynlik
- c) Devlet ideolojisi ebeveynliği
- d) Yaşam koşulları ile ebeveynlik
- e) Dini ebeveynlik

10. Aile fertlerinizin sayısı

- a) 1-4
- b) 5-9
- c) 10 ve daha fazla

11. Dindarlık düzeyiniz

- a) Dinle ilgilenmiyorum
- b) Düşük (kendimi dine ait olduğumu düşünüyorum ama dini uygulamıyorum)
- c) Orta (inançlarıma uyan kuralları ve şartları takip ediyorum)

d) Yüksek (tüm kurallara takip ediyorum)

12. Ailenizde din eğitimi var olan biri var mı?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bilmiyorum

13. Dini bilginiz nedir?

- a) Yeterli bilgiye sahibim
- b) Bazı bilgilerim var
- c) Fazla bilgim yok
- d) Hiçbir şeyi bilmiyorum

14. İnancınız

İnanç	Evet	Yok	Şüpheliyim	Bilmiyorum
Allah'ın varlığı				
Meleklerin varlığı				
Djinlerin varlığı				
Şeytanın varlığı				
Ölümden sonra hayat				
Kaderin varlığı				
Kuran-ı Kerim'e inanç				
Peygambere inanç				
Muskalar				
Nazar				
Cın çarpması				
Uğur				
Ekmek kutsallığı				

15. Dini konularda kiminle danışmanlık yapıyorsunuz?

- a) Aile üyeleriyle
- b) İmam ile
- c) Dini kitapları okuyorum
- d) Müftü ile
- e) İnternete bakarım
- f) Diğer: .....

16. Evinizde dini kitaplar var mı?

- a) Dini kitap yoktur
- b) Kuran ve anlam açıklaması
- c) İnanç, ibadet ve ahlak kitapları
- d) Hadis kitapları
- e) Din tarihi kitapları

17. Dindarlığınız politik tercihlerinize etkili midir?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bilmiyorum

18. Sizce bir erkek boşanmaya karar verirse, evliliğin sözlü kararı (talak) yasal boşanması olarak kabul edilir mi

- a) Evet, yasal sayılır. Bir kadın boşanmış sayılır.
- b) Mahkeme dışında çıkartılan kararlar geçersizdir.
- c) Evliliğin sözlü feshedilmesi anlamsızdır.
- d) Tüm dini kararlar yasal sayılır.
- e) Diğer: .....

19. Ailenizin dindarlık düzeyi nedir?

- a) Çok dindar
- b) Dindar
- c) Az dindar
- d) Dindar değil

20. Ailenizde başka din temsilcileri var mı?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bilmiyorum

21. Bir miras nasıl paylaşılmalıdır?

- a) Medeni Kanun ve mahkemenin kararına göre.
- b) İslam'a göre yetkili makamlar mirası incelemeli ve paylaşımı yapmalı.
- c) Akrabaların mutabakatı ile kendi aralarında bölünmelidir.
- d) Diğer (belirtiniz) .....

22. Evli bir çiftin resmi törenine ek olarak dini nikahı yapmalı mı?

- a) Evet. Dini evlilik kesinlikle gereklidir.
- b) Hayır. Resmi evlilik yeterlidir.
- c) Ayrıca yapılmalıdır.
- d) Diğer (belirtiniz) .....

23. Duruma bağlı fikriniz:

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Tarafsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
"İnsanlar bu dünyadaki her şeyden sorumludur ve öbür dünyada hesap herkesden çekilecektir."					
"Ahirette herkes hak ettiği şeyi alacak"					
"Benim dinim cennete giden tek yoldur"					
"Bir milletin temsilcileri, kendi milliyetinin üyeleriyle birlikte yaşamalıdır"					
"Bir milletin temsilcileri soyu devam ettirmek için milliyetlerinin temsilcileriyle evlenmelidir"					
"Ben öncelikle Polonya vatandaşayım ondan sonra Tatar milletinin bir temsilcisiyim"					
"Vatanseverlik, milliyetçilikle aynı anlama gelir"					

"Farklı milletlerin temsilcilerinin evliliği sadece ortak bir dine sahip oldukları takdirde kabul edilebilir"					
---	--	--	--	--	--

24. Kuran'ı okumayı biliyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Az okuya biliyorum

25. Ne sıklıkla namaz kılıyorsunuz?

- a) Günde 5 kere
- b) Günde iki veya üç kere
- c) Günde 1 kere
- d) Haftada bir kere
- e) Sadece bayram namazları
- f) Kılmıyorum

26. Aşağıdaki ifadelerden hangisi Allah'a inancınızı anlatır?

- a) Herşeyi yaratan bir Allah olduğuna kesinlikle inanıyorum.
- b) Allah'ın varlığına inanıyorum, ama anlamadığım şeyler var.
- c) Allah herşeyi yarattı ama dünyadaki olayların gidişatına karışmaz.
- d) Ailemin ve halkımın inandığı şeye inanıyorum.
- e) Diğer (belirtiniz) .....

27. Oruç tutuyor musunuz?

- a) Tüm Ramazan ayı
- b) Bazen
- c) Hiçbir zaman tutmadım
- d) Diğer: .....

28. Ne kadar sıklıkla ibadet yerini (örneğin camiyi) ziyaret edersiniz?

- a) Hiçbir zaman gitmedim
- b) Yılda 2-3 kere
- c) Yılda bir kere
- d) Her iki ayda bir kere
- e) Ayda bir kere
- f) Haftada bir kere
- g) Her gün

29. Aşağıdaki ifadelerden hangisi Hz. Muhammed'e olan inancınızı açıklıyor?

- a) Ben Hz. Muhammed'in son peygamber ve Allah'ın hizmetkarı olduğuna inanıyorum.
- b) Muhammed önemli bir tarihi figürdür.
- c) Bunun hakkında çok az şey biliyorum.

30. Dua ediyor musunuz?

- a) Etmiyorum
- b) Özel durumlarda (olumlu durumlarda)
- c) Stresle karşılaştığımda
- d) Her zaman

31. Sadaka yapıyor musunuz?
- Hayır
  - Özel durumlarda (olumlu durumlarda)
  - Stresle karşılaştığımda
  - Her zaman
32. Dini eğitiminiz var mı?
- Evet
  - Evet, kısmen
  - Yok
33. Ailenizde aşağıdaki belirtilen herhangi durumlarla karşılaştınız mı?
- Alkolizm
  - Şiddet
  - Dini sorunlar
  - Kişisel özgürlüğün sınırlandırılması
  - Herhangi sorunumuz yok
34. İçki içiyor musunuz?
- Hayır
  - Az
  - Biraz
  - Evet, çok
35. Aile üyeleri alkol kullanıyor mu?
- Hayır
  - Evet
36. Domuz eti yiyor musunuz?
- Yok
  - Evet
37. Sizce sosyal davranışlarda en önemli sosyal normlar hangileridir?
- Hukuk normları
  - Ahlaki normları
  - Siyasi normları
  - Dini normları
  - Bilmiyorum
38. Dini bilginizi geliştirmek için ne yapıyorsunuz?
- Hiçbir şey yapmıyorum
  - Hafta sonları veya diğer boş zamanımda dini kurslara gidiyorum
  - Dini metinleri okuyorum ya da televizyon programlarını izliyorum
  - Dini eğitimi için medreseye giderim
  - Diğer
39. Namaz yaklaşımınız için aşağıdakilerden hangisi uygundur?
- Her zaman namaz kılıyorum. Namaz kılmak Allah'ın emridir.
  - Namaz kılmak zor ve yorucudur.

- c) Namaz kılmayı başlamam lazım ama yapamam.
d) Namaz kılmıyorum.
40. Zekat konseptiniz için aşağıdakilerden hangisi uygun?
a) Dine göre, bu zenginler tarafından yapılması gereken ibadettir.
b) Zekata gerek yoktur. Devlet tarafından toplanan vergiler zekat sayılabilir.
c) Zekat sadece ibadet değil, sosyal dayanışma ve muhtaç insanlara yardım etmek açısından önemlidir
d) Zekata gerek yoktur.
41. Hac ile olan durumunuz nedir?
a) Bir kere gittim.
b) Bir kezden fazla gittim.
c) Gitmedim. Zenginler gitmeli.
d) Gitmedim. Böyle bir şeye ihtiyacım olmadığını hissediyorum.
e) Hayır ama planlıyorum.
42. Stresli bir durumda ne yaparsınız?
a) Dua ederim, Allah'ın yardımını arıyorum, Kuran okurum
b) Muska / maskot yaparım
c) Yemin ederim
d) Azizlerin mezarlarını ziyaret ederim
e) Birini (örneğin: imamı) Kuran'ı okumasını rica ederim
f) Büyü yaparım
g) Diğer (Belirtiniz) .....
43. Polonya'ya Tatar göçü hakkında bir şey biliyor musunuz?
a) Evet
b) Kısmen
c) Yok
44. Genelde günlük konuşmalarda hangi dili kullanıyorsunuz?
a) Lehçe
b) Tatarca
c) diğer: .....
45. Gdańsk'ta Polonya Tatar Derneği ile bir bağlantınız var mı?
a) Derneğin üyesiyim
b) Birşey duymuştum
c) Hayır, bunun hakkında hiçbir fikrim yok
46. Derneğin yayınlarını (aylık haber bülteni, dergi vb.) takip ediyor musunuz?
a) Evet, her zaman
b) Bazen
c) Hayır, ilgilenmiyorum
47. Polonya'da bulunan Tatar köylerini biliyor musunuz?
a) Biliyorum, sık sık giderim.
b) Bazılarını biliyorum ama ziyaret etmiyorum
c) Bilmiyorum

48. Fırsat bulursanız Tataristan'a gitmek ister misiniz?
a) Evet
b) Hayır
49. Tataristan Cumhuriyeti ile bağlantı hissediyor musunuz?
a) Evet
b) Evet, kısmi
c) Yok
d) Bilmiyorum
50. Tatar geleneklerinin Polonya'da hala yaşadığını düşünüyor musunuz?
a) Evet
b) Hayır
c) Bilmiyorum
51. Tatar dili bilginiz:
a) Başlangıç
b) Ortalamanın altında
c) Ortalama
d) Ortalamanın üstünde
e) Akıcı
52. Siyasi tercihleriniz (çoktan seçimli soru)
a) Dünya
b) Polonya (Polonya'nın iç siyaseti)
c) Polonya ve Avrupa
d) Polonya ve Rusya (Tataristan)
e) Polonya'nın dünya siyaseti
f) Siyasetle ilgilenmiyorum
g) Diğer: .....

ÖZGEÇMİŞ

Aizada IMANKULOVA, 18.10.1992 tarihinde Kazakistan'ın Pavlodar bölgesinde doğdu. İlk, orta ve liseyi Ekibastuz şehrinde tamamlayıp 2010 yılında Pavlodar Devlet Üniversitesi'nde başladığı Lisans eğitimini, 2014'te bitirdi. Çeviri bilimi fakültesinden mezun olup, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2016-2017 eğitim öğretim yılında Yüksek Lisans öğrenimi sırasında Erasmus+ öğrenci değişimi programıyla Polonya'da Szczecin Üniversitesi'nin Fen-edebiyat Fakültesinde Sosyoloji bölümünde eğitim aldı. Halen Sosyoloji bölümü Yüksek Lisans öğrencisidir.

